

TAMPEREEN YLIOPISTO

Helena Korpela

”MENNÄÄN JUOMAAN VIINIIN WIENIIN!”

Pertti Kurikan Nimipäivät ja vammaisuuden kuvaamisen
tavat mediassa euroviisu-keväänä 2015.

Journalistiikan pro gradu –tutkielma

Toukokuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

KORPELA, HELENA: ”Mennään juomaan viinii Wieniin!” Pertti Kurikan Nimipäivät ja vammaisuuden kuvaamisen tavat mediassa euroviisu-keväänä 2015.

Pro gradu –tutkielma, 78 s.

Journalistiikka

Toukokuu 2016

Tämän tutkielman aihe on vammaisuuden representaatiot suomalaisessa mediassa. Tutkimuksen ideana on selvittää, miten journalismissa kuvataan erilaisuutta, eli tässä tapauksessa vammaisuutta. Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on, millaisia asioita ja mielikuvia liitetään vammaisuuteen, millä keinoin vammaisuutta tehdään lukijalle ymmärrettäväksi, ja miten nämä journalistiset valinnat vaikuttavat siihen, miten miellämme vammaisuuden ja vammaiset ihmiset osaksi yhteiskuntaamme.

Tutkielma on tapaustutkimus, joka keskittyy Pertti Kurikan Nimipäiviä koskevaan euroviisu-uutisointiin keväällä 2015. Aineiston muodostavat kaikki suomalaisissa yleisaikakauslehdissä julkaistut Pertti Kurikan Nimipäiviä koskevat kansijutut ajalta 1.1.–31.5.2015. Yhteensä aineistoon kuuluu seitsemän juttua.

Tutkimuksen viitekehys kiinnittyy sosiaalisen vammaistutkimuksen sekä mediatutkimuksen perinteisiin. Tutkielma tarkastelee vammaisuuteen yleisesti liitettyjä stereotypioita, ja sitä, millainen kuva vammaisuudesta syntyy Pertti Kurikan Nimipäivät –uutisoinnin perusteella. Tutkimusmenetelmä on laadullinen sisällönanalyysi.

Tutkielman tuloksena aineistostani nousi esiin kuusi erilaista vammaisuuden kuvaamisen tapaa. Useat kuvaamisen tavat toistivat uudelleen niitä stereotypioita, joita vammaisuuteen on perinteisesti mediassa liitetty. Aineistosta nousi kuitenkin esiin myös uusia tapoja kuvata vammaisuutta. Pertti Kurikan Nimipäivät onnistui muodostamaan oman tilansa julkisuuteen. Siellä se pystyi jossain määrin itse vaikuttamaan oman näkymisensä ehtoihin. Yhtye nähtiin esimerkiksi subjektiroolissa, joka on vammaisuuden kohdalla harvinainen kuvaamisen tapa.

Tutkielman perusteella voi sanoa, että arkipäiväistä vammaisuuden kuvausta tarvitaan mediaan lisää. Pertti Kurikan Nimipäivien jäseniin suhtauduttiin pääasiassa erityisinä julkisuuden henkilöinä. Arkiset vapaa-ajan kuvaukset puuttuivat aineistosta lähes kokonaan. Lisäksi sosiaalinen ja yhteiskunnallinen näkemys vammaisuuteen puuttui aineistostani; vammaisuus nähtiin lähes yksinomaan yksilön omana, kiinteänä piirteenä.

Aineiston maailmakuva on hyvin miehinen. Tutkielma osoittaa, että kehitysvammaisuuden mediarepresentaatioita tulisi tutkia lisää molempien sukupuolien osalta.

Asiasanat: Media, vammaisuus, kehitysvammaisuus, toiseus, stereotypia, sisällönanalyysi, euroviisut, Pertti Kurikan Nimipäivät

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen tausta.....	6
2	Tutkimuksellinen viitekehys	9
2.1	Teoreettisia lähtökohtia vammaisuuteen	9
2.1.1	Vammaisuus	9
2.1.2	Vammaisuuden historia on hyljeksinnän historiaa	10
2.1.3	Vammaisuuden määritelmä	11
2.1.4	Erityispedagoginen ja sosiaalinen lähestymistapa vammaisuuteen	13
2.1.5	Tutkimukseni lähtökohta vammaisuuteen	15
2.1.6	Pertti Kurikan Nimipäivät	16
2.2	Erilaisuus mediajulkisuudessa	16
2.2.1	Mediajulkisuuden kenttä.....	17
2.2.2	Toiseus.....	19
2.2.3	Vammaisuuden kuvaamisen stereotyyppit	20
2.2.4	Normaalius ja valta.....	25
2.2.5	Biovalta luomassa subjekteja ja objekteja	27
2.3	Euroviisut erityisenä mediajulkisuuden paikkana	29
2.3.1	Euroviisujen erityisyys	29
2.3.2	Euroviisut suomalaisen erilaisuuden esittäjänä ja edustajana.....	30
2.3.3	Euroviisut määrittämässä sitä, kuka kuuluu Eurooppaan	31
2.3.4	Median euroviisu-kevät 2015	32
3	Tutkimuksen toteutus	34
3.1	Tutkimuskysymys ja aineiston puhuttelut	34
3.2	Aineisto.....	34
3.3	Menetelmä	36
3.4	Näin analysoin aineistoni.....	37
4	Tulokset	38
4.1	Juttuja dominoivat vammaisuuden kuvaamisen tavat	38
4.2	Ainutlaatuinen ja kykenevä kehitysvammainen	41
4.2.1	Ainutlaatuinen kehitysvammainen	41
4.2.2	Kykenevä kehitysvammainen.....	44
4.3	Kamppailua kehitysvammaisuuden määrittelystä	47
4.3.1	Kehitysvammainen ihminen subjektina.....	47
4.3.2	Kehitysvammainen ihminen objektina	50
4.4	Kehitysvammainen tulee iholle	56

4.4.1	Yllättävä kehitysvammainen	56
4.4.2	Kehitysvammainen punkkarina	57
4.5	Kuvien ja otsikoiden merkitys juttukokonaisuuksille.....	62
5	Pohdinta ja metodikritiikki	66
	Lähdeluettelo.....	73
	Aineistot	78

1 Johdanto

Kaksi kuvaa ihmisyydestä: ensimmäisessä keski-ikäinen, armeijavaatteisiin pukeutunut mies istuu tuolissa. Nainen tulee hänen taakseen, ja työntää miestä; mies kaatuu vatsalleen ja jää hetkeksi keikkumaan edes takasin. Hän ei pääse ylös. Hänellä ei ole jalkoja.

Toinen kuva: keski-ikäinen, nahkaliiveihin pukeutunut mies seisoo areenalla ja laulaa. Taustalla kolme muuta miestä soittaa, on savua ja yleisössä lippumeri. Hän laulaa koko Euroopalle, hän on Kari Aalto euroviisuissa.

In Contact – A War Ballet (The Royal Danish Theatre, 2014) on sotabaletti, joka käsittelee sodan, ihmisyyden sekä fyysisen ja henkisen vammautumisen teemoja. Tanskalaisia sotilaita osallistui Afganistanin sotaan vuona 2001. Kukaan ei heistä ei palannut kotiin sellaisena kuin lähti, ja osa ei palannut kotiin ollenkaan. Esitys kertoo tästä, se on yhdistelmä sotaa ja taidetta. Balettitanssijat ja sodassa vammautuneet veteraanit esiintyvät teatterin lavalla rinta rintaan. *In Contact* on täynnä vaikuttavia kuvia ihmisyydestä, kyvykkyydestä ja kyvyttömyydestä.¹

Pertti Kurikan Nimipäivät (PKN) esiintyi Eurovision laulukilpailujen ensimmäisessä semifinaalissa 10.5.2015. Kuten suurin osa tietää, yhtye ei päässyt finaalin, mutta esitys oli yhtä kaikki vaikuttava.²

Molemmat näistä esityksistä ovat hyvin visuaalisia; niiden ydintä on vaikea kuvailla sanallisesti. Siksi suosittelenkin, että katson sivun alareunasta esitysten tiedot, kirjoitat hakusanat YouTubeen ja katsot videot. Pääset nopeasti kärryille siitä, mistä tässä tutkielmassa on kyse. *In Contact – A War Ballet* ja Pertti Kurikan Nimipäivien *Aina mun pitää* havainnollistavat tämän tutkimuksen teemoja ja vastinpareja. Näitä vastinpareja ovat objekti ja subjekti, fyysisyys ja henkisyys sekä anonymius ja tuttuus. Jos katsoit videot, huomaat varmasti, kuinka erilainen kuva vammaisuudesta syntyy, jos siihen liitetään objektina, kohteena, oleminen, fyysisyys ja anonymiys, kuin jos siihen liitetään subjektina oleminen, henkinen toimintatila ja tuttuus.

¹ Katso esimerkiksi:

In Contact – A War Ballet (trailer). Osoitteessa: <https://www.youtube.com/watch?v=D7kfVvfXX00>

In Contact – A War Ballet. Lisätietoa esityksestä. Osoitteessa: <http://www.sort-hvid.dk/en/project/in-contact/>

² Katso esimerkiksi:

Pertti Kurikan Nimipäivät – Aina Mun Pitää (Finland) – LIVE at Eurovision 2015: Semi-Final 1.

Osoitteessa: <https://www.youtube.com/watch?v=v4Y0HOPL5GU>

Olennaista on, että vammaisuuden representaatioihin eri kulttuurintuotteissa liittyy tunteita ja mielikuvia, joihin kiteytyy vahvoja merkityksiä. Tämä tutkielma keskittyy enemmän kirjoitettuun sanaan kuin visuaalisiin kuviin, mutta lopulta lukijan mielessä ne molemmat ovat yhtä, sillä tekstistäkin muodostuu kuvia. Nämä vammaisuuteen liitetyt kuvat ovat jotain, mitä kannattaa tutkia.

1.1 Tutkimuksen tausta

Tämä tutkimus sai alkunsa Islannissa keväällä 2015. Opiskelin Reykjavíkissa Islannin yliopiston yhteiskuntatieteellisellä laitoksella, ja päädyin sattumien kautta erittäin mielenkiintoiselle kurssille nimeltä Disability and power. *Disability studies* on kansainvälinen tutkimuksen ala, johon en ollut aiemmin Suomessa törmännyt. Disability studies on oma tutkimuksen alansa, joka yhdistelee humanistisia tieteitä, luonnontieteitä ja yhteiskuntatieteitä. Koko kevään opiskelin vammaisuuteen liittyviä teorioita, vammaisuuden ja vammaisuuden tutkimuksen historiaa sekä niitä stereotypioita, joita vammaisuuteen on yleisesti liitetty mediassa ja yleisessä puheessa.

Samaan aikaan kun olin Islannissa, Suomessa tapahtui jotain ennen kokematonta. Pertti Kurikan Nimipäivät valittiin edustamaan Suomea Eurovision laulukilpailussa ja vammaisasia sai paitsi kansallista myös kansainvälistä mediahuomiota. Koskaan aiemmin ei kehitysvammaisista jäsenistä koostuva bändi ollut esiintynyt euroviisuareenalla. Mediahype Suomessa oli valtaisa, ja seurasin sitä suurella mielenkiinnolla etäältä Islannista. Vammaisasian saama mediahuomio tuntui minusta kaksijakoiselta. Esille nostettiin todella tärkeitä, tabuinakin pidettyjä aiheita, kuten vammaisten ihmisten oikeus parisuhteeseen ja omannäköiseen asumiseen, mutta toisaalta jutuissa myös vilisi stereotyyppisiä ja kankeita ”totuuksia” vammaisuudesta.

Tässä pro gradu –työssäni tutkin vammaisuuden representaatioita suomalaisessa mediassa. Haluan selvittää, miten journalismissa kuvataan erilaisuutta, eli tässä tapauksessa vammaisuutta. Haluan tietää, millaisia mielikuvia ja asioita liitetään vammaisuuteen, millä keinoin vammaisuutta tehdään mediassa lukijalle ymmärrettäväksi, ja miten nämä journalistiset valinnat vaikuttavat siihen, miten miellämme vammaisuuden ja vammaiset osaksi yhteiskuntaamme.

Tutkimustehtäväni on siis selvittää, mitkä olivat median käyttämiä vammaisuuden representaatioita Pertti Kurikan Nimipäiviä koskevassa euroviisu-uutisoinnissa. Aineistoni muodostavat kaikki PKN-

aiheiset kansijutut suomalaisissa yleisaikakauslehdissä keväällä 2015 (seitsemän juttua).

Menetelmäni on laadullinen sisällönanalyysi.

Aloittaessani tekemään tätä tutkimusta, huomasin selvästi että suomalainen vammaisuutta käsittelevä tutkimus painottuu vahvasti vammaisuuden ymmärtämiseen ja määrittelyyn fysiologisella tasolla. Vammaisuutta on tutkittu paljon esimerkiksi erityispedagogiikan, hoitotieteen ja lääketieteen konteksteissa. Sen sijaan vammaisuuden yhteiskunnallisia ja sosio-kulttuurisia puolia on Suomessa tutkittu selvästi vähemmän. Simo Vehmas on Suomen ainoa vammaistutkimuksen professori Helsingin Yliopistossa. Hän on tehnyt paljon vammaisuuteen liittyvää tutkimusta, ja hän on yksi päälähteistäni. Kansainvälisestä tutkimusta vammaisuudesta sen sijaan löytyy runsaasti; sillä saralla kohtasin enemmänkin runsaudenpulaa.

Tämän tutkimuksen aihe on mielestäni kolmella tavalla tärkeä.

Ensinnäkin, vammaisuuden ja median välinen suhde on tutkimusaiheena ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä. Kevät 2015 oli ensimmäinen kerta, kun kehitysvammaiset ihmiset edustivat kotimaataan Euroviisuissa. Ilmiö oli itseään suurempi: kyse ei ollut vain yhden bändin esiintymisestä, vaan se kehystettiin mediassa laajemmaksi tasa-arvon ja erilaisuuden hyväksynnän esiinmarssiksi. Ainutkertaisuus ja muutos olivat myös yksi yleisesti hyväksytyistä diskursseista, jonka avulla ilmiöstä puhuttiin mediassa. Kyseessä oli siis erilaisuuden esiinmarssi, ja tämä esiinmarssi tapahtui koko Euroopan mittakaavassa. Pertti Kurikan Nimipäivien euroviisukevät oli ilmiö, jolla on laajempaa yhteiskunnallista merkitystä, ja siksi sitä kannattaa tutkia.

Toiseksi, erilaisuuden kuvaaminen on osa journalistin ammattitaitoa, ja se toistuu päivittäisessä toimituksellisessa työssä. Journalisti joutuu työskentelemään lähes päivittäin erilaisuuden ja ”meidän ja muiden” määrittelemisen parissa. Esimerkiksi kuluneen vuoden kestoaiheeksi noussut pakolaiskriisi ja sitä seurannut yhteiskunnallinen keskustelu liittyvät vahvasti juuri toiseuden kuvaamiseen ja määrittelemiseen. Erilaisuuden kuvaamisen ja ymmärtämisen tematiikka on vahvasti läsnä, olipa aiheena mikä tahansa vähemmistöryhmä. Siksi on tärkeää, että akateeminen tutkimus pyrkii erittelemään ja analysoimaan niitä tapoja, joilla erilaisuudesta kirjoitetaan mediajulkisuudessa. Kysymys onkin siitä, kuka pääsee mediassa ääneen ja missä kontekstissa, ja ketkä jäävät hiljaisiksi ja näkymättömiksi. Kenellä on oikeus puhua yhteiskunnassamme? Ketkä hyväksytään yhteiskuntamme täysvaltaisiksi jäseniksi ja ketkä eivät? Missä piilee se näkymätön raja, joka erottaa normaalin ja epänormaalin toisistaan?

Kolmanneksi, tutkimuksen aihe on itselleni myös henkilökohtaisesti tärkeä. Pidän tärkeänä, että journalismi pyrkii mahdollisimman tasapuoliseen ja avoimeen aiheiden käsittelyyn. Toivon, että median agenda olisi mahdollisimman ennakkoluuloton ja enemmänkin avoimesti ihmettelevä kuin kaikkitietävästi määrittelevä. Vammaisuus aiheena oli minulle ennen vaihtovuottani varsin etäinen. Lähipiirissäni ei ole vammaisia ihmisiä, ja tajusin, että mielikuvani vammaisuudesta ovat käytännössä täysin peräisin mediasta ja populäärikulttuurista. En ole koskaan aiemmin pysähtynyt ihmettelemään tätä. Ilmeisesti on niin, että Suomessa pystyy helposti kasvamaan aikuiseksi ja opiskelemaan 17 vuotta, joista viimeiset viisi vuotta kahdessa eri korkeakoulussa, törmäämättä ja tutustumatta vammaiseen ihmiseen. Itselleni tämän tutkimuksen tekeminen edustikin paljon omien ennakkoluulojen huomaamista, tarkastelua, kritisointia ja uudelleenjärjestämistä. Toivon, että tämä ajattelutavan muutos välittyy myös lukijalle tutkielmani sivuilta.

2 Tutkimuksellinen viitekehys

Tässä luvussa pyrin rakentamaan tutkimukselleni vankan teoriapohjan. Lähestyn aiheitani sekä vammaistutkimuksen että mediatutkimuksen lähtökohdista. Käytännössä minulla on kolme näkökulmaa, joista lähestyn aiheitani: vammaisuus, vammaisuus erityisenä erilaisuuden muotona mediassa sekä Euroviisut erityisenä mediajulkisuuden paikkana. Koko lukua ohjaa tutkimuskysymykseni, joka on, millainen kuva vammaisuudesta syntyi Pertti Kurikan Nimipäivät - uutisoinnin perusteella mediassa keväällä 2015.

2.1 Teoreettisia lähtökohtia vammaisuuteen

Tässä luvussa avaan vammaisuutta tutkimuksellisesta näkökulmasta. Käsitelen muun muassa vammaisuutta, vammaisuuden historiaa, sen määritelmää ja erilaisia näkökulmia vammaistutkimukseen. Lisäksi esittelen lyhyesti Pertti Kurikan Nimipäivät.

2.1.1 Vammaisuus

Arkipuheessa, mielikuvissa ja populäärikulttuurissa esiintyvä vammaisuus ja akateemisen tutkimuksen aiheena oleva vammaisuus eroavat toisistaan merkittävästi. Simo Vehmaksen (2007, 5) mukaan vammaisuudesta on länsimaisessa kulttuurissa muodostunut leimaava ja marginalisoiva asia. Vammaiset on usein nähty oleellisesti erilaisina kuin muut ihmiset, vaikka ihmiset eivät välttämättä kykene selittämään miten vammaiset käytännössä ovat niin kovin erilaisia. Asenteet ja yhteiskunnalliset käytännöt eri aikoina ovat asettaneet kyseenalaiseksi yksilön ihmisyyden ja sosiaalisen hyväksynnän. Toisaalta poliittinen korrektius vaatii ihmisiltä myös vammaisten ihmisten kunnioittamista. (Vehmas, 2007, 5) Joskus voi olla niinkin, että poliittinen korrektius ja asioiden ”silottelu” voidaan myös kokea ongelmalliseksi.

Esimerkin antavat Swain & French (2000). Heidän mukaansa ei-vammaisten ihmisten on helppo ymmärtää, että esimerkiksi pyörätuolia käyttävien vammaisten ihmisten on vaikea päästä esimerkiksi joihinkin rakennuksiin, koska ne eivät ole esteettömiä. Sen sijaan vammattomat ihmiset kokevat paljon herkemmin heitä uhkaavammaksi ja vaikeammaksi ymmärtää sen, että pyörätuolia käyttävä ihminen voi olla tyytyväinen ja ylpeä siitä, kuka hän on.

Eri tutkimuskirjallisuudessa toistuukin sama ilmiö: vammattomien ja vammaisten ihmisten erilainen suhtautuminen vammaan. Pyörätuoli on tästä hyvä esimerkki. Monesti vammattomat ihmiset

näkevät pyörätuolin kahleena, rajoitteena, joka estää ihmisen täyden toimintakyvyn, kun taas vammaiset ihmiset saattavat kokea pyörätuolin lahjaksi, joka vapauttaa heidät liikkumaan ja toimimaan oman kotinsa ja välittömän ympäristönsä ulkopuolella. (Swain & French, 2000) Sama asia, kaksi eri tulkintaa.

Simo Vehmaksen (2007, 5) mukaan marginaalisen ihmisyyden, tässä tapauksessa vammaisuuden, tutkiminen kertoo jotain olennaista täysivaltaisista ja ”normaaleista” ihmisistä, jotka määrittelevät jotkut ihmisyyden muodot marginaalisiksi. Eli toisin sanoen tutkimalla marginaalista ihmisyyttä tutkitaan samalla ihmisyyttä yleensä. Minun tutkimukseni käsittelee toiseuden, vammaisuuden ja median suhdetta, mutta ymmärtääkseen sitä on hyvä ymmärtää jotain vammaisuuden historiasta, joka on pitkälle eronteon ja eristämisen historiaa.

2.1.2 Vammaisuuden historia on hyljeksinnän historiaa

Modernin vammaisuuteen suhtautumisen juuret ovat 1800-luvulla, jolloin suuret yhteiskunnalliset muutokset vaikuttivat suuresti myös vammaisten ihmisten elämään. Yleisesti ottaen on voimassa käsitys, jonka mukaan juuri silloin luotiin vammaisten ihmisten koulutusta, työllistymistä ja sosiaalista osallistumista koskevat rakenteet, jotka ovat edelleen läsnä länsimaaisissa yhteiskunnissa. 1800-luvun yhteiskunnalliset muutokset olivat sysäys, joka laittoi alulle vammaisten ihmisten systemaattisen eristämisen sosiaalisesta yhteisöstä. (Vehmas, 2005, 53)

Teollistuminen, kaupungistuminen, työ ja myöhemmin tehokkuus muodostivat uuden yhteiskunnallisen normin. Terveen miehen ruumista tuli normi, ja vammaisista ihmisistä tuli kykenemättömiä työntekijöitä ja yhteiskunnallisia elättejä. Lääketieteen aseman nousu tarkoitti monelle vammaiselle ihmiselle elämän laitostumista ja medikalisaatiota. Erityisopetus vakiintui käytännöksi ”parantumattomien vammaisuuden muotojen” kohdalla. Käytännössä oli kyse eristämisestä. 1800-luvun lopun sosiaalidarwinismi, rotuhygieeninen ajattelu ja myöhemmin eugeniikka eli rodunjalostusoppi tähtäsivät onnellisempien, terveempien ja puhtaampien yksilöiden tuottamiseen. Erityisesti 1900-luvun alussa pelättiin degeneraatiota eli väestön rappeutumista, johon eugeniikka nähtiin vastauksena. Rotuhygieeninen säättely sai huippunsa toisen maailmansodan aikana. Silloin esimerkiksi Saksassa toteutettiin eutanasiaohjelma, jonka aikana arvioidaan johtaneen noin 200 000 – 275 000 vammaisten ihmisen ja lapsen kuolemaan vuosina 1939–1945. (Vehmas, 2005, 53–80)

Vammaisten ihmisten lähihistoria on merkittävältä osin hyljeksinnän historiaa. Toisaalta koko länsimaisen historian ajan yksi vammaisten ihmisten tehtävä on ollut toimia muiden ihmisten viihdykkeenä. Esimerkiksi 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun puoliväliin erilaiset ihmiskummajaisnäytökset ("Freak shows") olivat laajamittaista liiketoimintaa niin USA:ssa kuin Euroopassakin ja ne esittelivät milloin mitään ihmeellisiä ihmisruumiita, kuten maailman isointa naista, parrakasta naista tai kääpiöperhettä. (Vehmas, 2005, 60–61)

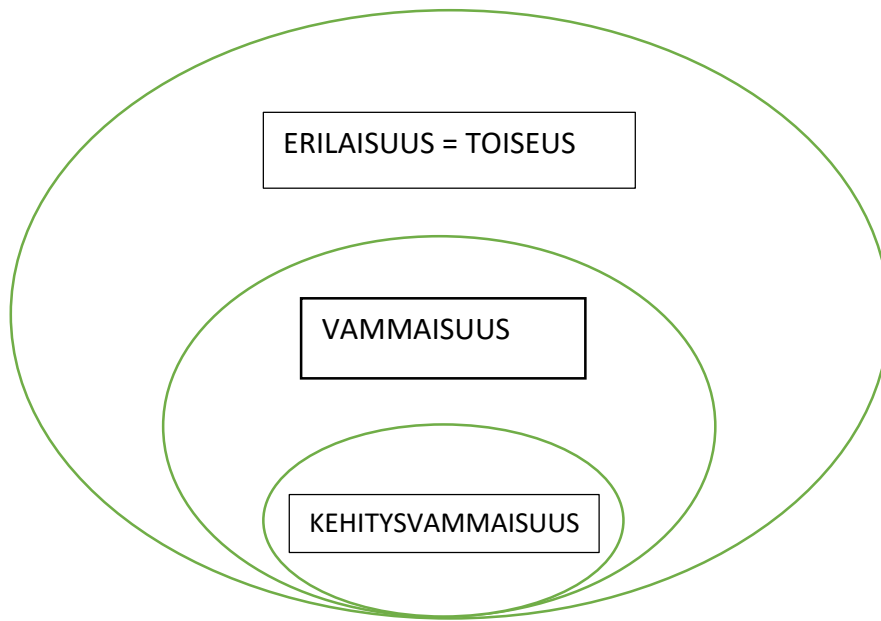
1800-luvun yhteiskunnallisista muutoksista on toki aikaa jo paljon, mutta monet nykyiset vammaistutkijat jakavat edelleen ajatuksen siitä, että tuolloin luotiin vammaisten koulutusta, työllistymistä ja yleensäkin sosiaalista osallistumista koskevat rakenteet, jotka ovat vieläkin läsnä länsimaisissa yhteiskunnissa. (emt. 53)

2.1.3 Vammaisuuden määritelmä

Kun puhutaan vammaisuudesta, on tärkeää määritellä, mitä vammaisuudella tarkoitetaan. Tutkimuskysymyksenäni on, millainen kuva kehitysvammaisuudesta syntyy PKN-uutisoinnin perusteella. Suurin osa käyttämästäni kirjallisuudesta kuitenkin käsittelee vammaisuutta erottelematta vamman laatua fyysiseen vammaan tai kehitysvammaan. On kuitenkin huomattava, että elimellisiin vammoihin, kuten kuurouteen, ja kehitysvammaisuuteen eivät aina päde samat teoreettiset rakennelmat tai johtopäätökset (Vehmas, 2005, 17).

Historiallisesti ajatellen vammaisuuteen on käsitetty sekä ruumiilliset että henkiset vammaisuuden muodot. Simo Vehmoksen (2005, 17) mukaan nykyhetken tarkastelussa kuitenkin korostuvat erityisesti henkisen vammaisuuden muodot. Vehmaan mukaan tämä heijastelee aikaa, jossa elämme. Nykyään monesti henkinen vammaisuus nähdään ihmisyyden kannalta ongelmallisempana kuin tavallaan helpommin ymmärrettävä ja käsitettävä fyysinen vammaisuus.

Minun tutkimuksessani on kolme tasoa. Tarkastelen Pertti Kurikan Nimipäiviä kolmelta tasolta, joita ovat erilaisuus (eli toiseus), vammaisuus ja kehitysvammaisuus. Nämä tasot voidaan nähdä toistensa sisäkkäisinä ympyröinä: kehitysvammaisuus on käsitteenä "sisäympyrässä", joka sisältyy vammaisuuden käsitteeseen, joka taas sisältyy erilaisuuden käsitteeseen. Tutkimukseni kannalta on olennaista ymmärtää, että liikun käsitteellisesti joustavasti kaikilla näillä kolmella tasolla.

Kuva 1 Erilaisuuden, vammaisuuden ja kehitysvammaisuuden suhde tutkimuksessani.

Erilaisuudella pyritään kuvaamaan toiseutta, tekemään jollain tapaa erontekoa itsen ja muiden välille. Erilaisuus ideana liittyy ihmisten mieltymykseen kategorisoida asioita ja ihmisiä. Kategorisoiminen on ihmisen luonnollinen tapa, jonka avulla opimme ymmärtämään ja hahmottamaan maailmaa. Akateemisessa tutkimuksessa erilaisuuteen viitataan usein käytetyllä termillä toiseus.

Toiseus on yksi tämän tutkielman tärkeimmistä käsitteistä ja teemoista. Raittilan (2004, 17) mukaan toiseus on itsestä ja omasta sisäryhmästä poikkeavaa etnistä vierautta. Minun tutkimuksessani suomalainen kantaväestö muodostaa normaalin, sen sisäryhmän, jota vasten vammaisten ihmisten toiseutta rakennetaan. Toiseus voi perustua lähes mihin tahansa erontekoon, esimerkiksi ihonväriin, tapoihin, uskontoon, sukupuoleen tai poliittiseen erotteluun. Minun tutkimuksessani vammaisuus on kuitenkin keskeinen toiseuden tuottaja. Palaan toiseuden käsitteeseen tarkemmin sille omistetussa alaluvussa.

Tutkimuksellisesta näkökulmasta puhuttaessa on tärkeää määritellä vammaisuus tarkasti. Tärkeää on muistaa, että vammaisuus ei ole sairaus. Ihminen ei voi terve ja sairas samaan aikaan, mutta hän voi olla terve ja vammainen. Esimerkiksi downin syndroomasta johtuva kehitysvamma ei sinänsä vaadi lääketieteellistä hoitoa, eikä sitä voida ”parantaa”. Vammaisuuteen ei ole olemassa lääkitystä, vaikkakin joitain elimellisiä vammoja voidaankin hoitaa. Elimellinen vamma tarkoittaa jotain

lääketieteellisesti määriteltyä elimellistä vauriota, kuten osittain tai kokonaan puuttuvaa raajaa tai mielen toimintaa. (Vehmas, 2005, 16–17)

Simo Vehmas (2005, 17) määrittelee vammaisuuden sosiaalisesti ilmiöksi, joka syntyy yhteisön ja yksilön (jolla on elimellinen vamma) välisessä vuorovaikutuksessa. Tällöin vammaisuus voi tarkoittaa joko yksilön toiminta- tai olemisen tapaa, joka vaarantaa hänen oman hyvinvointinsa tai yhteiskunnallista järjestystä, joka aiheuttaa joidenkin ihmisten vammautumisen. Vehmaksen mukaan ihmisistä, joilla on elimellinen vamma, käytetään pääsääntöisesti nimitystä vammaiset ihmiset.

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan vammaa, joka on ihmisen käsitys- ja ymmärtämiskyvyn alueella (kvtl.fi, 22.2.2016). Suomen Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n mukaan Suomessa on noin 40 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma (22.2.2016). On olennaista ymmärtää, että kehitysvamma ei ole sairaus. Määritelmässä korostuu aina myös vammaisuuden sosio-yhteiskunnallinen puoli. Esimerkiksi maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan kehitysvammaisuus ei riipu ainoastaan henkilön henkisestä tai fyysisestä kunnosta, vaan myös häntä ympäröivästä ympäristöstä ja mahdollisuuksista osallistua ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan. Kehitysvammaisten Tukiliiton mukaan kehitysvamma on vaurio tai vamma, joka häiritsee jokapäiväistä selviytymistä sitä vähemmän, mitä enemmän yhteiskunta on suunniteltu kaikille sen jäsenille (kvtl.fi, 22.2.2016).

2.1.4 Erityispedagoginen ja sosiaalinen lähestymistapa vammaisuuteen

On olemassa erilaisia teoreettisia lähtökohtia siihen, kuinka suhtaudutaan vammaisuuteen. Simo Vehmas esittelee niistä kaksi kirjassaan *Vammaisuus* (2005). Sosiaalinen vammaistutkimus ja erityispedagoginen lähestymistapa vammaisuuteen ovat kiinnostava vastinpari, sillä niiden lähtökohta vammaisuuteen on niin erilainen.

Erityispedagoginen lähtökohta vammaisuuteen ei ole selkeä teoramalli ensinkään, mutta se kuvaa sitä lähestymistapaa, joka on pitkälti määrittänyt vammaisten ihmisten elämää 1800-luvulta alkaen. Erityispedagogiikka ja erityisopetus ovat 1800-luvulta lähtien toimineen merkittävinä vallitsevan yhteiskuntarauhan ylläpitäjinä ja vakauttajina. Erityisopetuksen piiriin on otettu henkilöitä, joiden on ajateltu olevan kykenemättömiä toimimamaan hyödyllisinä ja täysipainoisina yhteiskunnan jäseninä tai jotka ovat häirinneet yleisen koululaitoksen toimintaa. Erityisopetuksen piirissä on luonnollisesti ollut paljon muitakin ihmisiä kuin vain vammaisia. Erityispedagogiikan tavoitteena

on ollut siis ylläpitää pysyvää yhteiskunnallista järjestelmää ja se toimii ”normaaliuden” ja ”ei-normaaliuden” rajapinnalla. Huomio on pääsääntöisesti ollut yksilöissä ja heidän ongelmallisiksi koetuissa piirteissään. Erityispedagogiikan toimijoina ovat perinteisesti toimineet ei-vammaiset ammatti-ihmiset. (Vehmas, 2005, 83–84)

Sosiaalinen vammaistutkimus on 1970- ja 1980-luvuilla briteissä ja Yhdysvalloissa alkunsa saanut liike ja akateeminen oppiala. Se sai polttoainetta erityisesti vammaisten ihmistenä itsensä tekemästä tutkimuksesta ja heidän poliittisesta aktivoitumisestaan tuona aikana. Sosiaalisen vammaistutkimuksen lähtökohtana on vammaisuuden ymmärtäminen sosiaalisena, poliittisena ja kulttuurisena ilmiönä. Ero erityispedagogiikan näkemykseen vammaisuudesta on iso. Erityispedagogiikka on selittänyt vammaisuuden lähes yksinomaan yksilön elimellisillä vammoilla ja keskittynyt kehittämään opetus- ja kuntoutusmenetelmiä kunkin vamman ominaispiirteiden perusteella. Sosiaalisen vammaistutkimuksen piirissä vammaisuus nähdään sosiaalisena ilmiönä, jolloin olennaista ei ole keskittyä korjaamaan yksilöitä vaan yhteiskuntia, jotka eivät ota huomioon kaikkien niiden jäsenten tarpeita tasapuolisesti. Sosiaalinen vammaistutkimus ei kiellä ihmisten fyysisiä ja psyykkisiä eroja, mutta korostaa niiden sisällön ja merkityksen rakentuvan sosiaalisesti. (emt. 115–116)

Sosiaalinen vammaistutkimus on alusta alkaen kyseenalaistanut ne vallinneet yhteiskunnalliset arvot ja käytännöt, jotka ovat vaikuttaneet vammaisten ihmisten elämään. Sosiaalinen vammaistutkimus on pyrkinyt uudistamaan vallitsevaa yhteiskunnallista järjestystä. Koska tämä oppisuunta on ollut vahvasti vammaisten ihmisten itsensä käsissä, se on myös pyrkinyt aktiivisesti ajamaan tämän ryhmän etuja. Sosiaalisen vammaistutkimuksen päähuomio on siis yhteiskunnassa, jonka se näkee toimivan vain normaaliväestön ehdoilla. (Vehmas, 2005, 114–119) Suuntauksen tunnettuja edustajia ovat muun muassa brittiläiset Colin Barnes, Michael Oliver ja Tom Shakespeare. Sosiaalista vammaistutkimusta voi kritisoida mm. täydellisen tasa-arvon vaatimuksesta. Esimerkiksi kehitysvammaisuus asettaa aina jonkinlaisia rajoituksia ihmisen toimintakykyyn, toisin kuin fyysinen vamma, jonka aiheuttama toimintakyvyn puute voidaan usein korvata apuvälinein. (Mattsson, 2010, 13)

2.1.5 Tutkimukseni lähtökohta vammaisuuteen

Tässä tutkimuksessa lähtökohtani vammaisuuteen on ensisijaisesti sosiaalisen vammaistutkimuksen mukainen. Lyhyesti sanottuna teen siis oletuksen, että vammainen ihminen ei ole vammainen, koska hänellä on vamma; päinvastoin hän on vammainen siitä syystä, mitä hänen vammastaan seuraa. Vammautumisella on seurauksia, koska yhteiskunta ja maailma jossa hän elää, ei ole tarpeeksi joustava ja valmis häntä varten. Sosiaalinen lähestymistapa vammaisuuteen paljastaa käytännön, jossa sosiaalisen kanssakäymisen käytännöt tekevät ihmisistä vammaisia antamalla heille kokemuksen vammaisuudesta (Goodley, 2011, 1-20).

Tällöin vammaiset ihmiset ovat siis ensisijaisesti yhteiskunnan vammauttamia. Yhteiskunnan vammauttaminen näkyy vammaisten ihmisten elämässä muun muassa sosiaalisena eristämisenä, taloudellisena riippuvaisuutena, korkeina työttömyyslukuina, laitostumisena ja niin edelleen. (emt. 1-20)

Vammaisuuden sosiaalisen malliin kuuluu myös kiinnostava näkökulma siitä, miten todellisuus muodostuu. Sen mukaan se, miten me puhumme ja annamme merkityksiä ihmisille ja asioille, todella rakentaa maailmaa. Toisin sanoen, jos me määrittelemme tilanteet tosiksi, ne ovat jälkiseuraamuksissaan totista totta. Oliverin ja Barnesin (2012, 11–20) mukaan jos vammaisuus käsitetään tragediana, se tarkoittaa sitä, että vammaiset ihmiset nähdään samalla uhreina.

Tässä ajatuksessa kiteytyy myös tämän tutkimuksen idea. Jokapäiväiset arkipäivän käytännöt muodostavat kokonaisuuden, jossa samalla määrittyy yhteiskunnan sosiaalipolitiikkaa. Lopulta siis se, kuka saa luvan olla yhteiskunnan täysivaltainen jäsen ja millä ehdoin. Minä olen kiinnostunut näistä arkipäivän käytännöistä, koska uskon että ne ovat tärkeintä, ja siksi yritän tehdä niitä käytäntöjä näkyväksi valitsemani aineiston avulla.

Vammaiset ihmiset ovat kohdanneet paljon epäoikeudenmukaista kohtelua viimeisten vuosisatojen aikana. Minua kiinnostaa tietää, onnistuiko Pertti Kurikan Nimipäivät haastamaan näitä sovinnaisia ja totuttuja vammaisuuden käsittämisen tapoja. He tekivät jotain uutta, mutta tekikö media?

Tässä vaiheessa on hyvä huomauttaa, että sosiaalinen vammaistutkimus on paitsi akateeminen tutkimusala, myös tutkimusala, jota ohjaa vahvasti halu vaikuttaa ja saada aikaan muutos yhteiskunnassa. Sosiaalinen vammaistutkimus ei halua jäädä pelkästään akateemiseen

viitekehukseen, vaan se haluaa olla vahva yhteiskunnallinen vaikuttaja, jonka agendana on ajaa vammaisten ihmisten asiaa. Osa alan merkittävistä tutkijoista on itse vammaisia, ja heillä on syy olla vihaisia ja yrittää muuttaa vallitsevaa käsitystä vammaisuudesta. Siksi osa alan tutkimuskirjallisuudesta on paitsi akateemisesti pätevää, myös varsin kärkevää. Itse pyrin kuitenkin tutkimuksessani mahdollisimman suureen objektiivisuuteen. Minulla ei ole agendana erityisesti ajaa vammaisten ihmisten asiaa, vaikka olenkin sitä mieltä, että se kaipaa parannuksia Suomessa.

2.1.6 Pertti Kurikan Nimipäivät

Pertti Kurikan Nimipäivät on suomalainen vuonna 2009 perustettu suomalainen punkyhtye. Yhtye sai alkunsa Lyhty ry:n järjestämässä kehitysvammaisille suunnatussa kulttuurityöpajassa. Bändin jäseniä ovat Pertti Kurikka (kitara, sävellykset, sanoitukset), Kari Aalto (laulu, sanoitukset), Sami Helle (basso) ja Toni Välitälo (rummut). Kaikilla yhtyeen jäsenillä on jonkinasteinen kehitysvamma. Suomen lisäksi yhtye on esiintynyt myös ulkomailla, muun muassa Yhdysvalloissa, Saksassa ja Iso-Britanniassa sekä julkaissut useita EP:tä. Pertti Kurikan Nimipäivistä kertova elokuva *Kovasikajuttu* julkaistiin vuonna 2012. Yhtyeen laulaja Kari Aalto kuvaa elokuvaa ja yhtyettään näin:

”Leffa kertoo Pertti Kurikan Nimipäivistä... eli yhdestä keharista joka laulaa punkkia ja kolmesta keharista jotka soittaa punkkia. Se kannattaa käydä kattomassa ja miettii et kannattaako kehareita vihata vai kannattaako niitä rakastaa ja kunnioittaa.” (www.pkn.rocks)

Pertti Kurikan Nimipäivien kappaleiden sanoitusten teemat vaihtelevat yhteiskunnallisista aiheista henkilökohtaisiin kokemuksiin. Yhtye on julkaissut mm. kappaleet *Kallioon* (2010), *Sä et oo normaali* (2011), *Tyhmä elämä* (2014), *Me ollaan runkkareita* (2014) ja *Aina mun pitää* (2015), joista viimeksi mainittu kappale oli yhtyeen edustuskappale Uuden Musiikin Kilpailuissa ja Eurovision laulukilpailussa.

2.2 Erilaisuus mediajulkisuudessa

Tässä alaluvussa tarkastelen vammaisuutta enemmän mediatutkimuksen näkökulmasta. Tutkimuksessani en tarkastele vammaisuuden representaatioita vain yhdestä näkökulmasta, vaan

tarkoitukseni on luoda mahdollisimman kattava kokonaiskuva aiheesta. Mielestäni pystyn näin parhaiten vastaamaan tutkimuskysymykseeni.

2.2.1 Mediajulkisuuden kenttä

Mediajulkisuus on yksi julkisuuden muoto. Herkmanin (2011, 18) mukaan median merkitys on jatkuvasti kasvanut yhteiskunnan ja kulttuurin eri osa-alueilla. Mediajulkisuudesta on 1900-luvun jälkipuoliskolta alkaen muodostunut keskeinen yhteisiä näkemyksiä ja asioiden hoitoa jäsentävä – ja muokkaava – poliittisen toiminnan foorumi. Herkmanin mukaan mediajulkisuus muodostaa nykyisin tärkeimmän julkisuuden alueen.

Herkmanin (2011, 20) mukaillen medialla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa mediaa laajasti: siis kaikkia niitä viestinnän muotoja, joissa viestintä tapahtuu jonkin välittävän teknologian avulla. Aineistoni kuitenkin rajautuu vain tiettyihin lehtiin, siis journalistisiin tuotteisiin.

Julkisuus kattaa kaiken julkisen, näkyvän toiminnan erotuksena ei-julkisesta, yksityisestä ja ei-näkyvästä. Mediajulkisuus muodostaa oman osajulkisuutensa. Se on viestintäteknologioihin perustuvaa välitettyä julkisuutta, johon voivat kuulua sekä anonyymit että puolittut yleisöt. Mediajulkisuus voidaan vielä jakaa kahteen: valtavirran mediajulkisuuteen ja vastajulkisuuteen. (emt. 86)

Pertti Kurikan Nimipäivät on kiinnostava tapaus, koska se operoi molemmilla mediajulkisuuden tasoilla. Valtavirran mediajulkisuus tavoittaa jollain tavalla koko kansan ja on useimmille tuttua; joko suoraan tai välillisesti muiden ihmisten kautta. PKN nousi suosioon kuitenkin vastajulkisuudessa, siis valtavirran ulkopuolelle sijoittuvassa osajulkisuudessa. Vastajulkisuudessa operoivat pienet, johonkin aiheeseen erikoistuneet ihmisryhmät. PKN kuitenkin onnistui murtautumaan vastajulkisuudesta valtavirran mediajulkisuuteen, joka moninkertaisti sen näkyvyyden. Mutta mitä väliä tällä näkyvyydellä sitten on? Miksi sillä on väliä, miten valtavirran mediajulkisuudessa kirjoitetaan kehitysvammaisuudesta?

Yksi tapa ymmärtää mediajulkisuuden merkitystä on niin kutsuttu agenda setting –teoria. McCombs ja Shawn kehittivät teorian jo 1960-luvulla (kts. McCombs, 2004). Sen keskeinen ajatus on, että media ei määritä, mitä mielipiteitä ihmisillä on asioista – mutta se määrittää sen, mistä asioista ihmisillä ylipäätään on mielipiteitä. On esimerkiksi todettu, että tiedotusvälinen näkyvimpien

uutisten lista ja haastateltujen kansalaisten käsitys tärkeimmistä senhetkisistä yhteiskunnallisista kysymyksistä korreloivat merkittävässä määrin keskenään. (Pernaa, 2012, 33)

Voidaan siis sanoa, että agenda setting –teorian mukaisesti mediajulkisuus suuntaa suuren yleisön huomion joihin erityisiin kysymyksiin tai ongelmiin, ja toiset asiat jäävät pimentoon. Agenda setting –teoriaa pidetään merkittävänä erityisesti sen poliittisen ulottuvuuden takia. Media luo tietyn agendan, eli sen esityslistan, josta ihmisillä ylipäättään on mielipiteitä, jonka perusteella yleinen mielipide muodostuu. Tämä yleinen mielipide taas vaikuttaa puolestaan siihen, millaisia poliittisia päätöksiä tehdään. (Kunelius, 2003, 142–143)

Agenda setting –teoria korostaa mediajulkisuuden priorisoivaa vaikutusta: siinä tiettyjä asioita nostetaan etualalle, ja toisia jätetään taakse. Eri mediat ovat vähintäänkin myötävaikuttamassa siihen, mitkä asiat koetaan milloinkin yhteiskunnassa tärkeäksi. (Kunelius, 2003, 143) Pertti Kurikan Nimipäivät muutti ainakin hetkellisesti median agendaa niin, että asialistalle nousivat myös vammaisasialle tärkeät asiakysymykset, kuten itsemääräämisoikeus ja oikeus työhön ja hyvään elämään.

Kehystäminen on toinen tärkeä käsite, jolla voidaan ymmärtää mediajulkisuuden pelisääntöjä ja median toimintatapoja. Kehystämisellä tarkoitetaan sitä, kuinka media vaikuttaa ihmisten ajattelutapoihin suosimalla tiettyjä rajoituksia ja näkökulmia asioihin (Kunelius, 2003, 144). Samoin kuin agenda setting –teoriassa, myös kehystämisen käsitteessä korostuu se, mitä jätetään sanomatta. Kulunut mutta osuva esimerkki on esimerkiksi median tapa kehystää pakolaisuutiset luonnonkatastrofeihin; ei tarvitse kuin avata päivän lehti, niin siellä vilisee ilmauksia kuten ”pakolaisvirta” tai ”pakolaisvyöry”. Nämä samat ilmaukset toistuvat myös poliitikkojen puheissa. Näin media näkee kehystää toisiinsa pakolaisuuden ja luonnonkatastrofit, niiden vastaansanomattomuuden ja suuren volyymin. Kehystämällä nämä kaksi irrallista asiaa toisiinsa, media määrää kehyksen jonka läpi pakolaisasiaa ymmärretään. Samalla monta vaihtoehtoista näkökulmaa asiaan jää pimentoon. Erityisen vaarallisia ovat näkymättömät, jo lähes automaattisiksi muodostuneet kehykset, joita lukija ei ymmärrä enää edes kyseenalaistaa.

2.2.2 Toiseus

Toiseus on yksi tämän tutkielman keskeisimmistä käsitteistä. Raittila (2004, 17) määrittelee toiseuden ”itsestä ja omasta sisäryhmästä poikkeavaksi etniseksi vieraudeksi”. Tässä tutkielmassa suomalainen kantaväestö on se sisäryhmä, jota vasten vammaisen ihmisen toiseutta rakennetaan.

Toiseus voi perustua esimerkiksi ihonväriin tai muuhun ilmiön eroihin, tapoihin, uskontoon, poliittiseen erotteluun tai sukupuoleen. Tutkimuksessani toiseus muodostuu kuitenkin vammaisuudesta. Toiseutta tuotetaan ja uusinnetaan arkipäivän käytännöissä, muun muassa suomalaisten puhetavoissa ja erilaisissa uutisjournalismin käytännöissä (Raittila, 2004, 17).

Olli Löytyn (2005, 162) mukaan toiseuden käsitteellä jäsennetään suhdetta tutun ja vieraan tai normin ja poikkeuksen välillä. Toiseus pyrkii kuvaamaan kahden asian välistä eroa. Olennaista kuitenkin on, että kyse ei ole mistä tahansa eroista; usein korostuu se, miten joku (vammainen, maahanmuuttaja tai kuka tahansa toinen) eroaa kantaväestöstä. Eroavaisuudet tutun ja vieraan välillä eivät välity tasa-arvoisesti, vaan esimerkiksi maahanmuuttajasta ja hänen kulttuuristaan tehdään vertauskuvaansa vähempiarvoinen, toinen. Toiseudessa huomio kiinnittyy helposti kaikkeen siihen, mikä eroaa tyypillisesti pidetystä suomalaisuudesta tai ihmisyydestä. Vierasta arvioitaessa esille nousevat pikemmin poikkeavat kuin tavalliset piirteet, pikemmin erot kuin yhdistävät asiat.

Toiseuden käsitettä pidetään aktiivisena käsitteenä: sen avulla on kiinnitetty huomiota usein huomaamattomiin kielellisiin ja sosiaalisiin käytäntöihin, joiden avulla toiseutta tuotetaan. Käsitteen avulla on myös pyritty paljastamaan ja purkamaan erilaisia valtahierarkioita. (Löytty, 2005, 163) Ehkä kuuluisin toiseuden muoto on Simone Beauvoirin (ks. Beauvoir, 1980) luoma käsite toinen sukupuoli, jonka mukaan naiseus on poikkeus normista, jonka mukaan ihminen on yhtä kuin mies. Samaan tapaan ajatellen voisi myös sanoa, että vammaisuus on poikkeus normista, jonka mukaan ihminen on yhtä kuin fyysisesti ja henkisesti täydellisen toimintakykyinen mies.

Puhuttaessa toiseudesta on kuitenkin ymmärrettävä, että kaikki yhteiskunnat rakentuvat lopulta erilaisten sisä- ja ulkoryhmien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ihmisen identiteetti kehittyy paitsi suhteessa omaan sisäryhmään aina myös suhteessa toisiin, ulkoryhmään. Kategorisointi ja jakolinjojen luominen sisä- ja ulkoryhmien välille onkin luonnollista toimintaa, ja osa mekanismia, jonka avulla opimme ymmärtämään ja havainnoimaan maailmaa. Maailman ilmiöiden tyypittely ja

stereotyyppittely auttaa ihmistä jäsentämään vastaanottamaansa kaoottista tietomäärää. (Raittila, 2004, 17–20)

Sisä- ja ulkoryhmät, stereotyypit, ihmisten kategorisointi ja niiden kautta rakentuva toiseus ovat siis luonnollinen osa kaikkea ihmiselämää, eikä sitä Raittilan mukaan olen edes mielekästä yrittää torjua. Raittila (2004, 20) lainaa Stuart Hallia (1999), joka puhuu erottelun ja toiseuden ambivalenssista: se voi olla sekä myönteistä että kielteistä. Erilaisuus ja toiseus ovat välttämättömiä kielen ja merkitysten tuotannolle, ja samaan aikaan ne ylläpitävät uhkia, kielteisiä tuntemuksia ja vihamielisyyttä.

Tämän tutkimuksen kannalta onkin olennaista ymmärtää juuri tämä: kategorisointi ja erojen tekeminen ihmisten välille, siis toiseuden tuottaminen, on sekä ihmisen luonnollista toimintaa että valittua, aktiivista toimintaa, johon liittyy usein näkymätöntä vallankäyttöä ja jopa erilaisilla uhkakuvilla ja vihamielisyydellä leikittelyä. Tutkimuksessani on tarkoitus pureutua niihin käytäntöihin, joilla mediateksteillä rakennetaan tai jätetään rakentamassa toiseutta kantaväestön ja vammaisten ihmisten välille.

2.2.3 Vammaisuuden kuvaamisen stereotypiat

Kolme vuotta minua vanhempi veljeni on kova James Bond –fani. Niinpä vietin lapsuuteni ja nuoruuteni hänen jalanjäljissään tuijottamalla kaikki Bond –seikkailut läpi uudestaan ja uudestaan. Olin hyvin vanha, ennen kuin aloin ensimmäistä kertaa kyseenalaistaa näissä elokuvissa minulle tarjoiltua mies-, nais- ja pahiskuvaa. James Bond –elokuvissa filmin pahantekijä on useasti jollain tapaa vammaisen tai muuten erilainen. Tällaisia vammautuneita maailmanrauhanuhkaajia ovat mm. pyörätuolilla liikkuva James Bondin arkkivihollinen Ernest Stavro Blofeld, rautahammas Jaws, kolminänninen ammattitappaja Fransisco Scaramanga, fyysistä kipua tuntematon Renard, kääpiö Nick Nack ja pahasti vammautunut entinen MI6-agentti Raoul Silva. Näin James Bond –elokuvissa näennäisesti hyvin viattomasti ja huomaamatta yhdistetään toisiinsa vammaisuus ja erilaisuus, jopa pahuus, jonka vastinparina on normaalius eli huolettoman toimintakykyinen James Bond.

Bond –elokuvat ovat sattumanvarainen mutta hyvin kuvaava esimerkki ilmiöstä. Myös monesta muusta elokuvasarjasta löytyy samanlaisia vastakkainasetteluja, ja vammaisuuden kulttuurista esiintymistä onkin tutkittu paljon. (Ks. Vehmas, 2005, 132–136)

Erilaiset populaarikulttuurituotteet vilisevät hyvän ja pahan vastakkainasetteluja. Esimerkiksi supersankarielokuvissa toistuu monesti idea, jossa ”hyvät” sankarit (vammansa kanssa yhteiskuntaan sopeutujat) ja ”pahat” ilkiöt (ne, jotka eivät sopeudu yhteiskuntaan) ottavat toisistaan mittaa. Populaarikulttuurin tarjoama kuva vammaisuudesta on monesti yksioikoinen ja stereotyyppinen. Maailman ilmiöiden tyypittely auttaa ihmisiä järjestämään vastaanottomaansa kaoottista tietomäärää. Raittilan (2004, 18) mukaan stereotypia pelkistää, yksinkertaistaa ja liioittelee joitain yksilön piirteitä ja samalla olemuksellistaa, luonnollistaa ja jähmettää nuo piirteet. Näin se luo symbolisen rajan meidän ja muiden välille. Jos vielä ajatellaan James Bondin arkkivihollista Blofeldia, on selvää, että se yksinkertaistettu kuva miehestä, jonka liioiteltuja piirteitä ovat pahantahtoisuus ja fyysinen vammaisuus.

Löytty (2005, 162) huomauttaa lisäksi, että stereotyyppisillä kuville on tyypillistä, että yhden eron (esimerkiksi ihonvärin) tunnistaminen aktivoi koko joukon muita eroja, jotka yleensä liittyvät tuohon eroon liitettyinä stereotyyppisinä käsityksinä. Esimerkiksi käsitys tummaihoisten ihmisten laiskuudesta ja seksuaalisuudesta on yksi esimerkki yhdestä erosta (ihonväri) joka laukaisee muita stereotyyppisiä käsityksiä (seksuaalisuus, laiskuus). Vammaisten ihmisen kohdalla tällainen yksi heihin liitettävä piirre voisi olla esimerkiksi saamattomuus tai kyvyttömyys. Esimerkki on satunnainen, mutta ei oikeastaan lopulta niin kaukaa haettu kuin miltä aluksi tuntuu; virallisten määritelmien mukaan kun on ”sosiaalisesti riittämättömillä tapauksilla” (socially inadequate persons) oli vielä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä kymmenen alakategoriaa, muun muassa vajaamieliset (the feeble-minded), hullut (the insane), juopot (the inebriate), tautiset (the diseased) ja epämuodostuneet (the deformed). (Laughlin, 1919). Suhtautuminen vammaisuuteen on siis ollut kirjavaa, epäreilua ja kategorisoivaa.

Stuart Hallin (1999) mukaan ”meidän” ja ”muiden” väliseen erontekoon liittyvä stereotyyppistäminen liittyy usein vallan, eriarvoisuuden, etnosentrismin ja rasismien ylläpitoon (ks. Raittila, 2004, 18). Jälleen pitää kuitenkin muistaa, että stereotyyppi ei ole yksistään negatiivinen asia; se on monesti välttämätön maailman jäsentäjä. Kuitenkin stereotyyppien ongelmallisuus liittyy niiden joustamattomuuteen. Ne korostavat eroja sielläkin, missä on oikeastaan paljon enemmän ihmisiä yhdistäviä kuin erottavia tekijöitä (Raittila, 2004, 18).

Vammaisuuteen liitettäviä stereotypioita on tutkittu monen ihmisen toimesta (ks. esim. Barnes 1992). Suomessa aihetta on tutkittu vähemmän. Kuitenkin esimerkiksi Marjo-Riitta Reinikainen sivuaa aihetta väitöskirjassaan *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit*:

yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen (2007). Reinikainen tutki vammaisuudelle teksteissä annettuja merkityksiä, ja huomasi paitsi sen, että teksteissä oli paljon vammaisten sortoa ja syrjintää tuottavia muotoja, myös sen, että vammaisiin naisiin ja vammaisiin miehiin suhtauduttiin eri tavoin. Miehet kuvattiin usein oletettujen positiivisten ominaisuuksiensa, kykyjensä ja saavutusten kautta, kun taas vammaisen nainen kuvattiin menetystensä ja puutteidensa kautta. Reinikaisen mukaan vammaispuhe on sukupuolittunutta ja epätasa-arvoista. Vammaisten miesten kohdalla puhuttaessa korostuivat ympäristön asenteet ja esteet, yksilön ulkopuoliset rajoitteet, kun taas vammaisista naisista puhuttaessa korostuivat hänen vammansa, sairautensa ja henkinen kyvyttömyytensä ”sopeutua” tilanteeseen, hänen sisäiset rajoitteensa.

Reinikaisen lähteitä vähän väitöstutkimuksessaan olivat ei-vammaisten ihmisten kirjoittamat fiktiiviset tarinat vammaisesta naisesta ja miehestä sekä vammaisten naisten omaelämäkerralliset tekstit. Kuitenkin myös median diskurssivalintoja vammaisten ihmisten kohdalla on tutkittu. Esimerkiksi Sari Sainio (2004) tutki pro gradu –työssään *Toimintakyvyttömiksi kytketyt. Vammaisuuden artikulaatiot Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Turun Sanomissa keväällä 2003* vammaisuuden artikulaatioita lehtiteksteissä. Hänen mukaansa lehtitekstien vammaisuus on kaavamaista, stereotyyppistä ja vammaisuus nähdään yksilön kiinteänä ominaisuutena ja kohtalona. Sainion mukaan lehtitekstit rakentavat eroa vammaisten ja vammattomien välille. Vammaisuus kytketään useimmiten fyysiseen olemukseen, biologiaan, lääketieteellisiin määrittelyihin ja toimintakyvyttömyyteen. Olennaista Sainion mukaan on se, mihin vammaisen ei kykene. Sainion aineiston vammaisen ihminen on useimmiten uhri, toiminnan kohde, asiakas tai vammaisuus nähdään uhkana ja riskinä. Tosin Sainio huomauttaa, että myös valtaistuvan, tasavertaisen, sankarin tai selviytyjän rooli on mahdollinen.

Varsin samansuuntaisiin tuloksiin päätyi myös Ellen Randelin pro gradu –työssään *Uhri vai sankari? Vammaisuuden diskurssit Helsingin Sanomissa* (2014). Randelinin mukaan traaginen diskurssi on yleisin vammaisuuteen liitettävä diskurssi. Traagisen vammaisuuden vastinparina toimii sankaridiskurssi, jossa korostetaan sankarivammaisten sinnikkyyttä ja kyvykkyyttä. Randelinin mukaan vammaiset näyttävät olevan lehtiteksteissä edelleen marginaalissa, mutta suhtautuminen on hiljalleen muuttumassa. Hänen mukaansa positiiviset stereotypiat leimaavat vammaisia ihmisiä ja ylläpitävät asenteita, joissa kyvykkyys tulkitaan poikkeuksellisuutena. Myös Sari Keskinen (2012) huomasi pro gradu –työssään, että lehtitekstien taustalla vaikuttavat käsitykset vammaisuudesta ovat pääosin stereotyyppisiä ja negatiivisia.

Jutta Mattsson (2010) tutki erinomaisessa pro gradu –työssään kehitysvammaisuuden kuvaamista lehtiteksteissä. Hänen mukaansa kehitysvammaiset pääsevät vain harvoin toimijoiksi kehitysvammaisuutta koskeissa lehtijutuissa. He ovat passiivisia kohteita, ja monesti hoivan tai väkivallan kohteita. Toinen stereotypia on Mattssonin aineiston human intrest –jutuissa esiintyvä reipas vammainen –stereotypia. Mattson pitää myös tätä kuvaamisen tapaa ongelmallisena, koska sekin saattaa korostaa ulkopuolisuutta.

Sari Sainio viittaa tutkimuksessaan Colin Barnesiin (ks. Sainio, 2004, 27-28), joka on tutkinut vammaisuuden stereotypioita. Barnesin mukaan tietyt vammaisuuden stereotypiat näkyvät kaikilla kulttuurin alueilla. Nämä stereotypiat medikalisoivat, suosivat, kriminalisoivat ja epäinhimillistävät vammaisia, ja ovat omiaan luomaan asenteita, jotka syrjäyttävät vammaiset valtaväestön yhteiskunnasta. Barnes nimeää 11 vammaisiin liittyvää stereotypiaa, joista tässä mainitsen mielestäni olennaisimmat seitsemän:

1. esitetään hyväntekeväisyyden kohteina, jolloin vammaisuus rinnastuu kärsimykseen
2. vammaiset ovat pahoja pirulaisia, älyllinen vamma yhdistyy usein rikollisuuteen
3. vammaisuus on kiinnostava kuriositeetti
4. vammaisuuteen liitetään yliluonnollisia kykyjä
5. vammainen ponnistelee päästääkseen kohti normaalia
6. vammaisuus esitetään koomisena tai naurettavana
7. vammaiset esitetään harvoin tavallisina, yhteiskuntaan osallistuvina jäseninä; sen sijaan heidät esitetään usein alempiarvoisina henkilöinä, jotka on syytä eristää muusta yhteiskunnasta. (Barnes, 1992, 5-19)

Teoksessa Mustat lasit – vammaisuus valkokankaalla ja televisioissa (2011, 35–38) Richard Rieser esittelee 10 vammaisiin elokuvissa tai televisiossa liitettyä stereotypiaa. Stereotypiat Rieser määrittelee ”kulttuurisidonnaisiksi asenneryppäiksi”, joilla on vain vähän tai ei ollenkaan todellisuuspohjaa. Rieserin mukaan stereotypiat kutistavat ihmisen yksilöllisyyden ja luonteen valheellisiksi sosiaalisiksi rakenteiksi, mikä johtaa stereotypiaan lokeroitun henkilön nimittelyyn ja väkivallan kohteeksi joutumiseen, mikä on ihmisyyttä väheksyvää.

Nämä kymmenen stereotypiaa Rieserin mukaan ovat:

1. Sääliävä, liikuttava ja herttainen vammainen sekä ihmeperantuminen (esimerkiksi köyhä pikku Tim Saiturin joulu –elokuvassa, 1938)

2. Vammainen uhri tai väkivallan kohde (esimerkiksi pyörätuolia käyttävä, sisarensa kaltoin kohteleva Blance elokuvassa Mitä tapahtuikaan Baby Janelle, 1962)
3. Uhkaava tai paha vammainen (esimerkiksi pelottava Freddy elokuvassa Painajainen Elm Streetillä, 1984)
4. Vammainen tunnelman luoja eli kuriositeettina tai eksoottisena ilmestyksenä (esimerkiksi elokuvassa Freaks –Kummajaiset, 1932, jossa käytettiin oikeasti vammaisia henkilöitä luomaan kauhuelementtejä)
5. Sankarirampa tai vastoinkäymiset voittava uljas soturi (esimerkiksi sokea Matthew Murdock käyttää tutkamaisia aistejaan taisteluissa pahaa vastaan elokuvassa Daredevil, 2003)
6. Vammainen naurun kohteena tai vitsin aiheena (esimerkiksi kaksi oppimisvaikeuksista kärsivää miestä joutuu koomisiin tilanteisiin elokuvassa Nuija ja Tosinuija, 1988)
7. Kaunainen ja aggressiivinen vammainen kostajana (esimerkiksi ilkeä merirosvokapteeni elokuvassa Hook – Kapteeni Koukku, 1991)
8. Vammainen taakkana tai hylkiönä (esimerkiksi halveksittu hylkiö Quasimodo elokuvassa Notre Damen kellonsoittaja, 1998)
9. Vammainen on epäseksuaalinen tai kykenemätön ihmissuhteeseen (esimerkiksi Marlon Brando vammautuneena sotaveteraanina elokuvassa Miehet, 1950)
10. Vammainen ei kykene osallistumaan kunnolla jokapäiväiseen elämään (vammaisat puuttuvat jokapäiväisistä tilanteista, eikä heitä esitetä tärkeinä yhteiskunnan jäseninä. Esimerkiksi prinssi, joka piilotetaan yhteiskunnalta ja perheeltään tositapahtumiin perustuvassa elokuvassa Kadonnut prinssi, 2002).

Monet Rieserin esimerkeistä ovat varsin vanhoista elokuvista, mutta on helppo huomata, että samantyyppiset stereotyyppiset kuvat vammaisuudesta toistuvat edelleen nykypäivän populaarikulttuurissa. Toki poikkeuksiakin on, esimerkiksi TV-sarja Toisenlaiset frendit (2010–2014).

Lähes kaikessa tutkimuskirjallisuudessa toistuu sama sanoma: paras tapa purkaa stereotypioita on antaa mediassa vammaisille tavallisen ihmisen rooli. Kaiken kaikkiaan vammaiset tulisi esittää ihan tavallisina ihmisinä ilman suurta hössötystä. Mediassa esiintyvät vammaiset ihmiset tulisi nähdä muidenkin piirteidensä kuin vain vammansa kautta.

Kaiken kaikkiaan vammaisten ihmisten mediakuvasta voidaan siis erottaa useita stereotypioita. Mielestäni niistä tärkeimmät ja kulttuurisesti vahvimmat ovat ”hyväntahtoinen ja säälittävä rampa”,

”sankarillinen ja selviytyvä raajarikko” sekä ”vastenmielinen, katkera rampa” (Vehmasta, 2005, 132–135 mukaillen). Englannin kielen sana cripple (raajarikko tai rampa) on sana, joka toistuu tutkimuskirjallisuudessa usein. Minun tutkimuksessani raajarikkoinen tarkoittaa kuitenkin laajemmin jotenkin fyysisesti tai henkisesti ”normaalista” poikkeavaa henkilöä, ei vain esimerkiksi fyysisesti vammautunutta ihmistä. Esittelemäni vammaisuuden kuvaamisen stereotypiat keskittyvät paljon fyysiseen vammaisuuteen, ja kehitysvammaisuuden kuvaaminen jää monesti sivuosaan. Todennäköisesti tämä heijastelee laajemmin vammaisuuden tutkimusta, jossa kehitysvammaisuutta on tutkittu fyysistä vammaisuutta selvästi vähemmän.

Vammaisuuden kulttuuriset esitykset eivät suoraan korreloi sen kanssa, miten vammaisiin ihmisiin suhtaudutaan yhteiskunnassa tai miten heistä ajatellaan. Siitä huolimatta sitä voi pitää kuitenkin yhtenä mittarina sille, miten heihin yleensä suhtaudutaan yhteiskunnassa. Vammaisuuden kulttuuriset kuvaukset korostavat vammaisuutta yksilön omana ominaisuutena; se on jotain sairaalloista, josta tulee pyrkiä eroon. Vammaisuuteen heijastetaan tunteita ja ilmiöitä, joita koetaan negatiivisiksi. Vammaisuuden hahmottaminen sosiaalisena ilmiönä on hyvin harvinaista. (Vehmas, 2005, 134–135)

Toinen paljon kiistelty medianäkyvyyden puoli on mainokset. Vammaisia ihmisiä ei juurikaan näy mainoksissa – paitsi hyväntekeväisyysmainonnassa. Näitä mainoksia on kritisoitu objektiivisesta ja alentavasta kuvaustavasta. Esimerkiksi Tom Shakespeare (1994) on verrannut vammaisuuden kuvausta hyväntekeväisyysmainonnassa pornografisiin stereotypioihin naisista. Kumpikin tekevät ihmisistä objekteja, joissa huomio kiinnittyy passiivisiin ruumiisiin ja ruumiin yksityiskohtiin, olivatpa ne sitten seksuaalisia tai ”viallisia” ruumiinosia. Kumpikin pyrkii herättämään katsojassa jonkinlaisen reaktion: kiihottumisen tai säälin. (Vehmas, 2005, 135) Mainonta on vain yksi esimerkki siitä, kuinka vammaiset ihmiset joutuvat objekteiksi, tekemisen kohteiksi, eivätkä pääse subjekteiksi, todellisiksi tekijöiksi, joilla on oikeaa toimintavaltaa. Tästä objektin ja subjektin välisestä ongelmallisesta suhteesta kerron enemmän valta-alaluvussa.

2.2.4 Normaalius ja valta

Toiseuden lisäksi normaalius on tämän tutkimuksen olennaisia käsitteitä. Vammaisuuden ja oikeastaan kaikkien toisten tragedia on, että he eivät mahdu normaalin kategoriaan. Tällöin he tulevat määritellyiksi toisina, suhteessa johonkin muuhun. Teittisen (2008, 127) mukaan

normaliteetti on yhteiskunnallisen vakauden työkalu, jolloin normaliteetin rajat määrittävät modernissa yhteiskunnassa poliittisen toiminnan lopputuloksena.

Normaalius kytkeytyy siis vahvasti vallankäyttöön ja poliittiseen toimintaan. Howard S. Becker (1963) kirjoittaa *Outsiders* –teoksessaan poikkeavuudesta (ks. Silvennoinen & Pihlaja, 2012, 17). Beckerin mukaan poikkeavuuden tuottamisessa on kysymys vallankäytöstä, legitiimistä oikeudesta nimetä ja luokitella yksilöitä ja ihmisryhmiä. Hänen mukaansa erilaisesta yksilöstä tulee poikkeava silloin, kun hänet määritellään poikkeavaksi. Juuri se, mihin yksilön piirteeseen yhteiskunta kiinnittää huomiota, on sosiologisesti mielenkiintoista. Se kertoo enemmän yhteiskunnasta kuin poikkeavaksi nimetystä. Tästä on hyvä esimerkki esimerkiksi Suomessa vuonna 1935 hyväksytty laki vammaisten pakkosterilisoinneista. Sen mukaan ”tylsämielinen, vähämielinen ja mielisairas voidaan määrätä tehtäväksi suvun jatkamiseen kykenemättömäksi, jos on syytä varoa, että sellainen vajaakelpoisuus periytyisi hänen jälkeläisiinsä, tai jos on todennäköistä, että hänen lapsensa jäisivät hänen tällaisen vajaakelpoisuutensa takia hoitoa vaille”. (Steriloimislaki 1935/227 § 1) (ks. Vehmas, 2005, 70)

Toinen maailmansota lopetti pakkosterilisoinnit muun muassa Saksassa, mutta Suomessa niiden kulta-aika oli vasta 1950- ja 1960-vaihteissa, jolloin rotuhygieenisin syin steriloitiin enimmillään yli 500 ihmistä vuodessa. Laista luovuttiin vasta vuonna 1970. Kaikkiaan Suomen virallisten tilastojen mukaan vuosina 1935–1970 Suomessa tehtiin 7530 sterilointia rotuhygieenisistä syistä johtuen. (Vehmas, 2005, 70) A.J. Palmèn (1968, 69) totesikin vuonna 1968 ilmestyneessä lääketieteen etiikan kirjassaan, että ”rotuterveydelliset perusteet” ovat eettisesti tärkeimpiä tekijöitä ”joiden nojalla pyritään estämään uusien vajaakelpoisten yksilöiden synty”.

Syy, miksi kirjoitan Suomen historiallisista käytännöistä näin pitkästi, on se, että se kuvaa mielestäni erinomaisesti sitä, kuinka kysymykset vammaisuudesta ja normaaliudesta kytkeytyvät olennaisesti valtaan, politiikkaan ja yhteiskunnan toimintaan. Pakkosterilisointi-laki osoittaa konkreettisesti, kuinka normaaliuden määrittelemisellä yhteiskunnallisella tasolla on konkreettisia, ihmisten elämään dramaattisestikin vaikuttavia seurauksia. Yhteiskunnalliset päätökset, legitiimin vallan harjoittaminen ja lakien toimeenpano ei ole vain ”jotain” toimintaa ”jossain” vaan se todella on vaikuttanut vammaisten ihmisten elämään.

Vammaisuuden historiaan kuuluu lukemattomia yhteiskunnan tapoja yrittää kontrolloida ei-toivottavan ihmisosan elämää. Yksi näistä tavoista oli muun muassa avioliitto-oikeuden rajaaminen.

Esimerkiksi Suomessa vuonna 1929 säädetty avioliittolaki määräsi mielisairauden ja tylsämielisyyden ehdottomaksi avioesteeksi. Lisäksi kaatumatautisten, sukupuolitautia sairastavien ja synnynnäisesti kuuromykkien ihmisten täytyi erikseen hakea presidentiltä lupa avioliittoon. (Vehmas, 2005, 68) Tämä kertoo enemmän silloisen yhteiskunnan toimintaperiaatteista ja arvomaailmasta kuin ”poikkeavasta” ihmisestä itsestään. Normaalin ja poikkeavan suhdetta onkin mahdotonta käsitellä ilman, että pohtisi hieman myös vallan ja vallankäytön suhdetta.

2.2.5 Biovalta luomassa subjekteja ja objekteja

Ranskalainen filosofi Michel Foucault (1926–1984) on tunnettu muun muassa hänen tietoa ja valtaa käsittelevästä ajattelustaan. Hänen mukaansa valta piiloutuu ja on monesti näkymätöntä. Valta ilmenee käytännöissä. Vallankäytössä erottuvat toisistaan näkemisen ja näkyvissä olemisen käsitteet. (Foucault, 2005, 275). Toisin sanoen se, missä valossa tulet näkyväksi, on olennaista. Sillä on väliä, nähdäänkö sinut esimerkiksi epämääräisissä oloissa jalkansa katkaisseena pitkäaikaistytöttömänä, vai jalkansa laskettelurinteessä vuosilomalla katkaisseena työntekijänä. Suhtautuminen samaan asiaan on aivan erilaista.

Jos haluaa tarkemmin ymmärtää Foucault`n suhtautumista vammaisuuteen, niin on ymmärrettävä biovallan käsite. Biovalta tarkoittaa monimutkaista vallan muotoa, joka ensinnäkin on olemassa yhteiskunnan käytännöissä, ja toisekseen näkyy erityisesti tiedon institutionaalistuneissa muodoissa. Biovalta on monimutkainen termi, jota yritän avata seuraavissa kappaleissa lähteenäni teos *Foucault and The Government of Disability* (Tremain, 2010).

Biovalta on vallan muoto, jonka tarkoituksena on hallita ihmisiä suurina joukkoina. Kyseessä on poliittinen tapa ja teknologia, joka mahdollistaa kokonaisten populaatioiden hallinnan. Näin se mahdollistaa esimerkiksi nykymuotoiset kansallisvaltiot ja kapitalismin. Kirjaimellisesti sanottuna biovalta tarkoittaa sitä, että jollakulla on valta ylitse ruumiiden. Foucault vastusti ideaa ensisijaisista, luonnollista oikeuksista. Hänen mukaan valta on aina suhteellista. Valtaa ei vaihdeta tai anneta; päinvastoin se on jotain, jota harjoitetaan ja se on olemassa vain silloin, kun sitä käytetään. Valta tulee näkyväksi silloin, kun sitä harjoitetaan. Foucault`n mukaan valta ei siis olekaan kiinteä osa esimerkiksi tiettyjä instituutioita, vaan valtaa käytetään osana tiettyjä käytäntöjä ja toimintatapoja yhteiskunnassa. Olennaista olisikin kysyä, miten valtaa käytetään. (Tremain, 2010, 4)

Foucault'n mukaan biovallan kohteena on elämä itsessään. Biovalta yrittää kontrolloida elämää (kuten kuolemia, kansan hedelmällisyyttä jne.) tiedon avulla: biovalta haluaa saavuttaa kontrollin näissä asioissa. Biovalta on siis institutionalisoitunutta valtaa. Se syntyi 1700-luvun loppupuolella, jolloin samaan aikaan nousivat valtaan myös uudentyyppiset lääkkeet ja lääkintäkulttuuri. Biovalta takasi sen, että yhteiskunnan instituutiot ottivat tämän uuden lääkintäkulttuurin omakseen ja normalisoivat sen tiedon ja maailmankuvan. Biovalta toimii pääosin massojen tasoilla. Se yrittää ylläpitää ”keskivertoa” ja normalisoida asioita. (Tremain, 2010, 4-6)

Foucault`lle biovalta on eri mekanismien yhteissumma, joiden kautta ihmisestä tulee poliittisen strategian kohde, objekti. Toisin sanoen biovalta on totalitääriä sosiaalisen vallan verkosto. Biovallan prosessissa jotkut ihmiset erotetaan toisista ja kehystetään esimerkiksi toimintakyvyttömiksi, hulluiksi tai vammaisiksi. Tästä oli kyse esimerkiksi silloin, kun rotuhygieeninen ajattelu vahvistui 1800-luvulla ja vammaisia ihmisiä alettiin siirtää laitoksiin. (emt. 5-6)

Biovaltaan kuuluvat erottelun ja luokittelun käytännöt aiheuttavat sen, että paitsi institutionalisoituneissa käytännöissä, myös ihmisten itsensä mielissä nämä määrittelyt tulevat ensisijaisiksi tavoiksi ymmärtää itsensä. Ihmisestä tulee passiivinen toiminnan kohde, objekti. Objektiin vastakohta on subjekti, toimija, jolla on toimintakykyä ja joka toimii oman identiteettinsä ja sisäisen tietonsa pohjalta. (emt. 6) Erottelu subjektiin ja objektiin on tärkeä käsitepari, joka havainnollistaa vallankäyttöä sekä toimintakyvyn toteutumia yhteiskunnassa.

Mielestäni biovallan käsite on tärkeä käsite omalle tutkimukselleni, koska biovallan käytännöt vaikuttavat edelleen monella tasolla siihen, kuinka me määrittelemme, ymmärrämme ja tulemme toimeen vammaisuuden kanssa tänään. Biovalta sekä jako subjektiin ja objektiin havainnollistavat näkymätöntä vallankäyttöä yhteiskunnassamme. Media on kiinteä osa yhteiskuntaa, ja siksi näenkin niin, että se omalla toiminnallaan osin vahvistaa esimerkiksi jakoa subjekteihin ja objekteihin. Kuka pääsee ääneen? Kuka toimii, kuka jää passiiviseksi kohteeksi? Kuka toimii kuvissa, kuka vain on? Muun muassa näitä pohdintoja tein oman aineistoni kohdalla.

2.3 Euroviisut erityisenä mediajulkisuuden paikkana

Olen toistaiseksi tarkastellut median ja vammaisuuden suhdetta yleisellä tasolla. Tässä luvussa perehdyn Eurovision laulukilpailuihin. Millaisen erityisen mediajulkisuuden tilan euroviisut muodostavat, ja mitä se tila merkitsee vammaisasioille?

2.3.1 Euroviisujen erityisyys

Eurovision laulukilpailun (European Song Contest) historia ulottuu 1950-luvun puolenvälin tienoille, jolloin syntyi idea kansainvälisestä laulukilpailusta. Ensimmäinen ”Eurovision Grand Prix” –kilpailu järjestettiin toukokuussa 1956 Sveitsin Luganossa. Tuolloin osallistujamaita oli vain seitsemän, mutta sekä osallistujamäärät että kilpailun säännöt ovat hioutuneet vuosien varrella. Nykyään kyseessä on mittaamenetelmästä riippuen kenties maailman suurin yksittäinen laulukilpailu, joka kerää vuosittain kymmeniä miljoonia katsojia Euroopasta ja muualtakin maailmasta. Nykyisin Euroviisut on laajentunut käytännössä koko Euroopan kattavaksi tapahtumaksi, kun myös itäisen Euroopan maat ovat tulleet mukaan vähintään passiivisiksi osallistujiksi. (Moisio, 2003, 15)

Suomessa Eurovision laulukilpailu on ollut näkyvä osa suomalaista TV-kulttuuria 1960-luvulta alkaen. Ensimmäisen kerran ohjelma esitettiin Suomessa vuonna 1960, ja seuraavana vuonna Yleisradio lähetti siihen ensimmäisen oman kilpailijan, Laila Kinnusen kappaleella ”Valoa ikkunassa”. Aikoinaan Eurovision laulukilpailu oli suureellinen tapaus arkisen ohjelmiston joukossa ja kiistelty suosikkiohjelma. Nykyään kilpailu ei nauti enää samanlaista erikoisasemaa, mutta se herättää yhä vilkkaita mediakeskusteluja muun muassa kansallisuudesta, kansainvälisyydestä ja eurooppalaisuudesta. (Pajala, 2006, 13–14)

Vuonna 2015 Eurovision laulukilpailu järjestettiin 60. kertaa, ja isäntämaana oli Itävalta. Kilpailut järjestettiin Wienissä. Kilpailuihin osallistui 40 maata, joista 23. toukokuuta pidetyssä finaalissa esiintyi yhteensä 27. Eurooppalaisten maiden lisäksi mukana oli juhluvuoden kunniaksi myös Australia. Kaikkiaan lähetyksen tarkkoja katsojamääriä on vaikea arvioida, mutta ne nousevat kymmeniin miljooniin (Moisio, 2003, 15). Euroopan lisäksi lähetys näytettiin myös esimerkiksi Kiinassa internetissä toimivan Mango TV:n kautta. Viisufinaalit lähetettiin myös suoratoistona

internetissä. Esimerkiksi pelkästään finaalilähetyksellä on YouTubessa liki 3,5 miljoona katsomiskertaa. Euroviisujen bändille tai laulajalle tarjoama näkyvyys on toisin sanoen valtavaa.

Suomen Pertti Kurikan Nimipäivät esiintyi ensimmäisessä semifinaalissa 19. toukokuuta kappaleellaan ”Aina mun pitää”. Yhtye jäi semifinaalissaan viimeiseksi, eikä sitä valittu jatsoon. Pelkkien yleisöäännten perusteella bändi kuitenkin olisi todennäköisesti selviytynyt finaaliin. (Yle.fi, 24.5.2015)

2.3.2 Euroviisut suomalaisen erilaisuuden esittäjänä ja edustajana

Median ja Euroviisujen suhde on ollut kiinteä koko kilpailujen olemassaolon ajan. Pajalan (2006, 164–166, 243–248) mukaan edustuskappaleen valinnasta käydyt kiistat ovat olleet yksi tärkeä osa Euroviisujen mediajulkisuutta koko ohjelman historian ajan. Usein kysymys edustuskappaleen valinnasta on jäsennetty kansan ja asiantuntijoiden väliseksi konfliktiksi. Tämän lisäksi Euroviisuihin liittyy kysymys siitä, kuka tai ketkä voivat edustaa suomalaisuutta kulloinkin vallinneena aikana. Esimerkiksi ”sinivalkoinen ääni” Katri Helena edusti puhdasta suomalaisuutta, ja hänet pyrittiin esittämään tavallisena suomalaisena naisena. Hän on esiintynyt Euroviisuissa kahdesti, ensin vuonna 1979 ja uudestaan vuonna 1993 (Pajala, 2006, 355, 460).

Myös esimerkiksi kielikysymys on herättänyt paljon kysymyksiä ja pohdintoja siitä, kuka voi edustaa Suomea ja suomalaisuutta. Esimerkiksi vuonna 2004 suomenruotsalaisten laulajien ja ruotsalaisten säveltäjien suuri määrä Eurovisio-karsintakilpailuissa herätti närää, ja vuonna 2005 saman aiheutti suuri maahanmuuttaja-taustaisten osallistujien määrä. Silloin karsinnat voitti Suomessa jo vuosia asunut, norjalainen Geir Rønning kappaleella ”*Why*”. Kielikysymys herätti paljon huomiota mediassa, ja esimerkiksi Iltalehti (21.2.2005) otsikoi kanteensa ”Viisuvoittaja ei osaa suomea”. (Pajala, 2006)

Ylipäättään Eurovisio-esityksiltä on edellytetty kahdenlaista edustavuutta: suomalaisuuden erilaisuuden esittämistä ja sellaista edustavuutta, joka täyttäisi kansainvälisen kilpailun normit. Suomalaisuus on monesti määritetty kapeaksi etniseksi kategoriaksi, jota määrittää keskeisesti suomen kieli. Tämä on rajoittanut sitä, kuinka muut kuin valkoiset ja suomenkieliset etnisyydet ovat saaneet tilaa Eurovision kilpailuissa. (Pajala, 2006, 249–251)

Eurovision kilpailut ovat rakentaneet kansallista tarinaa suomalaisuudesta. Kansallisuuden rakentamisessa keskeisiä tekijöitä ovat olleet erot ja kuulumisen ehdot. Kansakunnan yhteinen tila on tuotettu määrittelemällä, ketkä kuuluvat sen alueelle ja ketkä eivät. Näin ollen Eurovision laulukilpailusta rakennettu kansallinen kertomus on kansakunnalle kuuluvaa yleistä omaisuutta, jonka avulla kuviteltua yhteisöä tuotetaan. (emt. 352–354)

Johanna Sumiala (2010, 112) mainitsee euroviisut yhtenä esimerkkinä medialisoituneesta rituaalista. Medialisoituneissa rituaaleissa media ei vain välitä eli medioi yhteisön perinteisiä rituaaleja, vaan myös muokkaa niitä samalla vaikuttaen ja muovaten sitä, miten rituaaleja tulkitaan ja miten niitä esitetään. Voikin siis sanoa, että mediavälitteisenä tapahtumana euroviisuilla ja medialla on ollut ja on edelleen suuri merkitys siinä, kuinka suomalaisuutta käsitteellistetään ja ymmärretään euroviisu-kontekstissa.

Sumiala huomauttaa, että median rituaalit eivät kommunikoidu kaikille median käyttäjille samalla tavalla, vaan rituaaleja voidaan tulkita hyvin eri tavoin. Median rituaaleissa yhteisöä vahvistavat ja tuhoavat impulssit voivat elää hyvinkin samanaikaisesti. (Sumiala, 2010, 129) Tämä näkyi myös Pertti Kurikan Nimipäivien kohdalla erityisesti sosiaalisessa mediassa, jossa käytiin paikoitellen hyvin vilkasta keskustelua esimerkiksi siitä, onko PKN sopiva Suomen euroviisuedustajaksi vai ei.

2.3.3 Euroviisut määrittämässä sitä, kuka kuuluu Eurooppaan

Kertomus Suomen euroviisuhistoriasta käsittelee kuulumisen ongelmia suhteessa Eurooppaan. Siihen kuuluvat kertomukset muun muassa kansallisesta häpeästä. ”Finland, zero points” on tuttu lause vuosikymmenien ajalta. Pajalan (2006, 352–353) mukaan Eurovision laulukilpailun osanottajajoukkoa ja lopputuloksia on tulkittu eräänlaisina representaatioina siitä, ketkä kuuluvat Eurooppaan. Yhteyttä on vahvistanut se, että laulukilpailu on pitkän ajan kuluessa kytketty Euroopan poliittiseen yhdentymiseen.

Lordi voitti kappaleellaan ”*Hard Rock Hallelujah*” Euroviisut vuonna 2006. Voitto sai Suomessa osakseen valtavaa mediahuomiota. Ylipäättään Pertti Kurikan Nimipäivien karsintavoitossa ja Lordin Euroviisuvoitossa on paljon yhtäläisyyksiä. Lordi esimerkiksi rinnasti itsensä vähemmistöön

ja kommentoi Helsingin Sanomissa (22.5.2006) voiton olevan ”rock-musiikin ja avomielisyyden voitto”. (Pajala, 2006, 366)

Retoriikassa sekä Pertti Kurikan Nimipäivien että Lordin osalta oli paljon samaa. Lordin voittoa luonnehdittiin ”käännepohdaksi” ja ”historialliseksi tapahtumaksi”. Samanlaisia ilmauksia käytettiin myös PKN:n viisukarsintavoitosta. Pajalan (2006, 364) mukaan historiallisuuden vaikutelmaa tuotetaan usein etsimällä murroksia, poikkeuksellisia tapahtumia ja lajinsa ensimmäisiä. Nämä ehdot toteutuvat sekä Lordin euroviisuvoiton että PKN:n karsintavoiton osalta. 2000-luvulla Suomen euroviisuhistoria, joka on muodostunut pääasiassa toistuvien epäonnistumisten sarjaksi, onkin saanut uusia, hieman erilaisia sävyjä.

2.3.4 Median euroviisu-kevät 2015

PKN-huuma oli läsnä mediassa koko kevään. Paitsi itse bändiä, myös kehitysvammaisia koskevia aiheita käsiteltiin mediassa laajalti. Suurin osa jutuista ajoittui helmikuussa pidetyn Uuden Musiikin Kilpailun ja toukokuussa pidetyn Eurovision laulukilpailun ympärille. Kaikkiaan juttujen määrää on vaikea laskea, mutta se on todella merkittävä. Erilaisen toimitetun materiaalin lisäksi keskustelua käytiin paljon sosiaalisen median kanavissa varsinkin Uuden Musiikin Kilpailun aikaan. Esimerkiksi Ajankohtaisen kakkosen Kehitysvammais-ilta (Yle TV2 10.2.2015) aiheutti paljon keskustelua sosiaalisessa mediassa, erityisesti Twitterissä.

Julkaistujen juttujen aiheet vaihtelivat paljon. Osa jutuista oli kevyitä, osa vakavia.

Huomionarvoista oli, että media käsitteli kuitenkin myös kehitysvammaisille ihmisille tärkeitä vakavia asioita, kuten parisuhdetta, työtä, itsemääräämisoikeutta ja asumista. Nämä ovat teemoja, joita harvemmin käsitellään valtamediassa tällä volyyymilla. Esimerkiksi Yle uutisoi Kehitysvammais-illan jälkeen näin: *Kehitysvammaisten ihmisten rakkaus puhutti: ”Pitääkö ulkopuolisen ottaa vastuuta, kun aikuiset harrastavat seksiä?”* (Yle.fi, 10.2.2015)

Toukokuussa ensimmäisen semifinaalin jälkeen kotimainen media täyttyi jutuista, kannanotoista ja kiitoksista Pertti Kurikan Nimipäiville. Esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoi muun muassa näin: *Muoviset viisuvoitot unohtuvat, PKN ei unohdu ikinä* (Hs.fi, 20.5.2015). Helsingin Sanomat myös julkaisi KIITOS PKN -teemalehden (21.5.2015). Myös muissa valtamedioissa kehitysvammaisia ja Pertti Kurikan Nimipäiviä käsiteltiin laajasti.

Kaiken kaikkiaan Pertti Kurikan Nimipäivät -ilmiö aiheutti suuren, laajan ja merkittävän mediakeskustelun kehitysvammaisten ihmisten oikeuksista. Kehitysvammaiset ihmiset pääsivät ääneen mediassa tavalla, jota ei ole ennen tapahtunut yhtä suurella volyymilla. Kehitysvammaisten Tukiliiton viestintäpäällikkö Merja Määttänen³ kuvasi ilmiötä näin:

”Koskaan aikaisemmin kehitysvammaisten ihmisten tärkeät asiat eivät ole nousseet näin voimakkaasti yhdeksi valtamedian ykkösaiheeksi. --- Höttöäkin ilmiön ympärillä leijui, mutta kiinnostus oli valtaisa myös niitä tärkeimpiä ydinasioita kohtaan: itsemääräämisoikeus, oikeus näkyä ja kuulua, oikeus elää omanlaistaan elämää, asuminen, työelämä, rakkaus, ihmissuhteet...”

Kaikkiaan media-materiaalin määrä oli valtava. Tulen myöhemmin palaamaan siihen, kuinka rajasin aineistoni tätä tutkimusta varten.

³ Keskustelumme 15.1.2016

3 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykseni ja aineistoni sekä esittelen menetelmän, jonka avulla analysoin aineistoni.

3.1 Tutkimuskysymys ja aineiston puhuttelut

Tutkimukseni idea on tutkia sitä, miten journalismissa kuvataan erilaisuutta, eli tässä tapauksessa vammaisuutta. Haluan tietää, millaisia mielikuvia liitetään vammaisuuteen, ja miten nämä rinnastukset vaikuttavat siihen, miten ymmärrämme vammaisuuden ja vammaiset osaksi yhteiskuntaamme.

Tutkimuskysymykseni on, millainen kuva vammaisuudesta syntyi Pertti Kurikan Nimipäivät – uutisoinnin perusteella keväällä 2015.

Lisäksi esitän aineistolleni seuraavia puhutteluja:

Mitä Pertti Kurikan Nimipäivistä kirjoitettiin?

Millaisia asioita tai mielikuvia vammaisuuteen liitettiin aineistoni jutuissa?

Mikä oli kuvien ja otsikoiden merkitys juttukokonaisuuksille?

3.2 Aineisto

Halusin tutkia Pertti Kurikan Nimipäiviä käsittelevää uutisointia suomalaisessa mediassa. Alusta alkaen oli selvää, että mahdollista aineistoa tulee olemaan paljon. Esimerkiksi pelkästään Aamulehdessä on julkaistu 1.1.-31.5.2015 välisenä aikana yhteensä 34 bändiä käsittelevää juttua (Media-arkisto.com, 20.11.2015). Selvästi suurin osa jutuista (23 kpl) oli julkaistu helmimaaliskuussa, jolloin PKN-huuma oli suurimmallaan ja yhtye valittiin edustamaan Suomea Eurovision –laulukilpailussa.

Otin aineistooni mukaan kaikki suomalaisissa yleisaikakauslehdissä julkaistut Pertti Kurikan Nimipäivät –aiheiset kansijutut ajalta 1.1.–31.5.2015. Tutkimukseni aineiston muodostaa 7 lehtijuttua:

Suomen Euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan (HS Kuukausiliite 13.2.2015, julkaistu verkossa)

Karilla on asiaa (Raymond 1/2015, julkaistu 23.2.2015)

Matkalla Euroviisuihin (Seura 9/2015, julkaistu 26.2.2015)

Pertti Kurikka (Suomen Kuvalehti 9/2015, julkaistu 27.2.2015)

Aina mun pitää lähteä ulkomaille (Apu 10/2015, julkaistu 5.3.2015)

Piireissä (Raymond 23.4.2015, julkaistu verkossa)

Heitä ne on ne sankarit (Apu 22/2015, julkaistu 28.5.2015)

Aikakauslehtien liiton (2015) mukaan suomalaisia yleisaikakauslehtiä ovat Seura, Apu, Suomen Kuvalehti ja Image. Näistä lehdistä ainoastaan Imagesta ei julkaistu PKN-aiheisia kansijuttuja valitulla aikavälillä. Näiden kolmen lehden lisäksi otin lehdistä mukaan vielä Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen sekä RAY:n julkaiseman asiakaslehti Raymondin. Kumpikaan valituista lehdistä ei ole varsinaisia yleisaikakauslehtiä, mutta katsoin, että molempien lehtien profiilit ovat niin yleisaikakauslehtimäisiä ja niissä käsitellyt aiheet yhteiskunnallisia, että ne on järkevää ottaa mukaan tutkimukseeni.

Raymondin juttu *Piireissä* (23.4.2015) on julkaistu ainoastaan verkossa, ja Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen juttu *Suomen euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan* (13.2.2015) on uusintajuttu, joka on alkuperäisesti julkaistu Kuukausiliitteessä jo vuonna 2010. Uusintajuttu on julkaistu uudelleen ainoastaan verkossa.

Valitsin aineistoni koskemaan ainoastaan kansijuttuja. Perusteeni rajaukselle on, että niiden valinnassa käytetty erityistä journalistista valtaa. Jutut on katsottu toimituksissa niin merkittäviksi, että ne on journalistisen toimitusprosessin päätteeksi päätetty nostaa lehden kanteen.

Aineistoni on pieni, mutta kattava: se sisältää kaikki rajaukseni sisällä julkaistut jutut. En pyri aineistollani laajaan yleistettävyyteen, vaan kyseessä on laadullinen sisällöntutkimus yhdestä tarkkaan rajatusta tapauksesta. Laadullisessa tutkimuksessa ei lähtökohtaisesti pyritäkään tilastollisiin yleistyksiin. Sen pyrkimyksenä on kuvata jotain ilmiötä, ymmärtää tiettyä toimintaa ja antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 85). Tämän määritelmän rajoissa aineistoni koko onkin relevantti.

3.3 Menetelmä

Laadullinen tutkimus on ymmärtävää tutkimusta, jossa tutkimuksen tekemisen motiivina on jonkin ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja siitä perusteltujen tulkintojen tekeminen. Sisällönanalyysi on menetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen eri perinteissä. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 28, 91)

Tutkimusmenetelmäni on laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi on tekstianalyysin menetelmä, jonka avulla voidaan analysoida erilaisia dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Menetelmän ongelmana on kuitenkin se, että sisällönanalyysillä saadaan kerätty aineisto vain järjestetyksi johtopäätöksiä varten. Yksi sisällönanalyysin heikkouksista onkin juuri keskeneräisyys: järjestetty aineisto ei ole sama asia kuin tulokset ja johtopäätökset. (emt. 103–104) Ratkaisin ongelman niin, että aineiston järjestämisen jälkeen analysoin syntyneitä pääluokkia, ja käyn vuoropuhelua oman tutkimukseni ja aiemman tutkimuksen tuottamien tuloksien välillä.

Tutkimuksessa tekemäni sisällönanalyysi on luonteeltaan aineistolähtöistä analyysia. Aineistolähtöisessä analyysissa pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tehtävän ja tarkoituksen mukaisesti. Ideana on, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. Toisin sanoen: aiemmilla havainnoilla, tiedoilla ja teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin tekemisen tai lopputuloksen kanssa, koska analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 95)

Tuomen ja Sarajärven (2009, 96) mukaan aineistolähtöinen tutkimus on kuitenkin vaikeaa toteuttaa mm. sen vuoksi, että akateemisessa maailmassa ajatus havaintojen teoriapitoisuudesta on yleisesti hyväksytty periaate. Tähän liittyy ajatus siitä, että ei ole olemassa puhtaita, objektiivisia havaintoja, vaan käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmä itsessään ovat tutkijan asettamia ja valitsemia, ja siten ne automaattisesti vaikuttavat saatuihin tuloksiin. On luonnollista, että ennakkokäsitykseni sekä lukemani kirjallisuus ohjaavat tulkintojani. Tästä huolimatta pyrin analysoimaan aineistoni juttuja mahdollisimman objektiivisesti ja puhtaalta pöydältä.

Pyrin analyysissani löytämään teksteistä erilaisia vammaisuuden kuvaamisen tapoja. Näitä vammaisuuden kuvaamisen tapoja voi olla niin kirjoitetussa tekstissä, kuvissa kuin rivien välissäkin

(jutuissa syntyvissä mielikuvissa). Saatan tarttua teksteissä siis hyvin pieniinkin lauseen osiin tai jopa yksittäisiin sanoihin. Menetelmällisesti tekemäni sisällönanalyysi lähentelee siis paikoitellen diskurssianalyysia, mutta puhtaasta diskurssianalyysistä ei missään vaiheessa ole kyse. Siksi käytän tutkimuksessani termiä vammaisuuden kuvaamisen tapa.

3.4 Näin analysoin aineistoni

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 108) esittelevät aineistolähtöisen sisällönanalyysin Milesin ja Hubermannin (1994) pohjalta kolmivaiheiseksi prosessiksi, jonka osat ovat 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tämä kolmivaiheinen prosessi oli myös oman analyysini perusta.

Aloitin analyysini lukemalla jutut kertaalleen läpi ja kirjoittamalla niistä nousevat ensivaikutelmat ylös. Tämän pohjatyön jälkeen aloitin varsinaisen analyysini. Ensin pelkistin aineistoni tutkimuskysymyksen kannalta olennaisiksi analyysiyksiköiksi. Analyysiyksiköt olivat yksittäisiä sanoja, lauseen osia tai ajatuskokonaisuuksia.

Sen jälkeen ryhmittelin samaa tarkoittavat käsitteet ja yhdistin ne luokaksi. Lisäksi nimesin luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä.

Kolmantena vaiheena abstrahoin aineistoni, eli erotin tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon ja muodostin siitä teoreettisia käsitteitä.

Lopuksi analysoin muodostuneita teoreettisia, eli kävin vuoropuhelua tutkimustulosteni, aiemman tutkimuksen ja oman ajatteluni välillä. Analyysini tulokset esittelen seuraavassa luvussa.

4 Tulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Tutkimuskysymykseni on, millainen kuva vammaisuudesta syntyi Pertti Kurikan Nimipäivät –uutisoinnin perusteella keväällä 2015. Esittelen tässä luvussa ne vammaisuuden kuvaamisen tavat, jotka olivat aineistossani hallitsevia. Lisäksi pohdin lyhyesti kuvien ja otsikkojen merkitystä juttukokonaisuudelle.

4.1 Juttuja dominoivat vammaisuuden kuvaamisen tavat

Käytännössä analyysini tapahtui niin, että luin aineistoani ja merkitsin ylös sieltä nousevia analyysiyksiköitä. Tutkimuksessani analyysiyksiköt olivat yksittäisiä sanoja, lauseita tai ajatuskokonaisuuksia. Kun olin löytänyt aineistostani merkittävät alkuperäisilmaukset eli analyysiyksiköt, pelkistin eli redusoin ne alaluokiksi. Näitä alaluokkia oli tutkimuksessani yhteensä 27 kappaletta, tosin jotkut niistä olivat päällekkäisiä. Seuraavaksi klusteroin eli ryhmittelin alaluokat yläluokiksi. Tämän prosessin seurauksena syntyi kuusi eri yläluokkaa. Lopuksi abstrahoin eli loin syntyneille yläluokille teoreettisen pääluokan eli käytännössä nimesin ne.

Prosessia voi olla helpompi ymmärtää esimerkin kautta.

”Sit mä valkkasin, että toi Toni, Kari ja Sami Helle, valkkasin parhaat päältä bändiin.” (Pertti Kurikan nostositaatti jutussa Hän: Pertti Kurikka, SK 9/2015).

Analyysissäni merkitsin virkkeeseen kaksi analyysiyksikköä. Virkkeen alun *”Sit mä valkkasin...”* viittaa Pertti Kurikan aktiivisiin toimiin bändinsä perustamisen aikoina. Kyseinen alkuperäisilmaus sai merkinnän subjekti. Subjektilla tarkoitan itsenäistä, vapaata toimijaa.

Virkkeen loppuosan *”...valkkasin parhaat päältä bändiin”* on alkuperäisilmaus, jonka merkitsin liittyvän kahteen asiaan: ammattilaisuuteen ja hyvyyteen. Ammattilaisuus tarkoittaa tässä tapauksessa musiikin ammattilaisuutta, tiettyä professionaalisuutta. Hyvyys taas tarkoittaa taitavuutta, erinomaisuutta omassa professiossaan. Nämä asiat ovat hyvin lähellä toisiaan, mutta eivät mielestäni ole aivan sama asia. Siksi aineistossani jotkut alkuperäisilmaukset saattoivat saada useamman merkinnän. En tutkimuksessani ollut kiinnostunut tiettyjen ilmausten määrällisestä ilmenemisestä. Sen sijaan minua kiinnosti niiden relevanssi ja se konteksti, missä ne ilmenivät. Kuitenkin luomani kuusi pääluokkaa, eli vammaisuuden kuvaamisen tapaa, toistuivat myös määrällisesti teksteissä eniten.

Alkuperäisilmaus ”*Sit mä valkkasin*” jalostui alaluokaksi (”subjekti”) ja siitä yläluokaksi (”subjektin ja objektin välinen kamppailu”) ja lopulta tämä yläluokka sai nimen ”kehitysvammainen subjektina”.

Alkuperäisilmaus ”... *valkkasin parhaat päältä bändiin*” jalostui kahdeksi alaluokaksi (”ammattilaisuus” ja ”kykeneväisyys”). Sekä ammattilaisuus että kykeneväisyys kuuluvat samaan yläluokkaan (”positiivinen ja ainutlaatuinen kehitysvammainen”). Nimeämisprosessissa jaoin tämän yläluokan kahteen: ainutlaatuiseen kehitysvammaiseen (mihin ammattilaisuus sisältyy) ja kykenevään kehitysvammaiseen (mihin kykeneväisyys sisältyy). Tässä tapauksessa siis yksi alkuperäisilmaus jakaantui kahteen pääluokkaan. Tästä syystä en keskity ilmausten määrälliseen analyysiin, vaan pyrin tutkimuksessani avaamaan niitä merkityksiä, joita pääluokkieni sisältämä tapa kuvata vammaisuutta sisältää.

Yhteensä aineistostani nousi esiin siis kuusi pääluokkaa, eli kuusi erilaista vammaisuuden kuvaamisen tapaa. Nimesin nämä kuusi vammaisuuden kuvaamisen tapaa seuraavasti:

- 1) Ainutlaatuinen kehitysvammainen
- 2) Kykenevä kehitysvammainen
- 3) Kehitysvammainen subjektina
- 4) Kehitysvammainen objektina
- 5) Yllättävä kehitysvammainen
- 6) Kehitysvammainen punkkarina

Seuraavasta taulukosta on mahdollista hahmottaa jokaiseen kuvaamisen tapaan liittyviä teemoja ja ominaispiirteitä sekä kyseisen kuvaamisen tavan suhtautuminen vammaisuuteen.

Kuvaamisen tavan nimi	Kuvaamisen tapaan liittyviä ominaispiirteitä	Laajempi ilmiö taustalla	Suhtautuminen vammaisuuteen
Ainutlaatuinen kehitysvammainen	Ainutlaatuisuus Sankaruus Julkisuus	Toiseus	Positiivinen
Kykenevä kehitysvammainen	Vamman voittaminen Kykeneväisyys Suosio	Toiseus	Positiivinen
Kehitysvammainen subjektina	Itse itsen määrittelemisen Toimintakyky Kykeneväisyys Ammattilaisuus Monipuolisuus	Vammaisten oikeudet Suvaitsevaisuus Subjekti-rooli	Positiivinen Neutraali Arkipäiväinen
Kehitysvammainen objektina	Objekti Muiden määrittelyt itsestä (ylhäältäpäin) Itsen passiivisuus Fyysisyys Yksityiskohdat	Toiseus Me vs. ne Kykeneväisyys vs. kyvyttömyys Valta Biovalta	Vamma ihmistä ensisijaisesti määrittävänä piirteenä
Yllättävä kehitysvammainen	Fyysisyys Yllättävyys	Vammaisuuden kuvaamisen stereotypiat	Ihmettelevä
Kehitysvammainen punkkarina	Punk Suvaitsevaisuus Vammaisten oikeudet Ammattilaisuus Väkivallan uhka Alkoholi	Subjekti- ja objektiroolit Suomalaisuuden tarina Normaalius Toiseus	Vaihtelee

Kuva 2 Taulukossa on esitelty aineistostani nousevat kuusi vammaisuuden kuvaamisen tapaa sekä niiden ominaispiirteitä.

Seuraavissa alaluvuissa pureudun tarkemmin siihen, mitä merkityksiä näihin kuuteen vammaisuuden kuvaamisen tapaan liittyy.

4.2 Ainutlaatuinen ja kykenevä kehitysvammainen

Tässä luvussa esittelen kaksi aineistostani esiin nousevaa vammaisuuden kuvaamisen tapaa: ainutlaatuisen kehitysvammaisen ja kykenevän kehitysvammaisen kuvaamisen tavat. Nämä molemmat kuvaamisen tavat rakentavat kehitysvammaisuudesta positiivisen, mutta samalla myös stereotyyppisen ja jähmeän kuvan. Vaikka sekä ainutlaatuisen että kykenevän kehitysvammaisen kuvaamisen tavoissa on läsnä positiivinen pohjavire, jää näiden kuvaamisen tapojen mahdollistama aito toimintatila varsin vähäiseksi.

4.2.1 Ainutlaatuinen kehitysvammainen

Ensimmäinen aineistosta nouseva vammaisuuden kuvaamisen tapa on tapa nähdä Pertti Kurikan Nimipäivien jäsenet ainutlaatuisia kehitysvammaisina. Tämä tapa korostaa yhtyeen jäsenten ainutlaatuisuutta, erityisyyttä ja tietynlaista sankaruutta.

Toiseus, normaalin ulkopuolelle jääminen, on läsnä tässäkin kuvaamisen tavassa, mutta toiseus nähdäänkin enemmän positiivisena kuin negatiivisena asiana. PKN tekee historiaa ja näin omassa erityisyydessään erottuu paitsi omasta sisäryhmästään (eli valkoihoisesta terveestä kantasuomalaisesta miehestä) myös kaikista muista ihmisistä.

”Pertti Kurikan Nimipäivät on raivannut tiensä Uuden Musiikin Kilpailun finaaliin. – Bändi lienee maailman ainoa kehitysvammaisten punk-yhtye. Jos se pääsee euroviisuihin, on se sensaatio. Täällä Helsingin Konalassa sijaitsevan Lyhty ry:n tiloissa tehdään historiaa.” (Seura 9/2015)

Aineistossani vilisee useita viittauksia Pertti Kurikan Nimipäivien saamaan mediahuomioon. Julkisuus tuntuukin olevan yksi tapa perustella bändin erityisyyttä. Samalla julkisuus ja menestys ikään kuin perustelevat yhtyeen olemassaoloa.

”Diplomaatit harvemmin kutsuvat punkbändejä kotiinsa. Pertti Kurikan Nimipäiville oli sitä suurempi kunnia, kun he saivat vallata yhdeksi iltapäiväksi Itävallan suurlähettilään residenssin. – Keskellä tiistaipäivää Kalkkipaamentien mutka kuhisee toimittajia, kuvaajia ja sekalaista iloisesti sorisevaa porukkaa.” (Raymond.fi, 23.4.2015)

”Nettiin Pajamaa pani videon hovin vuoksi. Parissa viikossa se sai yli kymmenentuhatta katsojaa.” (HS Kuukausiliite, 13.2.2015)

Esimerkiksi Kovasikajuttu –dokumentin menestystä korostetaan monessa aineiston jutussa. Tämän lisäksi bändin jäsenet saavat jutuissa paljon tilaa analysoida omaa tilaansa ja rooliaan julkisuudessa.

”Nyt Mersun takaovi aukeaa. ”Mä oon julkkis”, Kari sanoo naiskuljettajalle ja virnistää. ”Me mennään ottamaan musta valokuvia.” (Raymond 1/2015)

”Joskus mua häiritsee, kun tullaan koko ajan onnittelemaan ja kyselemään samoja asioita, vaikka kaikki tietää, kuka mä oon. Joskus otan sen huumorin kannalta, ja joskus en viitsi kommentoida mitään”, Kari sanoo.” (Raymond 1/2015)

Pertti Kurikan Nimipäivien esittäminen ainutlaatuisia vammaisina saa polttoaineensa jäsenten ainutlaatuisuuden ja sankaruuden korostamisesta. Julkisuus paikkana, jossa tämä ainutlaatuisuus tapahtuu, korostaa vielä sen merkittävyyttä.

Esittelin tutkimuksellinen viitekehys –luvussa sekä Colin Barnesin (1992) että Richard Rieserin (2011) näkemykset vammaisuuteen yleisesti liitetyistä stereotypioista. Niistä ei löydy vastaavaa ”ainutlaatuinen vammainen” stereotypiaa kuin mitä aineistoni Pertti Kurikan Nimipäivät - uutisoinnissa esiintyy. Tämä käy järkeen, sillä ainutlaatuisuutta vammaisuuden kuvaamiseen tapana ei ole aikaisemmin esiintynyt tässä mittakaavassa mediassa. PKN siis todella teki jotain uutta, ja tavallaan loi itse itselleen uudenlaisen tilan omalle medianäkyvyydelleen. Se on mielenkiintoista, koska aiemman media- ja vammaistutkimuksen valossa vastaavaa ilmiötä ei ole tapahtunut aiemmin. Toisaalta ilmiötä voi myös kritisoida: Pertti Kurikan Nimipäivät tarvitsi kansainvälistä mediahuomiota ja –menestystä ennen kuin se pystyi ”ostamaan” uskottavuuden ja oman tilansa mediassa. Kehitysvammaisen ihmisen täytyy siis tehdä suuria, ennen kuin hän saa tilaa mediassa.

Lähimpänä tätä ainutlaatuisten vammaisen kuvaamisen tapaa on Colin Barnesin stereotypia, jossa vammaisuuteen liitetään yliluonnollisia kykyjä (Barnes, 1992, 5-19). Tämä stereotypia ei kuitenkaan sinänsä päde Pertti Kurikan Nimipäiviin, sillä heidän ainutlaatuisuutensa ei ole yliluonnollista vaan heidän omaa ansioitaan: selitys heidän menestykselleen nähdään suurimmaksi osaksi johtuvan heidän professiostaan eli ammattilaisuudesta. Lisäksi osassa juttuja Pertti Kurikan Nimipäivien menestys saa selityksen ikään kuin ”suomalaisuuden tarinana”, jonka yksi ilmentymä PKN on. Palaan molempiin kuvaamisen tapoihin myöhemmin tässä luvussa.

Ainutlaatuinen kehitysvammainen –kuvaamisen tavassa on mielestäni yksi ongelma. Vaikka se näyttää kehitysvammaisuuden positiivisena asiana, luo se siitä silti samalla kuvan ihmeellisenä ja

ällistytävänä asiana. Esimerkiksi Seuran (9/2015) jutussa bändin mahdollinen pääsy Euroviisuihin nähdään sensaationa ja historiallisena. Avussa (10/2015) kiitellään Suomea rohkeasta askeleesta, ja arvailtaan, onko Eurooppa yhtä valmis samanlaiseen avomielisyyteen. Ihmeellisyys ja historiallisuus ovat toki hienoja asioita, mutta samalla se typistää Pertti Kurikan Nimipäivien jäsenet sankareiksi, joilla on kovin vähän tekemistä arkielämän kanssa. Tavallaan kehitysvammainen on edelleen toinen, ”meistä” jollain tapaa poikkeava, vaikkakin se poikkeavuus onkin positiivista. Colin Barnesin mukaan (1992) vammaiset esitetään harvoin tavallisina, yhteiskuntaan osallistuvina jäseninä; sen sijaan heidät esitetään usein alempiarvoisina henkilöinä, jotka on syytä eristää muusta yhteiskunnasta. PKN:n jäseniä ei kohdella alempiarvoisina ja heidät nähdään yhteiskunnan jäseninä mutta tavallisia he eivät kuitenkaan mediakuvansa perusteella ole. Ainutlaatuinen kehitysvammainen –stereotypia voi siis omalta osaltaan ylläpitää mielikuvaa marginaaliryhmän irrallisuudesta ja ulkopuolisuudesta verrattuna kantaväestöön.

Sankari tai ei, täysin toiseuttaan karkuun ei Pertti Kurikan Nimipäiväkään pääse. Siitä osuvasti todistaa Avussa (22/2015) julkaistu Euroviisujen jälkimainingeista kertova juttu. Juttu perkaa Euroviisujen tapahtumia ja Pertti Kurikan Nimipäivien häviötä. ”Heitä ne on ne sankarit” otsikko julistaa. Koko aukeaman kokoisessa kuvassa kilpailut voittanut Ruotsin Måns Zelmerlöw on hypännyt ilmaan tuulettamaan ruotsin lippu kädessään ja riemuisa ilme kasvoillaan. Ingressi kertoo: ”Euroviisujen täyttäessä 60 vuotta Wienissä vietettiin samalla Pertti Kurikan Nimipäivät. Piti tavata Kauppatorilla, mutta Ruotsi veikin kisat Sergelin torille.” Ingressi asemoi Euroviisut Suomen ja Ruotsin väliseksi kamppailuksi vähän jääkiekkopelin tyyliin. Vielä enemmän painoarvoa on kuitenkin kuvalla. Hyppäävä Måns Zelmerlöw edustaa voittajaa: iloista, tervettä, kaunista, fyysisesti pystyvää valkoihoista miestä. Tämä on se normaali, jota vasten toiseutta luodaan. Pertti Kurikan Nimipäivät on toinen, se, joka nähdään aina suhteessa tähän normaaliin. Lopulta PKN joutuukin katsomaan todellisia sankareita sivusta, sillä ”heitä ne on ne sankarit”. Ongelma johtuu nähdäkseni pääosin median tavasta kehystää normaali hyvin kapealla tavalla.

Simo Vehmaksen (2005, 134–135) mukaan vammaisuuden kulttuurisia kuvauksia kaunokirjallisuudessa, elokuvissa ja mediassa voidaan kuvata normaalius-genrenä. Se tarkoittaa, että vammaisuus kuvataan pääosin yksilön sairaalloisena tilana, josta tulee päästä eroon. Vammaisuuteen heijastetaan tunteita ja ilmiöitä, joita koetaan negatiiviseksi. Vammaisuuden hahmottaminen sosiaalisena ilmiönä, ei yksilön ominaisuutena, on hyvin harvinaista. Vehmaksen mukaan normaalius-genressä poikkeavuus esitetään epäjärjestyksenä ja kaaoksena, jonka kautta

voidaan hahmottaa sekä vahvistaa lukijoiden ja katselijoiden kokemusta omasta normaaliudestaan. Näin ihmisille tarjotaan sekä viihdyttäviä elämyksiä että yksinkertainen vastaus monimutkaiseen ongelmaan. Heitä ne on ne sankarit –otsikko ja kuva hyppäävästä Måns Zelmerlöwistä vahvistavat kuvaa valkoisesta kykenevästä miehestä normaalina. Jutussa vammaisuuteen sinänsä ei liitetä negatiivisia ominaisuuksia.

4.2.2 Kykenevä kehitysvammainen

Toinen aineistosta nouseva vammaisuuden kuvaamisen tapa on kykenevän kehitysvammaisen stereotypia. Myös tässä kuvaamisen tavassa, aivan kuten myös ainutlaatuisen kehitysvammaisen tavassa, vammaisuus nähdään positiivisena asiana. Kykeneväisyys liittyy kuitenkin tässä kuvaamisen tavassa eniten pystyvyyteen ja vamman voittamiseen tai siitä huolimatta selviytymiseen. Vammaisuus ei rinnastu arkipäiväisyyteen tai normaaliuteen, vaan se on jotain, joka mainitaan erikseen.

Kykeneväisyys ja ainutlaatuisuus kulkevat aineistossa hyvin lähellä toisiaan, mutta ne eivät ole aivan sama asia. Kykeneväisyyteen liittyy eräänlainen bändin tuhkimotarina: taitojensa ansiosta he nousivat ”tavallisista” kehitysvammaisista ”erityisiksi” kehitysvammaisiksi ja lähes ”normaaleiksi” ihmisiksi. Väite on kärkevä, mutta jotain senkaltaista on luettavissa niissä aineiston kohdissa, joissa kuvataan bändin kehitystä. Lähes poikkeuksetta ennen-tilanne nähdään jotenkin huonompana kuin nyt-tilanne.

”Aiemmin Pentti Kurikka, Kari Aalto ja Sami Helle ovat päivätöikseen muun muassa pussittaneet ruuveja. Nyt he ovat ammattimuusikoita.” (Raymond.fi, 23.4.2015)

Lineaarisessa kehitysajattelussa ei ole mitään kummallista, sillä monesti journalismissa ja ylipäättään yhteiskunnallisessa keskustelussa muutos halutaan rinnastaa automaattisesti edistykseen. Tyypillisiä tällaisia rinnastuksia mediassa ovat esimerkiksi laihdutusjuttujen ennen ja jälkeen -kuvat, joissa laihtuminen nähdään automaattisesti parempana ja tavoitellumpana asiana, vaikka se ei välttämättä sitä ihmisen terveydelle edes olisi.

Kiinnostavaa kuitenkin on se, mihin ruuvinpussitus-virkkeessä huomio kohdistuu. Nimittäin siinä huomio ei kohdistu niinkään vammaisten ihmisten tärkeisiin asioihin (kuten siihen, että heidän on vaikea työllistyä tai annettujen töiden vaativuus ei vastaa heidän taitojaan) vaan sen sijaan huomio keskittyy siihen kehityskulkuun, kuinka he ovat onnistuneet muuttamaan työtilannettaan

huomattavasti aiempaa paremmaksi. Huomio on, aivan kuten Vehmas (2005, 134–135) kirjoitti, vammaisen yksilön omaispiirteissä, ei vammaisuuden sosiaalisissa ilmenemismuodoissa ja esimerkiksi yhteiskunnan ongelmassa. Virkkeessä ruuvinpussitus, jonka voidaan ajatella edustavan laajemmin kehitysvammaisten ihmisten työllisyysongelmia, otetaan automaationa, yhteiskunnan normaalina tilana, jota ei tarvitse tai edes huomata kyseenalaistaa.

Yksi Colin Barnesin (1992) esittämistä vammaisuuden stereotypioista on, että vammainen ponnistelee päästäkseen kohti normaalia. Richard Rieserin (2011) mukaan taas yksi tyypillinen vammaisuuden kuvaamisen tapa erityisesti kulttuurintuotteissa on sankarirampa tai vastoinikäymiset voittava uljas soturi. Esimerkiksi hän antaa Matthew Murdockin, joka käyttää tutkamaisia aistejaan taistelussa pahaa vastaan elokuvassa Daredevil (2003). Simo Vehmoksen (2005, 134) mukaan erityisesti toisen maailmansodan jälkeen tehtiin elokuvia, joissa kuvattiin sodassa vammautuneiden veteraanien vaikeutta elää vammaisena ja pyrkimyksiä kuntoutua mahdollisimman ”normaaliksi”. Sankarirampa tai vastoinikäymiset voittava soturi on tuttu myös lehtikuvastoista: niitä edustavat esimerkiksi jutut, joissa vammautuneet ihmiset sankarillisesti voittavat vammansa ja valloittavat esimerkiksi vuoren huipun omin avuin.

Tässä vaiheessa pieni tarkennus on paikallaan: en sano, että vammaisena vuorelle kiipeäminen olisi väärin, päinvastoin. Ideana ei ole kritisoida yksittäisiä tapahtumia, vaan sitä tapaa, jolla media rinnastaa esimerkiksi vuorikiipeilijän tapauksessa vamman voittamisen uroteoksi ja ”normaalin pystyvyyden” tavoitteeksi ja ihanteeksi kaikille. Vuorikiipeilijä-esimerkki on kuvitteellinen, mutta vastaavia juttuja esiintyy lehdistössä tasaisin väliajoin. Normaalin tavoittelu ja vammaisuuden voittaminen ovat ongelmallisia kuvaamisen tapoja, koska ne ylläpitävät yhteiskunnan rakennetta, jossa normaalin saa määrittää vain pieni vallassa jo oleva eliitti. Se ylläpitää ajatusta ”meistä” ja ”muista” ja tuottaa toiseutta eri ihmisryhmien välille.

Aineistossani ei juurikaan ollut Pertti Kurikan Nimipäiviä koskevia kuvaamisen tapoja, jotka olisin tulkinnut vammaisuuden voittamiseksi. Normaaliin ponnistelun päämäärä on läsnä kahdella tavalla, ei kuitenkaan niin suoraan niin kuin Barnes esittää. Ensinnäkin, ”normaalius” on käsite, jolla leikitellään ja jota määritellään uudelleen.

”Jos ihminen on outo tai sillä ei ole kaikki kotona, se on epänormaali. Se ei ole vammainen eikä kehäri, vaan epänormaali ihminen. Oikea sana olisi epänormaali.” (Kari Aalto kehitysvammaisuudesta ja siitä, mikä on korrekti sana, Raymond 1/2015).

Saman lehden kantena on kuva Aallosta ja otsikko ”Kari Aalto kantaa epänormaalien lippua”. Kuvan peilikuva on vielä takakannessa, mikä antaa kannelle PKN-teemalehtimäisen vaikutelman. Ensivaikutelma kehitysvammaisen ihmisen ja sanan ”epänormaali” yhdistämisestä on negatiivinen. Toisaalta kannessa hymyilevä Aalto, joka näyttää olevan hyvinkin sinut sanan epänormaali kanssa, antaa tilaa toisenlaisillekin tulkinnoille. Entä jos minä itse olenkin se, joka päässään määrittää normaalin niin kapeasti? Monenlaiset tulkinnat kannesta ovat mahdollisia, eivätkä merkitykset kiinnity pelkästään negatiiviseen ensivaikutelmaan.

Toiseksi, normaaliudella leikitään aineistossa myös toisella tavalla. Pertti Kurikan Nimipäivien jäsenillä on selkeä agenda parantaa kehitysvammaisten asioita ja laajentaa sitä käsitystä, kuinka normaali yhteiskunnassamme ymmärretään. Tämä kehitysvammaisten asiaa ajava ja nykypolitiikkaa kritisoiva puhe saa aineistossa paljon tilaa.

”Haluaisin ajaa meidän kehitysvammaisten oikeuksia. Esimerkiksi tällä hetkellä meidän palveluita kilpailutetaan tosi paljon eikä kehitysvammaisia oteta mukaan siihen ollenkaan. Meitä ei kuunnella.--- Pitää nähdä, pitää kuulla, pitää tehdä. Muuten tää Suomi ei ole tämmönen ihana Suomi kaikille.” (Sami Helle, Seura 9/2015)

”Kaikki lässyttää vaan, että vammaset ei osaa mitään, vammaset vaan höpöttä jonninjoutavaa paskaa, Pertti Kurikka tuhahtaa.” (Seura 9/2015)

Poikkeavan ihmisen tragedia on se, että hän ei mahdu normaaliksi määriteltyn tilaan ja on siksi aina toinen, joku suhteessa muuhun. Aineistossani tulee jonkin verran esille pyrkimyksiä saavuttaa normaali sekä pyrkimyksiä määritellä kehitysvammainen ihminen ensisijaisesti normaalin, ”tavallisen” ihmisen kautta eikä omana itsenään. Lasken silti jutuille ansioksi sen, että niissä ylipäänsä leikitellään normaalin käsitteellä ja määritelmillä – omalta osaltaan ne tekevät näkyväksi sitä prosessia, kuinka normaliteettia yhteiskunnassa luodaan. Prosessi tulee näkyväksi, ja ensin se tulee nähdä, ennen kuin sitä voi muuten muuttaa.

Edellä jo mainitun lisäksi kykeneväisyyteen liittyy ajatus PKN:n jäsenten ammattitaidosta, heidän professiostaan. Ammattilaisuuteen liittyvä ilmaisu yhtyeestä on pääosin hyvin asiallista ja se kuvaa bändin taidokkuutta ja asemaa omassa genressään. PKN:n jäsenten repliikeissä vilahtelevat myös erilaiset alternative-musiikkityylit, jotka korostavat heidän asiantuntemustaan musiikkimaailmasta.

”Toni on soittanut rumpuja 6-vuotiaasta lähtien. Jazz-bändissäkin soittanutta kokenutta muusikkoa esiintyminen ei jännitä.” (Seura 9/2015)

”Mun lempimusiikkiani ei ole punk, vaikka mä laulan sitä. Psychobilly tippuu, rockabilly tippuu, doowop tippuu, kalifornialainen surfmusiikki tippuu, balladimusiikki tippuu.” (Raymond 1/2015)

Toisaalta toisenlaisiakin kannanottoja aineistoon mahtuu.

”Kari Aallon ärjäisemä Aina mun pitää ei ole varsinainen melodian riemuvoitto. Siinä on kolmisen eri nuottia.---” (Apu 10/2015)

Ylläoleva sitaatti ei kuitenkaan mielestäni kuvaa niinkään PKN:n profession vesitys-yritystä vaan ennemminkin pyrkimystä muuttaa PKN objektiksi, joksikin, jota voi ylhäältä käsin muokata tai kommentoida. Subjekti- ja objekti-roolien välisestä kamppailusta aineistossani kerron enemmän seuraavassa luvussa.

4.3 Kamppailua kehitysvammaisuuden määrittelystä

Tässä luvussa keskityn subjektin ja objektin käsitteisiin. Subjekti edustaa toimintakykyistä, aktiivista ihmistä ja objekti taas sen vastinparina passiivista, toiminnan kohteeksi joutuvaa henkilöä. Näitä molempia vammaisuuden kuvaamisen tapoja löytyy aineistostani. Kysymykset subjektin ja objektin asemasta liittyvät laajempaan teemaan vallankäytöstä yhteiskunnassa, ja käsittelen näitä kysymyksiä erityisesti objekti-alaluvussa.

4.3.1 Kehitysvammainen ihminen subjektina

Subjekti on toimija, joku, jolla on toimintakykyä ja joka siksi toimii oman identiteettinsä ja sisäisen tietonsa pohjalta (Tremain, 2010, 5-6). Toimintakykyyn liittyen hänet myös nähdään toimivana, aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä. Tremainia (2010, 5-6) mukaillen ihminen voidaan nähdä joko subjektina tai sen vastinparina objektina, passiivisena kohteena. Esimerkiksi lehtitekstissä subjekti tekee ja on äänessä; objekti taas on hiljainen kohde, josta puhutaan (monesti auktoriteetin äänellä).

Vähemmistöt ovat tyypillisesti mediassa jääneet usein objektin rooliin (ks. Vehmas, 2005, 135–136). Aiemmin esitellyissä Barnesin (1992) ja Rieserin (2010) stereotypia-luetteloissa ei mainita mitään subjektirooliin viittaavaa. Päinvastoin Barnesin mukaan vammaiset esitetään harvoin

tavallisina, yhteiskuntaan kuuluvina jäseninä. Tämä on ajatus, joka toistuu lähes kaikessa vammaisuutta käsittelevässä kirjallisuudessa. Siksi on merkittävää, että PKN-jutuissa bändin jäsenet nähdään subjektirooleissa.

Aineiston jutut kysyvät, millainen on kehitysvammainen, ja bändin jäsenet pääsevät kertomaan ja määrittelemään itse itseään.

”Sami on henkeen ja vereen poliitikko. Se tykkää asua Töölössä, mä tykkään olla Kalliossa”, hän [Kari Aalto] avaa tilannetta.” (Seura 9/2015)

Aineistossa vilisee lauseita ja virkkeitä, jotka näyttävät PKN:n jäsenet subjektiroolissa, aktiivisina toimijoina, joilla on paljon sanottavaa ja tehtävää ja myös mahdollisuus tehdä se. Virkkeet ovat sävykkäitä; eivät pelkästään positiivisia tai negatiivisia, vaikka kärjistyksiäkin tietysti on.

Käytännössä näissä kohdin PKN:n jäsenet nähdään itse itsenään ja sellaisinaan merkittävinä. Se on journalistisesti arvokasta, ja varsinkin kun kyseessä on vähemmistö, joka monesti saa osakseen epätasa-arvoista kohtelua mediassa. Aineiston jutuissa perataan monia puolia PKN:n jäsenten elämästä. Näissä kohdin heidän äänensä välittyy lukijalle sellaisena kuin se on.

”Kotipäivä on vanhan Hilseen tapainen omakustanteinen punk-lehti, jota varten Kurikka on haastatellut esimerkiksi Kari Peitsamoa ja Marko Haavistoa.” (Suomen Kuvalehti 9/2015)

” – Kaikkemme annettiin, mutta saatiin turpaan.

– Ja me saatiinkin turpaan niin, että paukkaa, Pertti Kurikka vahvistaa.” (Apu 22/2015)

”Edellisenä ilta Kari on ollut vieraana tv:ssä A2-teemailla. Häneltä kysyttiin, missä kehitysvammaisen on hyvä asua. ”Ei ainakaan missään vitun laitoksessa eikä missään vitun asuntolassa”, Kari tokaisi.” (Raymond 1/2015)

Myös jotkut aineistoni kuvat näyttävät PKN:n erityisesti subjektiroolissa. Esimerkiksi Pertti Kurikka Suomen Kuvalehden (9/2015) kannessa on tällainen kuva. Siinä Kurikka on itsensä näköinen toimija. Hän katsoo kannesta lukijaan tasa-arvoisena, ei ylempää, ei alempaa. Hän yksinkertaisesti vain on. Lukijan ja Kurikan katseet ovat samalla viivalla, ne kohtaavat. Kuvassa yhdistyvät samaan aikaan mahdollisuus tehdä ja toimia, ja samalla se on hyvin arkipäiväinen ja tuttu: siinähan se Kurikka nyt seisoo, mitä sitten? Juuri tällaisia tavallisia, arkisia henkilökuvia kehitysvammaisista ihmisistä mediasta mielestäni puuttuu.

Kuva 3 Suomen Kuvalehti 9/2015. Kansikuva: Marjo Tynkkynen. Kuva on kuvankaappaus Googlen kuvahausta.

Subjektin vastinparina toimii objekti. Jako subjektiin ja objektiin havainnollistaa näkymätöntä vallankäyttöä yhteiskunnassa. Media on kiinteä osa yhteiskuntaa, ja omalla toiminnallaan se osin vahvistaa esimerkiksi jakoa subjekteihin ja objekteihin. Subjektiroolin pohtiminen yksinään on mielenkiintoista, mutta vielä hedelmällisempää se on silloin, kun subjektia verrataan objektiin. Objekti-roolista ja sen takana olevista vallankäyttöpyrkimyksistä kerron lisää seuraavassa luvussa.

4.3.2 Kehitysvammainen ihminen objektina

Yksi aineistostani esiin nouseva vammaisuuden kuvaamisen tapa on vammaisuuden näkeminen objektitiroolissa. Tässä kehyksessä PKN:n jäsenet jäävät objekteiksi, passiivisiksi kohteiksi. Kuten subjektinkin kohdalla, myös tässä kysytään ”millainen?”, mutta PKN:n jäsenet eivät pääse itse vastaamaan, vaan muut (toimittaja, jutun sävy, yhteiskunta tai joku muu auktoriteetti) vastaavat heidän puolestaan. Määrittelyt tulevat ylhäältäpäin ja ne kohdistuvat heihin. Yksi tällainen keino on esimerkiksi toimittajan tekstiin tekemät huomautukset. Siinä toimittaja ikään kuin astuu tilanteen yläpuolelle, ja kommentoi tilannetta kertomalla, millaisia vammaiset ihmiset ovat tai miten heihin tulisi suhtautua tai ylipäätään mitä mieltä heistä olla.

”Eurooppalaisissa punkpiireissä kurikkalaisten vetoa tervehditään vanhan koulun paluuna. On saatu sydän ja asenne takaisin. ---- Tätä värikästä idylliä järkyttämään eurokansa ei kaivannut suomalaisia punkkareita, jotka repivät kaikki kultaiset ohjekirjat kappaleiksi.” (Apu 22/2015)

Rieserin (2011) ja Barnesin (1992) esittelemissä vammaisuuden stereotypia –luetteloissa ei ole nimetty yhtään stereotypiaa objektitiroolin mukaan. Kuitenkin suuri osa niistä kuvaa juuri tätä ongelmaa. Esimerkiksi Barnesin stereotypia ”vammaisesta esitetään koomisena tai naurettavana” tai Rieserin (2011) ”vammainen uhrina tai väkivallan kohteena” ovat stereotypioita, jotka esittävät vammaisen kohteena, objektina, jonkin muun voiman määrittämänä ja alistamana. Se on ongelmallista, koska se rajoittaa kuvaa siitä, miten ymmärrämme vammaiset ihmiset ja heidän vaikutusmahdollisuutensa ympäröivään yhteisöön. Objektitiroolin käyttäminen määrittelee ja marginalisoi ihmisiä ja ihmisryhmiä.

Aineistostani nousi paljon kohtia, joissa tulkitsin PKN:n jäsenten olevan objektitiroolissa. Esimerkiksi yllä mainitut ”vammaisesta koomisina” ja ”vammainen uhrina” –stereotypiat olivat molemmat läsnä aineistossani.

”... euroviisuehdokas Aina mun pitää alkaa sykkiä treenikämpän ilmatilassa. Laulusolisti tosin ei saa ihan heti tunnelmasta kiinni, koska jokin naurattaa. Perttiä häiritsee se, ettei sähkökitara ole vireessä – vaikkei sitä ole edes kytketty.” (Seura 9/2015)

”Aina ei ole mennyt ihan yhtä hyvin. Kurikalla on ollut masennuskausia, ollut ihan pienestä. Hän oli vuoden tai viiden vuoden ikäinen – hän ei ole varma – kun muutti lastenkotiin. Sitten toiseen, kolmanteen, neljänteen, viidenteen.” (Suomen Kuvalehti 9/2015)

Yksittäisiä kuvaamisen tapoja merkittävämpänä pidän kuitenkin aineistossani toistuvaa tapaa, jossa jutun puhuja yhtäkkiä keikauttaa vaakaa ja alkaakin katsoa tilannetta ulkoapäin. Ikään kuin jutun puhuja ja Pertti Kurikan Nimipäivät olisivat näennäisesti tasa-arvoisia, mutta halutessaan puhuja pystyy salamannopeasti hyppäämään subjektin yläpuolelle ja tekemään tästä objektin. Journalismiin tietysti kuuluu vallankäyttö, eikä haastattelutilanne ole koskaan tasa-arvoinen, mutta valtasuhteet jutun tai kappaleen sisällä saattavat muuttua hämmästyttävän nopeasti. Ensin bändin jäsen saa tilaa subjektina, jonka jälkeen häntä yhtäkkiä katsotaankin objektina. Subjekti-objekti-parit esiintyvät aineistossani useasti peräkkäin.

”Pertti Kurikka bongaa kangaskassini. Hän kysyy, olisiko minulla cd-levyjä. Ei tällä kertaa. Mieleen tulee heidän takavuosien T-paitatekstinsä: Pertti Kurikan Nimipäivät syö sun keksit ja pummii sun levyt. Lähdemme Pertin kanssa sivuparvekkeelle haukkaamaan happea ja tekemään lyhyen haastattelun. ”Vai haistattelun?” Pertti heittää ja nauraa räkättää. Naurun laannuttua hän esittää yhden kysymyksen. ”Mikä tää paikka on? Onks tää joku lomavirkistyspaikka?” Vastaan, että tämä on suurlähettilään oma kämpppi. Pertti nyökyttelee vakuuttuneena.” (Raymond.fi, 23.4.2015)

Yllä olevassa esimerkissä Pertti Kurikkaan suhtaudutaan sekä subjektina (Kurikka kysyy ja toimii) että objektina (varastaako Kurikka toimittajan levyt? Toimittaja tietää, mitä Kurikka nyökyttelyllään haluaa sanoa).

Pertti Kurikan Nimipäivien jäseniä ei aineistossani nähdä mitenkään erityisen stereotyyppisinä kuvina kehitysvammaisista ihmisistä, vaan päinvastoin he saavat olla juuri mitä ovat varsin vapaasti. Sen sijaan aineistosta on luettavissa bändin jäsenten varsin selkeät roolitukset. Jokainen yhtyeen jäsen nähdään varsin yksioikoisesti jonkun tietyn ominaisuutensa kautta. Pertti Kurikka on älykkö ja musiikkiammattilainen, Sami Helle poliitikko ja maailmanparantaja, Kari Aalto punkkari ja kapinallinen, Toni Välitälo ujo ja todellinen musiikkiammattilainen.

Näin ollen PKN:n jäsenten mediakuva rinnastuu aineistoni jutuissa varsin tyypilliseen poikabändi-kuvastoon. Jokainen mies täyttää tietyn roolin ja on ennen kaikkea yhtä piirrettä: kapinallinen, älykkö, poliitikko tai ammattilaismuusikko. Roolituksessa ei varsinaisesti ole mitään pahaa, mutta sen kaventaa sitä kuvaa, jonka media näistä henkilöistä antaa. Toisaalta roolittaminen on hyvin

tyypillinen tapa, jota media käyttää mielellään ihan kaikista julkisuuden henkilöistä. Näin ollen Pertti Kurikan Nimipäiviä kohdellaan tasapuolisesti, ja heissä nähdään muitakin piirteitä kuin heidän vammansa, mikä on tärkeää.

Objektitirooli ja vallankäyttöpyrkimykset tulevat esiin aineiston tietyissä kohdissa. Näistä mielestäni merkittävimmät ovat fyysisyys, yksityiskohdat ja eritteet. Käsittelen fyysisyyden ja yksityiskohtaisuuden tematiikkaa seuraavissa luvuissa. Eritteet kuitenkin liittyvät mielestäni olennaisesti vallankäyttöpyrkimykseen. Aineistostani nousee selkeästi esille se, kuinka PKN:n jäsenten ruumiillisuudesta ja kehon toiminnoista kirjoitetaan paljon enemmän kuin vastaavissa bändijutuissa, jonka jäsenet eivät ole kehitysvammaisia.

”Bändi kohtaa lehdistön kisan jälkeen vajaan lukuisena, ”Karilla on ripuli”, ja hieman kallella kypärin.” (Apu 22/2015)

”Suomen euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan” (HS Kuukausiliite, 13.2.2015)

”Karilla on ripuli” on outo irrallinen huomautus, koska se ei varsinaisesti ole mitenkään olennaista ja aiheeseen liittyvää. Lisäksi en muista lukeneeni vastaava kirjoittelua ei-kehitysvammaisesta bändistä. Vammaisuuden mediakuvaan tuntuu kuuluvan ruumiin toiminnoista kertominen. Ehkä se on kaikua pitkään jatkuneesta lääketiedevetoisesta suhtautumisesta vammaisuuteen?

Räikein esimerkki tästä on Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen juttu Suomen Euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan (13.2.2015). Kyseessä on uudelleenjulkaisu Kuukausiliitteen jutusta vuodelta 2010 (HS Kuukausiliite 5/2010). Juttu julkaistiin uudelleen PKN:n voitettua Suomen Uuden Musiikin Kilpailun. Juttukokonaisuus on siis otsikoitu uudelleen, siihen on lisätty lyhyt intro ja sen jälkeen aukeaa vanha juttu vuodelta 2010.

Suomen euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan

KUUKAUSILIITE 13.2.2015 11:52 Päivitetty: 13.2.2015 12:03
Jouni K. Kemppainen HS

f 1604
t
37
+

Lauantaina 28. helmikuuta ratkesi, että Pertti Kurikan Nimipäivät -punkkytye pääsee edustamaan Suomea Eurovision laulukilpailujen finaaliin 23. toukokuuta Wienissä.

HELSINGIN SANOMIEN KUUKAUSILIITE seurasi vuonna 2010 Pertti Kurikan Nimipäivien tapahtumarikasta keikkamatkaa Tampereelle.

Matkalla selvisi muun muassa, että yhtye nauttii kovaa lavasuosiota, viskillä on suuri merkitys solisti Kari Aallon laulusuorituksissa ja että pissataukojen ajoitus on tärkeää.

Kuva 4 Suomen euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan (Hs.fi, 13.2.2015). Kuva: Pekka Elomaa. Kuva on kuvankaappaus verkkosivustosta.

Se, että uusi juttukokonaisuus on haluttu otsikoida liittymään PKN:n jäsenten vessassa käymiseen, on hämmäntävää. On vaikea kuvitella, että esimerkiksi tämän vuoden euroviisu-edustaja Sandhjasta otsikoitaisiin Suomen ykkösmediassa vastaavasti. Sillä, että yksi Suomen ykkösmedioista valitsee uutisoida kehitysvammaisista näin, on merkitystä. Sanavalinnat eivät ole merkityksettömiä ja tässä kyseisessä tapauksessa sanavalinnat ensinnäkin asettavat PKN:n objektirooliin, ja toiseksi ne korostavat vallankäyttöä, jota PKN ja kehitysvammaiset yleensäkin joutuvat kohtaamaan. Siellä missä on objekteja, siellä on myös vallankäyttöä, koska objektiroolit eivät synny itsestään, vaan ne syntyvät osana vallankäyttöä; osana tiettyjä käytäntöjä ja toimintatapoja yhteiskunnassa (Tremain, 2010, 4).

Median käyttämät sanavalinnat eivät koskaan ole viattomia, varsinkaan otsikoissa, kuvissa ja kuvateksteissä, vaan niihin kiteytyy merkityksiä. Valtaa sitoutuu niihin käytäntöihin, joissa journalistit valitsevat ja julkaisevat tiettyjä juttuja tietyistä näkökulmista. ”Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan” on monitulkintainen otsikko. Sen voi tulkita sekä subjektiroolia vahvistavaksi (”PKN todella pitää pissatauot ajallaan, he puhuvat tabuistakin, he

ottavat oman aikansa ja tapansa, he tekevät näkymättömästä näkyvää”) että objektiroolia vahvistavaksi (”on ok puhua julkisesti kehitysvammaisten henkilökohtaisista asioista, ihmisillä on lupa tietää kehitysvammaisista kaikki, heidän terveydentilansa ja kaikki haasteensa ovat julkista tietoa”). Itse tulkitsen otsikon objektiroolia vahvistavaksi. Mielestäni suurin ongelma tämän kaltaisessa otsikoinnissa on, että se liittää kehitysvammaisuuden yhteen kaikkein vanhimpaan ja stereotyyppisimpään vammaisuuden kuvaan: siihen, että kehitysvammaisuus on kyvyttömyyttä ja kärsimystä, ja elämä itsessään on ensisijaisesti vamman määrittämää. (ks. Vehmas, 2005; Rieser, 2011; Barnes, 1992).

Mielestäni pissatauoista puhuminen liittää kehitysvammaisuuden osaksi mediassa varsin yleistä ”eritehenkiseen kärsimysnäytelmään” rinnastuvaa kuvaamisen tapaa, josta käsin esimerkiksi vanhusten laitoshuoltoa monesti käsitellään mediassa. Ylläolevan kaltainen otsikointi ei laajenna ymmärrystä kehitysvammaisuudesta, vaan pikemminkin sitoo kehitysvammaisuuden osaksi ikäaikaista kuvaamisen tapaa, jossa vammaisuus nähdään ensisijaisesti kärsimyksenä. Tämä on outoa erityisesti siksi, että juttu itsessään kertoo bändin keikkamatkasta Tampereelle ja näyttää jutun kehitysvammaiset päähenkilöt aktiivisina ja itsenäisinä toimijoina. Otsikko kuitenkin suuntaa ajatuksia vahvasti mielikuvarekisteriin, jossa aktivoituvat mielikuvat eritteistä, pidätyskyvyn puutteesta ja kykenemättömyydestä. Muutkin tulkinnat otsikosta ovat mahdollisia, mutta omat ajatukseni otsikko suuntasi vahvasti näin. Oliko vessassa käyminen todella kiinnostavin asia tässä artikkelissa, kun se journalistisin perustein nostettiin jutun otsikkoon?

Vuoden 2010 alkuperäisessä jutussa ingressi kuuluu ”Me olemme Pertti Kurikan Nimipäivät ja me soittajat olemme kaikki kehitysvammaisia”. Kirjoittamalla näin bändin jäsenet nähdään ensisijaisesti vammansa kautta, ja se on vanha, jähmeä tapa suhtautua vammaisuuteen yksilön määräävänä ominaisuutena. Uusintajutussa ei samaa ingressiä enää käytetä.

Foucault`n mukaan valta ja vallankäyttö piilevät siis arkielämän käytännöissä, kaikissa jokapäiväisen elämän normaaleissa tilanteissa (Tremain, 2010). Monesti kiintoisaa on se, mikä jätetään sanomatta. Esimerkiksi Kuukausiliitteen jutussa PKN muistaa pitää pissatauoit ajallaan – mutta alleviivaamalla tätä muistamista, otsikko samalla ehdottaa, että muut kehitysvammaiset eivät ehkä muistakaan. Tämä on yksi mahdollinen tulkinta lauseen väitteestä. PKN haastaa omalla olemuksellaan stereotyyppiset tulkinnat vammaisuudesta. Mutta jos ja kun yhtyettä verrataan mediassa ”muihin” kehitysvammaisiin, niin tulkinnat helposti jämähtävät samalle vanhalle stereotyyppiatasolle.

Aineistoni objekti-kohdissa pyritään antamaan lukijalle vastaus millainen? –kysymykseen ja rakentamaan kuvaa normaalista ja epänormaalista. Jos ”tavalliset” ihmiset rinnastuvat normaaliin ja kehitysvammaiset ”epänormaaliin” sanaston tasolla, niin silloin he rinnastuvat helposti näin myös mielikuvissa ja asenteissa ja lopulta ehkä myös toiminnassa. Esimerkiksi Vehmas (2005, 135–136) toteaa, että vammaisuuden kuvauksia mediassa voidaan pitää yhtenä mittarina sille, miten vammaisiin ihmisiin suhtaudutaan yhteiskunnassa. Toisaalta hän huomauttaa, että vaikutuksen mittaaminen on vaikeaa, ja eri ihmiset tulkitsevat eri asioita eri tavoin. Joka tapauksessa on selvää, että kun vammaiset ihmiset tulevat näkyväksi ja arkipäiväiseksi osaksi elämää esimerkiksi television kautta, sama arkipäiväisyys siirtyy myös median ulkopuolella ja vaikuttaa siten ihmisten asenteisiin vammaisia kohtaan.

Valta ei ole jakautunut yhteiskunnassa tasaisesti. Toisilla yksilöillä sitä on enemmän kuin toisilla. Toisilla ammatinharjoittajilla on myös valtaa enemmän kuin toisilla. Esimerkiksi lääkärit olivat mukana biovallan kehittämisen prosessissa tuottamalla uudentyyppisiä lääkkeitä ja lääkintäkulttuuria. Biovalta takasi sen, että yhteiskunnan instituutiot ottivat uuden lääkintäkulttuurin 1700-luvulla omakseen ja normalisoivat sen tiedon ja maailmankuvan. (Tremain, 2010, 4-6) Myös toimittajat osallistuvat tähän biovallan prosessiin tuottamalla tietoa yhteiskunnasta ja esimerkiksi käyttämällä institutionalisoitunutta tietoa yhtenä totuuden lähteenä.

Foucault`lle biovalta on eri mekanismien yhteissumma, joiden kautta ihmisestä tulee poliittisen strategian kohde, objekti. Biovallan prosessissa jotkut ihmiset erotetaan toisista ja kehystetään esimerkiksi toimintakyvyttömiksi, hulluiksi tai vammaisiksi. (Tremain, 2010) Ja tämä prosessi ei ole vain henkinen, vaan sillä on ollut ja on merkittäviä konkreettisia vaikutuksia, kuten esimerkiksi vammaisten ihmisten laitostaminen ja 1800- ja 1900-luvuilla vallinnut eugeniikan nousu todistavat. (Vehmas, 2005, 65–75) Itse ajattelen, että vammaisuuden mediakuvan kohdalla on kolme suurta ongelmaa. Ensinnäkin se, että ”tavalliset” vammaiset eivät pääse ääneen itsenään vaan objekteina, ja lisäksi heidät nähdään monesti ensisijaisesti vain vammansa kautta. Toiseksi se, että arkipäiväistä, neutraalia ja mutkatonta vammaisuuden kuvaamista ei mediassa juurikaan ole. Ja kolmanneksi se, että vammaisten ihmisten tärkeät asiat eivät saa mediassa tarpeeksi tilaa. Tämä johtuu monesta syystä, mutta yhteiskunnallinen vallankäyttö vaikuttaa vahvasti ilmiöiden taustalla.

Valtakysymykset siis vaikuttavat aineistoni taustalla. Kehitysvammainen objektina –kohdissa aineistossani nousi esiin myös fyysisyyden ja yllättävyyden tematiikka. Siitä lisää seuraavissa luvuissa.

4.4 Kehitysvammainen tulee iholle

Tässä luvussa jatkan vallankäytön teemojen tarkastelua. Esittelen viimeiset kaksi aineistostani löytyvää vammaisuuden kuvaamisen tapaa: yllättävän kehitysvammaisen ja punkkari-kehitysvammaisen kuvaamisen tavat. Kuten aiemmissakin luvuissa, nämä kuvaamisen tavat ovat hyvin lähellä toisiaan, mutta eivät kuitenkaan aivan yhteneviä. Tässä luvussa olevat kuvaamisen tavat olivat itselleni kaikkein yllättävimpiä: en osannut yhtään etukäteen ennakoida, että nämä kuvaamisen tavat nousisivat aineistossani esiin. Näissä kuvaamisen tavoissa on joitain yhteneväisyyksiä objekti-rooliin, mutta nostin ne omiksi kuvaamisen tavoikseen kahdesta syystä.

Ensinnäkin, niitä oli määrällisesti aineistossa paljon, ja toisekseen, ne olivat ominaispiirteiltään niin omanlaisiaan, että ne eivät sellaisenaan sopineet subjekti – ja objekti-lukuun. Molemmissa kuvaamisen tavoissa on läsnä jonkinlainen ”räkäisyys-puhe”, jolla tarkoitan ajatusta siitä, että aineistossa PKN tulee todella iholle: kehitysvammainen ihminen haisee, tuntuu, kuuluu ja maistuu – miltä tahansa muulta kuin valkoiselta paperilta. Näissä kohdissa aineistoani PKN:n jäseniä halutaan kuvata kaikille aisteille. Lukijalle kerrotaan mitä nähdään, kuullaan, haistetaan ja ollaan. Fyysisyys eri muodoissaan onkin vahvasti läsnä näissä molemmissa kuvaamisen tavoissa.

4.4.1 Yllättävä kehitysvammainen

Yllättävän kehitysvammaisen kuvaamisen tapaan liittyy kolme olennaista piirrettä. Ne ovat fyysisyys, yllättävyys ja se, että koko ajan sattuu ja tapahtuu. Lisäksi näissä kohdissa korostuu yksityiskohtaisuus ja joskus myös lapsekkuus yllättävyyden ohella.

Fyysisyys on läsnä monella eri tavalla. Käytännössä se näkyy jutuissa niin, että niistä mikään ei keskity vain siihen, mitä PKN:n jäsenet sanovat, vaan myös siihen, mitä he tekevät tai missä ympäristössä he ovat. Toinen fyysisyyteen liittyvä elementti on yllättävyys: koskaan ei voi tietää, mitä tapahtuu, olipa sitten kyse pienestä hupsutuksesta tai isosta muutoksesta.

”Rockbändeillä on tapana hajota musiikillisiin erimielisyyksiin, mutta Pertti Kurikan Nimipäiviä uhkaa aivan muu asia. Tilanne kärjistyi hetkessä. Laulaja Kari Aalto oli nopea ja oli ehtinyt varata autosta etupenkin, mutta ratkaisevalla hetkellä hänen täytyi piipahtaa vessassa. Kitaristi Pertti

Kurikka käytti tilannetta hyväkseen ja valtasi etupenkin. Ja nyt Aalto ja Kurikka jupisevat toisilleen naamat mutrussa.” (HS Kuukausiliite, 13.2.2015)

Fyysisyys ja yllättävyys yhdessä luovat oikeastaan sen, mikä on tässä kuvaamisen tavassa olennaista: koko ajan sattuu ja tapahtuu. Koskaan ei voi olla varma mitä tapahtuu, koska PKN:n kanssa liikkeessä koko ajan tuntuu sattuvan jotain yllättävää ja outoa. Aineiston juttujen rytmi on kiihkeä ja yllätyksiä seuraa yllätyksen perään. Joissain aineiston jutuissa yllättävät tapahtumat ovat myös jollain tapaa lapsekkaita, hassuja, absurdeja tai toimittaja ottaa niihin itse kantaa.

”Euroviisuihin tähtäävän bändin kitaristi miettii treenien jälkeen, iskisikö hai kimppuun, jos se näkisi haavan hänen sormessaan.” (Ingressi, Suomen Kuvalehti 9/2015)

Fyysisyyden ja yllättävyyden ulottuvuudesta syntyy aineistossani esiintyvä yllättävän kehitysvammaisen kuvaamisen tapa. Sen avulla rakentuu kuva PKN:n jäsenistä positiivisina, yllättävinä, arvaamattomina ja touhukkaina ihmisinä, joiden kanssa koko ajan sattuu ja tapahtuu.

Barnesin (1992) mukaan yksi vammaisuuden kuvaamisen stereotypioista on vammaisuuden kuvaaminen koomisena tai naurettavana. Aineistoni jutuissa varsinaista koomisuus-aspektia ei ole, mutta joissain kohdin vammaisuuden kuvaaminen saa absurdeja tai lapsekkaita sävyjä. Tulkitsen sen kaiuksi vanhasta stereotypiasta vammaisuudesta huvittavana asiana.

4.4.2 Kehitysvammaisen punkkarina

Toinen yllättävyyteen ja iholle tulemiseen liittyvä kuvaamisen tapa PKN:n jäsenten kohdalla on punkkarius. Bändin jäsenistä erityisesti laulaja Kari Aallon mediakuva on ”ikipunkkari kapinallinen”, mutta myös bändin jäsenet nähdään vaihdellen tässä valossa.

”Sami on porvari ja Kari tykkää Kalliosta”, rumpali Toni Välitalo selittää. Porvari-Sami kuuluu keskustapuolueeseen ja on kääntynyt körtiksi, Kari Aalto taas on perustamassa Kallio-puoluetta, joka vastustaa Helteen tapaisia töölöläisiä.” (Suomen Kuvalehti 9/2015)

Punkkariuteen Pertti Kurikan Nimipäivän kohdalla aineistossani liittyy neljä teemaa, jotka ovat 1) punk ja suvaitsevaisuus, 2) väkivallan läsnäolo tai uhka, 3) alkoholi ja 4) suomalaisuuden tarina.

Ensimmäinen näistä teemoista on punk-asenne ja suvaitsevuuden puolesta puhuminen. Se on varsin ilmeinen punk-asenteen julkilausuma, jota PKN:n jäsenet laajasti kannattavat. He myös haluavat

tuoda esille kehitysvammaisten ihmisten oikeuksia koskevia asioita ja kritisoivat omalta osaltaan esimerkiksi nykyhallituksen toimia vammaisasioissa. Tämä teema saa suhteellisen paljon tilaa Pertti Kurikan Nimipäiviä käsittelevissä jutuissa, vaikka missään jutussa se ei ole varsinaisesti kärkenä. Poikkeuksen tekee Raymondissa (1/2015) julkaistu juttu *Karilla on asiaa*, joka on henkilöjuttu Kari Aallosta ja kiertyy vahvasti juuri punk-tematiikan ympärille.

”Aalto tunnetaan todellisena Punk-Karina. Jos jokin asia pännii, hän täräyttää sen suoraan mikrofoniin – oli kyse kehitysvammaisten asuinoloista tai visiitistä jalkahoitolaan.” (Raymond 1/2015)

”Tämä [voitto] tekisi koko Euroopalle hyvää. Jossain maissa kehitysvammaisilla ja muilla erityisryhmillä voi olla huonommin kuin meillä.” (Sami Helle, Apu 10/2015)

Toinen, hieman yllättävä teema punkkariuteen liittyen on fyysisyys. Rajuus, väkivalta tai sen uhka on läsnä aineiston jutuissa yllättävän paljon. Erityisesti näin on kohdissa, joissa aggressio pääsee yllättämään lukijan.

”Nyt alotetaan! Ei mitään juujuu!” Kari Aallolla on korvatulpat hukassa. ”Missä ne on, vittu paska”, hän manaa laatikoita kaivellessa. ”Nyt suu kiinni ja laula”, Kurikka sanoo.” (Suomen Kuvalehti 9/2015)

”... Mä inhoon euroviisuja!” Sami puuskahtaa. Samin tyly kommentti ärsyttää Karia, joka vilauttaa salamannopeasti pari kansainvälistä käsimerkkiä. Tähän asti mukavia rupertellut punk-rokkari kääntyy kädet puuskassa tuijottelemaan treenikämpän seiniä. Miehen mustaan verhoutunut olemus puhisee kiukkua.” (Seura 9/2014)

Mielestäni rajuus ja väkivallan uhka esiintyvät aineistossa erityisesti siksi, että ne korostavat Pertti Kurikan Nimipäivien autenttisuutta. Lisäksi sillä halutaan tuoda teksteihin läsnäolon tuntua. Aivan samoin kuin aineiston jutuissa subjekti voi yllättäen kääntyä objektiksi, voi väkivalta pompahtaa agendalle täysin yllättäen; hetkessä puhe saattaa kääntyä esimerkiksi menneisyyden raskaisiin muistoihin.

”Äiti kuoli, kun mä olin 15-vuotias. Isä kuoli, kun mä olin 20-vuotias.” (Kari Aalto, Raymond 1/2015)

”Äiti ei jaksanut enää pitää minnuu. Ollaan me nähty aina ja oon käynyt äidin luona, tota, tota, lomailemassa, äitin kanssa kävin lomailemassa.” Isästään hän ei tiedä paljon. Muistaa vain, että

isä joi viinaa ja kohteli perhettä huonosti. Molemmat vanhemmat ovat jo kuolleet. ----- ”Oon mä yrittänyt vetää itteltä puukolla kaulan auki, ja olen tehnytkin, hän sanoo aivan kuin puhuisi haikaloista.” (Suomen Kuvalehti 9/2015)

Se mitä aineiston jutuissa lukee, on varmasti tapahtunut. Kyse onkin lähinnä siitä, mihin media kiinnittää huomionsa. Kiinnittämällä huomiota väkivaltaan ja kirjoittamalla siitä media tekee siitä totta; ja se on hyvä ja huono asia samalla kertaa. Väkivalta ja aggressio saattavat olla läsnä yhtyeläisten elämässä enemmän kuin joidenkin muiden elämässä, mutta epäilen sitä. Mielestäni ongelmallista on, että jo pelkkä väkivallan mahdollisuuden uhka helposti rinnastuu aggressioon, arvaamattomuuteen ja synkkyyteen. Esimerkiksi Richard Rieserin (2011) vammaisuuden kuvaamisen stereotypioista kaksi liittyy osin tähän aggressio-kehykseen. Hänen mukaansa vammainen voidaan nähdä tyypillisesti uhrina tai väkivallan kohteena tai hän itse on uhkaava tai paha vammainen. Näin kapeaa kuvaa PKN:n jäsenistä ei aineiston perusteella saa, mutta toistuvassa väkivallan läsnäolon korostamisessa saattaa olla jäänteitä vammaisuuden kuvaamisesta ja ymmärtämisestä väkivallan avulla. Väkivallan ja vammaisuuden välille ei pitäisi tehdä minkäänlaisia rinnastuksia, koska ne eivät ole missään suhteessa toisiinsa.

Muita mahdollisia tulkintoja väkivallan ilmenemiselle ovat esimerkiksi se, että väkivallan korostaminen korostaisi bändin jäsenten ”aitoutta” tai että se kuuluu ”katujenkasvattina” elämiseen. Aineistoni juttuja lukiessa pitääkin muistaa, että kaikki stereotypiat eivät välttämättä liity vammaisuuteen. Kolmas mahdollinen tulkinta liittyy siihen, että väkivalta ja aggressio ovat osa laajempaa suomalaisuuden tarinaa. Tähän tulkintatapaan palaan myöhemmin tässä luvussa.

Kolmas aineistosta punkkariuden yhteydessä esiintyvä teema on alkoholi. Alkoholi on bändistä ilmeisen irrallinen asia, jota kuitenkin korostetaan jokaisessa aineiston jutussa. Onpa se päässyt ihan kanteenkin saakka:

”Pertti Kurikan Nimipäivät: ”Mennään juomaan viinii Wieniin!” (Kansinosto, Apu 10/2015)

”Kappale sai inspiraationsa syntymäpäivillä Vallilassa: ”Kiljunmakuista boolia, join kaksi tuoppia! Maistuu hyvälle ja tuoksuu pahalle!” Taksikuski vilkaisee taustapeiliin, mutta Kari ei anna sen häiritä. Vauhti vain kiihtyy. Hän alkaa kertoa tarinaa, joka paljastaa hänet aidoksi kiljupunkkariksi. ”Kerran me juotiin Itäkeskuksen metroasemalla mun kavereiden tekemää kiljua. Sitten lähdettiin Roskapankkiin. Mulla oli kova pissahätä, ja pääsin Roskapankissa heti vessaan, mutta kun mä tulin vessasta, oksensin pöytään.” (Raymond 1/2015)

”Tänä yönä vähän juhlitaan, ”pidetään oikein kunnolla hauskaa”, ja toukokuussa lähdetään juomaan viinii Wieniin.” (Apu 10/2015)

”Pertti Kurikka jatkaa puhetta: ”Se on oikein, että Pertti Kurikan Nimipäivät voittaa. Saadaan halauksia ja sitten juodaan kunnolla ja vedetään pää täyteen!” --- Parvekkeella Kari Aalto on napannut käteensä tuopin. Salzburgilainen Stiegl-olut on saanut hänet jo hymyilemään.” (Raymond.fi, 23.4.2015)

”Pojat lähtee rällästelemään”, Helle hihkaisee ja kaivaa muovikassista pullon hailakan vihreää virvoitusjuomaa ja hulauttaa sitä pitkän huikan. --- ”Mutta keikkapaikalla mä juon kyllä viskin”, hän [Kari Aalto] ilmoittaa ja tarkentaa vielä: ”Viskikolan, häähähää.” ---- Bändin laulaja Kari Aalto pyörittelee lasissaan viimeistä viskikolatilkkaa ennen kuin hulauttaa sen suuhunsa: ”Sinne meni ja vihelteli mennessään.” ”Ja kohta kusettaa”, Vältalo lisää ja hihittelee. ”Itse asiassa, niin tekeekin”, Aalto myöntää. Vielä yksi asia ennen keikkaa: kaikkien soittajien on käytävä ennen keikkaa pissalla. Viimeisenä vessasta tulee ulos Vältalo....” (HS Kuukausiliite, 13.2.2015)

Alkoholinkäyttö on mielenkiintoinen yksityiskohta aineistosta, sillä esimerkiksi Rieserin (2011) ja Barnesin (1992) stereotypialuetteloissa ei mainita mitään alkoholinkäytöstä liittyen vammaisuuden kuvaamisen stereotypioihin. Sen sijaan esimerkiksi tietyt vähemmistöt, kuten intiaanit, aboriginaalit tai inuiitit, nähdään monesti mediassa juuri tragedian tai hillittömän alkoholinkäytön näkökulmasta. Itse tulkitsen aineistoani kuitenkin niin, että alkoholilla ei ole PKN-aineistossa mitään tekemistä tragedian kanssa, vaan siihen rinnastuvat muut merkitykset.

Ensinnäkin, alkoholinkäytön korostamisella halutaan mielestäni liittää bändin jäseniin mielikuvia heidän autenttisuudestaan, rohkeudestaan, kapinastaan, punk-asenteestaan ja anteeksi pyytelemättömyydestään. Kaikki nämä ovat ihailtuja ominaisuuksia, joita ei välttämättä jokaisesta suomalaisesta löydy. Toisin sanoen alkoholista kirjoittaminen aktivoi kaikki ne alkoholiin liitetyt mielikuvat, jotka voivat lukijasta riippuen olla positiivisia tai negatiivisia.

Toiseksi, alkoholi liittyy jollain tapaa aineiston jutuissa tavallisuuteen ja normaaliuteen. Bändin jäsenten viehätys alkoholiin ikään kuin todistaa, että he ovat sittenkin ihan tavallisia miehiä ja tykkäävät samoista asioista kuin miehet nyt ylipäättään pitävät. Alkoholi ja siihen liittyvät hauskat sattumukset ikään kuin kumoavat näihin henkilöihin liittyvää vierautta; alkoholi laajentaa normaalin rajaa ja saa bändin jäsenet tässä kontekstissa mahtumaan tavallisuuden raameihin.

Tämä kertoo mielestäni kuitenkin eniten alkoholin erityisasemasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Sekä väkivallan läsnäolo että alkoholin käyttö mahdollistavat aineistosta monenlaisia tulkintoja. Itse tulkitSEN molempien liittyvän läheisesti ”suomalaisuuden tarinaan”, jota niiden avulla yritetään rakentaa. Tämä suomalaisuuden tarina elää erityisen vahvasti niissä aineiston jutuissa, jotka liittyvät läheisesti Euroviisuihin.

”Suomalaisia ei huijattu. Illan pienin porukka ja lyhyin kipale korjasivat voiton. – Satin Circusin melodinen Crossroads oli ollut väkevässä nosteessa, mutta kansa päätti, ja kansa kyllä tietää, mitä se haluaa.” (Apu 10/2015)

Suomalaisuuden tarina rakentuu Pertti Kurikan Nimipäivien kohdalla vaikeuksista voittoon – tyyppiseksi tuhkimotarinnaksi. Suomalainen anteeksipyytelemätön mies, aseinaan härkäpäisyys, alkoholi, omat taitonsa ja PKN:n tapauksessa myös huumori, voittaa lopulta kaikki esteet ja saa palkinnoksi kansainvälisen huomion. Tuhkimotarinan tapaan objektista kuoriutuu prosessin myötä subjekti – hänessä aletaan nähdä muitakin ominaisuuksia, kuin se, josta hän ensin tuli tunnetuksi.

Mielenkiintoisen kulman tähän suomalaisuuden tarinaan saa, jos kuvittelee PKN:n jäsenet naisiksi. Millainen olisi naisen kirjoittama suomalaisuuden tarina? Mitkä olisivat hänet aseensa, joilla voitto tuodaan kotiin? Katri Helena Euroviisuissa on esimerkki ”puhtaasta ja viattomasta” suomalaisesta naisesta (Pajala, 2006) mutta millaisen tarinan kaanoniin moderni kehitysvammainen nainen asettuisi? Kehitysvammainen nainen kun pääsee mediassa kehitysvammaista miestä paljon harvemmin ääneen (Vehmas, 2005, 134) ja ylipäättään vammaisuudesta puhuttaessa diskurssit ovat sukupuolittuneita ja monesti naista alentavia tai häivyttäviä (Reinikainen, 2007). Asiaa on helpompi hahmottaa omakohtaisen kysymyksen kautta. Kuinka monta vammaista aktiivista toimija-naista muistat mediassa kohdanneesi viimeisten viiden vuoden aikana?

Pajalan (2006, 352–353) mukaan Eurovision laulukilpailun osanottajajoukkoa ja lopputuloksia on tulkittu eräänlaisina representaatioina siitä, ketkä kuuluvat Eurooppaan. Samalla logiikalla voisi sanoa, että Suomen euroviisuedustajia voidaan tulkita eräänlaisena representaationa siihen, ketkä kuuluvat Suomeen. Jos näin on, Pertti Kurikan Nimipäivät todisti, että tapaa nähdä ja ymmärtää suomalaisuutta ja normaaliutta voidaan laajentaa. Toisaalta ”suo, kuokka ja Jussi” eli PKN:n tapauksessa ”kilju, punk ja oikea asenne” muistuttavat lukijaa jostain tutusta. Alkoholi, väkivaltaisuus ja sinnikkäästi yrittäminen ovat vanhoja myyttejä, joita suomalaiseen mieheen on

kauan liitetty. Ehkä näiden stereotyyppien esille tuominen myös PKN-jutuissa on tapa jäsentää Pertti Kurikan Nimipäivien jäsenet osaksi perinteisestä suomalaisen miehen kuvaamisen traditiota.

4.5 Kuvien ja otsikoiden merkitys juttukokonaisuuksille

Olen ylläolevissa luvuissa keskittynyt lähinnä juttukokonaisuuksien teksteihin. Kuitenkin kuvat, otsikot ja kuvatestit ovat merkittävä osa juttukokonaisuuksia ja monesti juuri niitä kohtia, joihin lukija ensin kiinnittää huomionsa. Mielestäni kuvat ja otsikot ovatkin nimenomaan vammaisuuden näkyvyyden tihentymiä, koska niihin kasautuu eniten vaikutusvaltaa. Kuvat ja otsikot ankkuroivat merkityksiä ja mielikuvia. Tämän lisäksi yksi kuva saattaa laukaista kaikki samaan kuvastoon liittyvät mielikuvat, eli yhden kuvan merkitys ulottuu laajemmalle kuin vain siihen varsinaiseen asiaan, joka näkyy kuvassa. (Seppänen, 2001, 197–216)

Roland Barthesin (1982, 78–80) mukaan kuvan läheisyydessä olevaan tekstiin voi sisältyä koodattu ikoninen sanoma (eli se, mitä kuvassa on) sekä koodaamaton ikoninen sanoma (se, mitä kuvasta voidaan tulkita). Kuvaan liittyvä sanallinen aines voi olla joko ankkuroivaa tai vuorottelevaa. Ankkurointi tarkoittaa sitä, että sanallinen aines nimeää, mitä kuvassa on, mutta myös rajaa katsojan todennäköistä tulkintaa tekstistä. Teksti ohjaa katsojan tulkintaa tiettyyn suuntaan ja tietylle tasolle, joten sillä voi olla myös ideologisia tavoitteita. Vuorottelu puolestaan tarkoittaa sitä, että sanoman kokonaisuus muodostuu kuvan ja tekstin yhteisvaikutuksesta, aivan kuten sarjakuvassa. (Koskela, 2009, 253)

Barthesin näkemystä on myös kritisoitu lähinnä sen karkeuden takia. Mielestäni se antaa kuitenkin hyvän pohjan sille, miten kuvia ja otsikoita sekä niiden merkitystä voidaan ajatella. Pääajatus on, että kuvassa voidaan nähdä ilmimerkityksiä tai se voi ohjata tulkitsemaan kuvaa. Kuvat voivat myös tarjota affektiivisen rekisterin, joka tarkoittaa, että yksi kuva saattaa herättää lukijassaan affektiivisen rekisterin, eli kaikki ne tulkinnat, kokemukset ja tuntemukset, joita samantyyllisiä kuvia katsellessaan hänelle on jo aiemmin syntynyt. (Seppänen, 2001, 202–204)

Olen jo aiemmin esimerkittänyt kuvan ja otsikon suhdetta normaaliuteen ja toiseuteen muun muassa Avun (22/2015) ”*Heitä ne on ne sankarit*” –jutussa sekä Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen (13.2.2015) jutussa ”*Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauoit ajallaan*”.

Aineistoni kuvat ovat pääasiassa kaikki varsin samanlaisia ja ne näyttävät PKN:n jäsenet musisoimassa yhdessä. Kuvat korostavat PKN:n jäsenten punkkari-roolia, musiikkiammatillisuutta sekä bändiä kokonaisuutena. Kuvat ovat pääosin hyväntuulisia ja tavallaan jo nähtyjä: kuvat näyttävät PKN:n jäsenet niissä rooleissa, joissa heidät on jo aiemminkin totuttu mediassa näkemään. Kuvavirta on staattista ja aika tylsää; yllättäviä kuvia ei aineistooni mahdu montaakaan.

Poikkeuksiakin toki joukkoon mahtuu. Suomen Kuvalehden henkilöjutussa (9/2015) Pertti Kurikka on kuvattu ulkona ja tausta on häivytetty; tällöin koko ihminen itsensä pääsee esille ilman että kuvan tausta tai ympäristö pääsee vaikuttamaan kuvan tulkintaan. Kuva on muutenkin poikkeuksellinen verrattuna muihin aineiston kuviin. Siinä ei ole toimintaa, vaan Kurikka vain katsoo levollisesti kameraan.

Raymondin *Piireissä*-jutussa (Raymond.fi, 23.4.2015) on rikottu tietoisesti kaavaa siitä usein toistuvasta kuvasta, jossa PKN poseeraa kameroille. Kuva on otettu takaviistosta niin, että henkilöiden kasvoja ei näy, mutta tulee selväksi, että he ovat asettautuneet yhdessä valokuvattavaksi. Kuvateksti vahvistaa havainnon: ”Aina mun pitää poseerata.” Samalla PKN liitetään julkisuus-, menestys- ja professio -kuvaamisen tapoihin.

Samassa jutussa rikotaan muutenkin vammaisuuden kuvaamisen tapojen kaavoja. Esimerkiksi yhdessä kuvassa Kari Aalto on asettunut yhteiskuvaan Sirkka-kihlattunsa kanssa. Kuva on arvokas, koska se näyttää Aallon eri valossa kuin hänet on totuttu mediassa näkemään. Jos hänellä ei olisi nahkaliiviään, Aaltoa olisi vaikea jopa tunnistaa kuvasta. Tuoltako hän näyttää, kun katsomme kuvaa hänestä itsestään, ei punkkari-Karista? Pelkällä olemassaolollaan kuva alleviivaa vammaisille ihmisille tärkeitä asiakysymyksiä, joita niin harvoin mediassa kuvitetaan ja käsitellään. Näitä asioita ovat esimerkiksi oikeus parisuhteeseen, seurustelukumppanin löytäminen ja itsemääräämisoikeus.

Miltä se kuulosti? "Se oli minulle aivan uudentyylinen kokemus." Diplomaattisesti sanottu.

Prätkäileviin somustautunut Kari Aalto istuu punkkulaasi kädessä sohvalla ja napsii huikopaloja. Hän ei tunnu turhanpäiväisestä patsastelusta perustavan. Välillä hän nousee kuitenkin poseeraamaan pariskuntapotreettiin kiiltavassa **SIRKAN** karessa, kun kerran lehtikuvaajat niin tahtovat.

Kari Aalto poseeraa kiiltavassa Sirkkan karessa. Heillä on haaveena maallista yhtiötä, mutta se turhaa odottaa kaukaisella.

Basisti Sami Helle sen sijaan sukkuloi edustustilaisuudessa kuin kotonaan. Pertti Kurikan Nimipäivistä kertoneessa *Kovasiikajuttu*-dokumentissa hänet nähtiin **MARI KIVINIEMEN** kampanjajärjestyksessä. Viime viikonloppuna hän on käynyt Narinkkatorilla tsemppaamassa **JUHA SIPIÄÄ**. Kovasiikajutussa ääntenlaskun seuraaminen purkautui pettymyksen kyyneliin, mutta nyt

Kuva 5 Kari Aalto ja Sirkka (Raymond.fi, 23.4.2015). Kuva: Ville Malja. Kuva on kuvankaappaus Raymond.fi:n verkkosivuilta.

Yleisesti ottaen juttujen kuvat ja otsikot vahvistavat kuvaa Pertti Kurikan Nimipäivistä nimenomaan punk-bändinä. Punkkarius, yhteisöllisyys ja musiikkiprofessio ovat kuvissa vahvasti läsnä. Huomattavaa on, että bändin jäsenet on pääosin kuvattu ryhmänä (jokainen omassa roolissaan) eikä yksittäin tai itsenäin. Poikkeuksiakin tähän toki on. Vapaa-aikaa tai arkipäiväisiä toimia kuvissa ei näkynyt.

Barthesia (1982) mukaillen juttukokonaisuuksien kuvista ja otsikoista voidaan löytää sekä koodatut ikoniset sanomat (ilmimerkitys) että koodaamattomat ikoniset sanomat (mitä kuvasta voidaan tulkita). Kuvien tulkitsemismahdollisuus avaa niihin liitetty affektiiviset rekisterit, eli samantyyppisiin kuviin jo aiemmin lukijan päässä syntyneet kokemukset, mielikuvat ja tunnerekisterit.

Pääosin Pertti Kurikan Nimipäivät –aineiston kuvat tarjoavat tulkinnanmahdollisuuksia enemmän punk- ja musiikki-affekteihin kuin kehitysvammaisuusaffekteihin. Kuvat ovat varsin samanlaisia kaikissa aineistoni jutuissa, eivätkä ne ole kovin yllättäviä tai uusia näkökulmia tuovia. Merkittävää on, että kuvista ja kuvateksteistä puuttuvat kokonaan tavalliset arkipäivän tai vapaa-ajan kuvat. Suurin osa kuvista korostaa yhtyeen asemaa julkisuudessa, ja näin ollen tavallisuus ja arkipäiväisyys jäävät kuvista puuttumaan. Se on harmi, sillä arkipäiväisen kehitysvammaisuuden kuvastoa pitäisi näkyä valtamediassa tuntuvasti nykyistä enemmän.

5 Pohdinta ja metodikritiikki

Kaikkiaan löysin siis aineistoni kuusi erilaista vammaisuuden kuvaamisen tapaa. Pertti Kurikan Nimipäivät –aineistossani vammaisuuden kuvaamisen tapoina olivat ainutlaatuisuus, kyvykkyys, subjektina oleminen, objektina oleminen, yllättävyys sekä punkkarius. Mielestäni löytyneet kuusi erilaista vammaisuuden kuvaamisen tapaa ovat merkittävä tulos. Esimerkiksi perinteisistä vammaisuuden kuvaamisen stereotyypioista (kts. Barnes 1992; Rieser, 2011; Vehmas, 2005; Keskinen, 2012) ei löydy esimerkiksi vammaisten kuvaamista subjektiroolissa, toimintakykyisenä ja yhteiskuntaan kuuluvana jäsenenä. Toisaalta monet vammaisuuden stereotyyppisen kuvaamisen tavat näkyivät myös minun aineistossani. Voidaankin sanoa, että vammaisuuden ja monien muidenkin vähemmistöjen kuvaamisen tavat mediassa ja populaarikulttuurissa muuttuvat todella hitaasti. Tärkeintä olisi, että mediassa näytettäisiin vammaisia ihmisiä myös arkipäivän tilanteissa, tavallisina ihmisinä tavallisissa tilanteissa. Se todennäköisesti arkipäiväistäisi ja normalisoisi vammaisuutta ja siihen liittyviä asenteita kaikkein tehokkaimmin. Tästä huolimatta näkyvyys on kuitenkin ensimmäinen ja hyvin tärkeä asia vammaisiasialle - ja näkyvyyttä PKN todella onnistui saamaan.

Sosiaalisen vammaistutkimuksen näkökulmasta aineistostani nousi esiin selkeänä ongelmana se, kuinka sosiaalinen ja yhteiskunnallinen näkemys vammaisuuteen puuttuivat aineistoni jutuista lähes kokonaan. Lähes poikkeuksetta vammaisuus nähtiin yksilön kiinteänä ominaisuutena, piirteenä, joka hänellä nyt vain sattuu olemaan. Sosiaalisen vammaistutkimuksen näkökulmasta tämä on ongelmallista, koska jos ei tunnusteta, että yhteiskunnan rakenteissa ja ympäristössä jossa elämme, on puutteita ja rakenteita, jotka tuottavat vammaisuutta (esimerkiksi vammaisten laitostaminen, työn löytämisen vaikeus tai esteettömyys esimerkiksi kaupungilla liikkuesssa), niihin ei puututa. Tällöin vammaisuus nähdään yksilön ominaisuutena ja hänestä johtuvana; silloin yhteiskunnan rakenteisiin ja asenteisiin ei ole tarvetta puuttua, ja kehitys, jossa tietyt ihmiset eristetään yhteiskunnasta, saa jatkua. Kyseessä on vanha kritiikki, mutta aineistoni perusteella se on edelleen ajankohtainen.

Aineistossani tämä yksilökeskeisyys näkyi muun muassa siinä, kuinka esimerkiksi PKN:n jäsenten aiempia huonoja työllisyysmahdollisuuksia ei kritisoi, vaan sitä pidettiin automaattisen tapana olla, aivan kuin huono työllisyystilanne ja vaikkapa ruuvien pussittaminen nyt vain kuuluisi automaattisesti osana vammaisena olemiseen. Yhtyeen jäsenet saivat esittää jutuissa kritiikkiä

esimerkiksi hallitukselle siitä, että vammaisia ihmisiä ei oteta mukaan vammaisia ihmisiä koskevaan päätöksentekoon. Jo tämän ääneen sanominen on arvokasta, mutta painokkaampaa siitä tulisi, jos väitettä esimerkiksi kommentoitaisiin jutussa. Nyt aineistossani tällaiset yhtyeen esittämät kriittiset puheenvuorot jäivät irrallisiksi mielipiteiksi. Koska aineistoni oli tarkasti rajattu vain Pertti Kurikan Nimipäiviä koskeviin kansijuttuihin, en tiedä, kuinka paljon tällaisia selvitysjuttuja lopulta tehtiin. Kehitysvammaisuutta koskevien juttujen määrä moninkertaistui mediassa keväällä 2015, mutta en ole lukenut niitä niin perusteellisesti, että tietäisin, kuinka monessa jutussa esimerkiksi kyseenalaistettiin tällä hetkellä vallitseva näkemys suomalaisesta vammaispolitiikasta.

Agenda setting –teorian mukaisesti PKN onnistui nostamaan kehitysvammaiset ihmiset ja heidän asiansa median agendalle isosti keväällä 2015. Tuskin yksikään suomalainen välttyi Pertti Kurikan Nimipäiviltä ja esimerkiksi some-keskustelujen perusteella jokaisella tuntui olevan oma mielipide heistä ja heidän sopivuudestaan euroviisuihin. Suuri mediahuomio onnistui todennäköisesti arkipäiväistämään suhtautumista kehitysvammaisuuteen pelkästään jo asian saaman suuren näkyvyyden takia.

Pertti Kurikan Nimipäivien kohdalla löysin aineistosta kuusi erilaista tapaa kuvata vammaisuutta. Osa niistä oli positiivisia ja uusia, yllättäviäkin avauksia, toiset taas stereotyyppisiä ja jähmeitä tapoja suhtautua vammaisuuteen. Tutkimuksentekoprosessissani tein subjektiivisia valintoja (joita yritin ajatella ja perustella mahdollisimman läpinäkyvin menetelmin), joiden perusteella luokittelin aineistoni analyysiyksiköt ala- ja yläluokkiin, ja siitä muodostuivat tutkimukseni vammaisuuden kuvaamisen tavat. Nämä vammaisuuden kuvaamisen tavat ilmenevät aineistossani lomittain. Tulokset-luvun alussa avasin analyysiprosessia ja sitä, kuinka yksittäinen virke voi sisältää useamman kuin yhden vammaisuuden kuvaamisen tavan.

Mahdollisista inhimillisistä virheistä huolimatta lienee silti selvää, että vammaisuuteen liittyviä stereotypioita todella on olemassa ja ne toistuvat mediassa säännöllisesti. Lisäksi jos perehtyy vammaistutkimukseen, huomaa, että eriarvoisuuden, toiseuden, normaaliuden ja vammaisten ihmisten oikeuksiin liittyviä keskusteluja on käyty aina 1800-luvulta lähtien. Siksi onkin ollut paikoitellen järkyttävää seurata mediakevättä 2016, jolloin hallituksen leikkauspolitiikka on osunut mm. vammaisten ihmisten oikeuksiin kovalla kädellä. Esimerkiksi Ylen uutinen ”Vanhat vaikeavammaiset säästöleikkuriin – hallitus karsimassa yli 75-vuotiaiden tukia” (Yle.fi, 16.3.2016) sai minut surulliseksi, järkyttyneeksi ja vihaiseksi. Uutinen kertoo Sipilän hallituksen aikeesta säästää 61 miljoonaa euroa leikkaamalla 75 vuotta täyttäneiden vammaisten tukea mm.

henkilökohtaiseen avustajaan, kuljetuspalveluihin ja palveluasumiseen. Vastaavia uutisia on tullut useampia tänä keväänä.⁴ Omasta mielestäni tällainen leikkauspolitiikan harjoittaminen rikkoo ihmisoikeuksia, ja on häpeällistä samaan tapaan kuin esimerkiksi EU:n ja Turkin välinen siirtolaissopimus, joka kiintiöineen ja palautuksineen muistuttaa lähinnä ihmiskauppaa.⁵ Vähemmistöt ja toiset ovat todella joutuneet kärsimään keväällä 2016, ja se jos mikä pitää tämänkin tutkimuksen kysymykset toiseudesta, erilaisuudesta ja suvaitsevaisuudesta kylmävän ajankohtaisina edelleen. Onneksi kuitenkin myös positiivisia uutisia mahtuu kevääseen 2016. Näistä suurin uutinen oli varmasti YK:n vammaissopimuksen ratifioiminen. Täydet ihmisoikeudet vammaisille takaava sopimus astuu voimaan Suomessa 10.6.2016.⁶

Yksi kysymykseni aineistolleni oli, onnistuiko PKN murtamaan tai vahvistamaan vammaisuuteen liitettyjä stereotypioita mediassa. Tulosteni perusteella voi sanoa, että PKN todella toi jotain uutta siihen kuvaamisen tapaan, josta käsin kehitysvammaiset ihmiset usein mediassa nähdään. Vaikka Pertti Kurikan Nimipäiviä koskeva aineistoni oli ainoastaan seitsemän jutun kokoinen, jo siinä tuli esille monta erilaista tapaa suhtautua ja kuvata vammaisuutta. Omalta osaltaan PKN toi muun muassa subjekti-roolin entistä näkyvämmiin esille mediassa, mikä on tärkeää. Näin ollen voidaan sanoa, että PKN onnistui ainakin tilapäisesti muuttamaan vammaisuuden kuvaa mediassa. Merkittävää oli esimerkiksi se, että bändistä uutisoitiin ”punk-bändinä” eikä ”kehitysvammaisten punk-bändinä”, vaikka molempia muotoja näkyikin varsinkin aineistoni varhaisimmissa jutuissa. Julkisuuden myötä puheen tapa selvästi vaihtui, eikä ”kehitysvammainen”-etuliite ollut enää bändin määrittelyssä tarpeellinen. Kyseessä on sama ilmiö kuin se, että naislaulajien kohdalla sukupuolen mainitseminen on jostain syystä tärkeää, tai että maahanmuuttajataustaisissa rikoksissa tekijän etnisen taustan julkituominen on jotenkin olennaista.

⁴ Katso esimerkiksi seuraavat:

Vanhat vaikeavammaiset säästöleikkuriin – hallitus karsimassa yli 75-vuotiaiden tukia (Yle.fi, 16.3.2016)

Vammaisten turvapaikanhakijoiden asema heikko vastaanottokeskuksissa (Yle.fi, 29.3.2016)

Vaikeavammainen Mikael Jordan taistelee saadaakseen pitää avustajansa – Ankara kiista Vantaan kaupungin kanssa (Yle.fi, 1.5.2016)

⁵ Katso esimerkiksi:

EU:n ja Turkin välinen siirtolaissopimus: Ei empatiaa, ei inhimillisyyttä (Punainenristi.fi, 1.4.2016)

⁶ Katso esimerkiksi:

Suomi sitoutui vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen ja sen valitusmenettelyyn (Suomen Ulkoasiainministeriö, 12.5.2016)

Konkreettisten kuvaamisen tapojen muutosten lisäksi Pertti Kurikan Nimipäivien saama kansainvälinen huomio varmasti edisti positiivisten asenteiden ja mielikuvien leviämistä kehitysvamma-asiassa. Tällaista merkitystä on vaikea mitata ja todentaa, mutta uskon sen olevan todellista. Sitä, millaisia kauaskantoisia vaikutuksia mediahuomiolla oli, on vaikea tietää. Sen takia pidänkin tärkeänä, että arkipäiväiset kuvaukset kehitysvammaisuudesta leviäisivät mediassa laajemmalle. Pertti Kurikan Nimipäivät –uutisointi oli lopulta varsin kaukana arkipäiväisyydestä: jutut olivat täynnä erityisyyttä, julkisuutta, punk-asennetta ja maailmanvalloista. Tavalliset, arkipäiväiset asiat ja kuvat loistivat poissaolollaan. Tähän liittyy myös ajatus eronteosta, joka julkkiksen rooliin mediassa asettuneen PKN:n ja ”tavallisen” kehitysvammaisen välillä vallitsee. Suhtautuminen heihin on erilaista, koska PKN tuntuu saavaan mediassa enemmän liikkumavaraa ja joustavamman subjektiroolin kuin moni muu kehitysvammainen ihminen. Heidät monesti nähdään vielä enemmän vammansa kautta kuin PKN:n jäsenet, jotka jo tunnetaan, ja jotka siksi nähdään ensisijaisesti persoonina ja vasta sen jälkeen kehitysvammaisina.

Pertti Kurikan Nimipäivät todisti jo kauan ennen euroviisuja, että he voivat rokata kansainvälisestikin. Uuden Musiikin Kilpailun voitto kuitenkin vahvisti tätä vielä edelleen. Esimerkiksi The Guardian julkaisi bändistä pitkän artikkelin helmikuussa 2015.⁷

Näyttää selvältä, että kehitysvammaiset ihmiset, jotka ovat julkisuuden henkilöitä, saavat mediassa enemmän tilaa kuin ei-julkisuuden henkilöt. Heidän mediakuvansa on myös joustavampi kuin ”tavallisilla ihmisillä”, jotka monesti nähdään ensisijaisesti vammansa kautta. Olen pohtinut, onko Pertti Kurikan Nimipäivät tahattomassa kaksoissiteessä. Tarkoitin sillä sitä, että media vertaa heitä ”tavallisiin” kehitysvammaisiin (eli toisin sanoen stereotypioihin, jota meillä heistä on pääosin median ja populaarikulttuurin välittämänä) ja samalla, kun vertailua tehdään, mielikuva ”tavallisesta” kehitysvammaisesta jotenkin vähäisempänä yksilönä vahvistuu. Mielestäni tämä johtuu pääosin siitä, että media on aggressiivisesti leimannut Pertti Kurikan Nimipäivät ”historialliseksi”, ”upeaksi” ja ”jotain enemmän olevaksi”. Asia ei ole ihan näin mustavalkoinen, mutta työtä tehdessäni pohdin silti, voiko olla niin, että ”meidän ja muiden” välinen kuilu on siirtynyt ”normaalista ja toisesta” ”julkkikseen ja tavikseen”, koska niin ehdottoman hienona ja tavoiteltavana asiana menestys ja mediajulkisuus aineistossani nähtiin.

⁷ Finnish punk band with a difference take a punt at Eurovision title (The Guardian, 27.2.2015)

Vammaistutkimuksen tekemiseen liittyy sille ominaisia erityisiä haasteita. Vammaisuuteen liittyvää, esimerkiksi erityispedagogista tutkimusta ovat perinteisesti tehneet lähinnä ei-vammaiset ihmiset. Sosiaalisen vammaistutkimuksen piirissä monet tutkijat ovat kuitenkin itse vammaisia. Tutkijan vammaisesta tai ei-vammaisesta identiteetistä onkin tullut yksi tutkimuksen uskottavuuskriteeri. (Vehmas, 2005, 136) Simo Vehmas perkaa osuvasti näitä ongelmia ja tutkimuksenteon kysymyksiä, joita jouduin itsekkin pohtimaan tehdessäni tätä tutkimusta. Minulla ei ole elimellistä vammaa enkä pysty mitenkään samaistumaan vammaisten ihmisten kokemukseen syrjittynä olosta. Voinko siis mitenkään uskottavasti kirjoittaa mitään vammaisuudesta? Toinen kysymys liittyy itse vammaistutkimukseen. Monet tutkijat ovat argumentoineet, että vammaisuutta koskeva tieteellinen tutkimus ei ole helpottanut syrjintää, oikeastaan päinvastoin: se on ollut osa laajempaa yhteiskunnallista syrjintämekanismia pitäessään yllä stereotyyppisiä ja ennakkoluuloisia kysymyksiä vammaisuudesta. Vehmaksen (2005, 137) mukaan osasyyn tähän on se, että tutkimuksesta vastuussa ovat olleet ja yhä ovat ne, joilla on valta niihin nähden, joilla sitä ei ole. Asetunko minä tällä tutkimuksellani siis vain jonon jatkoksi, jatkamaan sortoa?

Perinteiseen akateemiseen ajatteluun kuuluu ajatus tiedeyhteisöstä, jonka jäsenet on haluttu nähdä puolueettomina ja itsenäisinä tutkijoina, joiden työhön ulkopuolinen ohjailu ei saa vaikuttaa. Toisaalta esimerkiksi sosiaalisen vammaistutkimuksen piirissä on tietoisesti haluttu tehdä tutkimuksia, jotka puhuvat yhteiskunnalle ja muuttavat asioita – agendana on ollut ja on edelleen vammaisten sorron lopettaminen.

Se, mihin itseni sijoitan tällä kartalla ja tämän tutkimuksen kanssa on ongelmallista. Minulla ei ole tietoisista agendaa ajaa vammaisten ihmisten asiaa, mutta toisaalta olen selkeästi sitä mieltä, että kehitysvammaisten ihmisten asema yhteiskunnassamme ei ole riittävän hyvä. Valitsin tutkimukseni aiheen puhtaasta mielenkiinnosta, ja jo se kertoo, että minulla on joitain vaikuttimia tutkia tätä aihetta. Oma työtäni ohjasivat eniten tutkimuksenteon metodologia ja läpinäkyvyyden periaatteet. Silti on selvää, että varsinkin laadullista tutkimusta tehdessä tutkijan mielipiteet, aiempi ja tutkimusta varten hankittu tieto sekä omat kiinnostuksen kohteet suuntaavat työtä melkoisesti. Niin varmasti kävi minunkin tapauksessani.

Pohdin kovasti, pystynkö kertomaan tällä tutkimuksella mitään uutta, vai vahvistanko vain jo olemassa olevia vammaisuuden stereotypioita. Sen, kävikö työssäni lopulta juuri näin, jätän muiden arvioitavaksi. Tutkimustani tehdessäni minusta tuntui välillä siltä, että en oikeastaan tutki aihettani, vaan ainoastaan omia ennakkoluulojani ja kankeita käsityksiäni vammaisuudesta. Omia käsityksiäni

vammaisuudesta, mediarepresentaatioista, asioiden monimutkaisuudesta ja tutkimuksen tekemisestä tämä työ muutti ainakin melkoisesti. Voin sanoa oppineeni paljon uutta.

Uskon ja toivon, että tutkimuksenteon yleiset periaatteet ja valittu metodologia pitivät minut kuitenkin niin aisoissa, että tutkimukseni tulokset ovat relevantteja. Yritin olla kriittinen omille tulkinnoilleni aineistostani ja tarkastella niitä myös ulkopuolelta, mutta se on vaikeaa. Voin kuitenkin rehellisesti sanoa, että yritin parhaani tämän tutkimuksen tekemiseen näillä taidoilla joita minulla nyt on.

Metodologisesti ajatellen työssäni oli muutama kohta, jotka vaikuttivat työni lopputulokseen merkittävästi. Aineiston valinta oli niistä ensimmäinen: rajaamalla aineiston tiukasti vain yleisaikakauslehtien kansijuttuihin, moni juttu jäi tarkastelun ulkopuolelle. Jutut keskittyivät myös täysin Pertti Kurikan Nimipäiviin; esimerkiksi bändistä innoittuneet asiapitoisemmat jutut jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Samoin kävi nettijutuille videoineen tai esimerkiksi sosiaalisen median PKN-puheelle, joka oli keväällä 2015 paikoitellen hyvinkin vilkasta.

Toinen valinta koski metodologiaa itsessään: laadullinen sisällönanalyysi on metodina hyvä, mutta se suuntaa väkisinkin tuloksia enemmän kokemukselliseen ja spekulatiiviseen suuntaan. Tutkijan tekemä ajattelutyö ja ”lankojen yhdisteleminen” saa suuren painoarvon, mikä näkyy aina lopputuloksessa. Laadullinen tutkimus on siis luonteeltaan hyvin erilaista kuin määrällinen tutkimus, jossa tutkijan ääni voi jäädä hyvinkin pieneen osaan.

Aineistoni oli kooltaan pieni eivätkä tulokset ole otoksen pienuuden takia mitenkään yleistettävissä. En pidä sitä ongelmana, koska aineistoni kuitenkin käsittää kaikki yleisaikakauslehdissä julkaistut Pertti Kurikan Nimipäivät –aiheiset jutut keväältä 2015, eli siltä osin se on kattava näyte. Vaikka aineistoni oli pieni, koin silti välillä tutkimusta tehdessäni, että se oli turhan laaja enkä päässyt riittävän syvälle aineistooni vaan jäin liian kiinni helposti havaittaviin ilmimerkityksiin. Esimerkiksi yhden tai kahden pitkän jutun diskurssianalyttinen tutkimus olisi voinut antaa todella mielenkiintoisia tuloksia. Diskurssianalyysin keinoin olisi todennäköisesti ollut myös mahdollista pureutua tarkemmin niihin merkityksiin, joita vammaisuudelle annetaan PKN-jutuissa, millaisia mielikuvia kehitysvammaisuudesta jutuissa luodaan ja miten esimerkiksi sanavalinnat vaikuttavat tähän.

Käyttämässäni metodissa, laadullisessa sisällönanalyysissä, riskinä on se, että aineiston analyysi jää itseasiassa helposti pelkästään aineiston järjestelemiseksi ja luetteloinniksi. Mielestäni pystyin myös

tulkitsemaan järjestelemääni aineistoa, ja esittämään siitä relevantteja väitteitä, mutta silti minulle jäi tunne pintapuolisuudesta. Siksi aiheeseen olisi mielenkiintoista perehtyä tarkemmin esimerkiksi juuri diskurssianalyysin keinoin. Myös kehysanalyysi voisi olla mahdollisesti hedelmällinen tutkimusmetodi. Olen silti sitä mieltä, että valitsemallani aineiston koolla laadullinen sisällönanalyysi oli relevantin tutkimusmenetelmä. Aineiston kokoa muuttamalla muutkin tutkimusmenetelmät olisivat varmasti tuottaneet mielenkiintoista tietoa.

Kiinnostuin tutkimusta tehdessäni erityisesti ”tavallisten” kehitysvammaisten ihmisten mediarepresentaatioista. Pertti Kurikan Nimipäivät on tapaustutkimuksen aiheena originaali ja erityinen, koska heidän julkisuuskuvansa on eittämättä erilainen verrattuna yleiseen vammaisuuden kuvaamiseen tapaan. Uskon, että esimerkiksi ei-julkisuudessa olevien vammaisten ihmisten kohdalla subjektirooli mediassa on varsin harvinainen.

Samaten sukupuolikysymys vammaisuuden kuvaamisessa on erittäin mielenkiintoinen. Marjo-Riitta Reinikainen (2007) on tutkinut vammaisuuden sukupuolittuneita ja sortavia diskursseja ansiokkaasti omassa väitöskirjassaan, mutta uskon, että aiheessa on vielä paljon tutkittavaa. Minut yllätti se, kuinka miehinen aineistoni maailmankuva oli. Jos toimijoita oli aika vähän, niin naisia teksteissä ei käytännössä ollut ollenkaan lukuun ottamatta Kari Aallon Sirkka-puolisoa. Hän on mukana yhdessä kuvassa, mutta ei pääse jutussa ääneen.

Reinikaisen (2007) mukaan käsitykset vammaisuudesta ja siitä, millaista on olla vammainen, vaihtelevat sukupuolen mukaan. Hänen tutkimissa teksteissä vammainen mies kuvattiin usein oletettujen positiivisten ominaisuuksiensa, kykyjensä ja saavutustensa kautta, kun taas vammainen nainen kuvattiin pikemminkin menetystensä ja puutteidensa kautta. PKN-aineistossa oli vahvasti läsnä bändiin jäseniin liitetty positiiviset ominaisuudet, kyvyt ja ennen kaikkea saavutukset. Olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka kehitysvammaisiin naisiin suhtaudutaan julkisuudessa ja toistuvatko heidän kohdallaan samat kyvykkyys- ja saavutus-vaatimukset kuin PKN:n jäsenten kohdalla. Toinen minua kiinnostava jatkotutkimuksen aihe on suhtautuminen vammaisiin tai muuten ”toisiin” äiteihin ja isiin mediassa. Vammaisuuden ja median suhteessa onkin vielä paljon kartoittamattomia puolia, joita kannattaisi tutkia lisää.

Lähdeluettelo

- Barnes, Colin (1992) *Disabling Imagery and the Media*. Halifax, Englanti: Ryburn Publishing.
- Barnes, Colin, Mercer, Geof & Shakespeare, Tom (1999) *Exploring disability. A Sociological introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Barthes, Roland (1982) *Rhetorique de l'image. Kuvan retoriikka*. Suom. Kristiina Widenius. Teoksessa: Martti Lintunen (toim.). Kuvista sanoin 3. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon säätiö.
- Beauvoir, Simone de (1980) *Le Deuxième Sexe. Toinen sukupuoli*. Suom. Annikki Suni. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Becker, H. S. (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Goodley, Dan (2011) *Disability Studies. An Interdisciplinary Introduction*. London: Sage Publications.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Suom. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha (2011) *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Keskinen, Sari (2012) ”Hankaliin paikkoihin ei mennä”: Invalidiliitto ja vammaisuus sanoma- ja aikakauslehdissä vuonna 2008. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Koskela, Merja (2009) *Laman kuvat – talouden kulttuuriset merkitykset otsikoissa ja kuvissa*. Kännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys. VAKKI:n julkaisut, N:o 36. Vaasa 2009, 251-262.
- Kunelius, Risto (2003) *Viestinnän vallassa*. Helsinki: WSOY.
- Laughlin, H. H. (1919) The Relation of Eugenics to Other Sciences. *The Eugenics Review*, 11(2): 53–64.
- Löytty, Olli (2005) Teoksessa *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta?* Tampere: Vastapaino.

- Mattsson, Jutta (2010) *Miten kehitysvammaisuudesta uutisoidaan? Kehitysvammaisten esittäminen Aamulehdessä vuosina 2007-2008*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- McCombs, Maxwell (2004) *Setting The Agenda: The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994) *Qualitative data analysis*. California: Sage.
- Moisio, Tapani (2003) *Eurovision laulukilpailu yhteiskunnallisena indikaattorina*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Oliver, Michael & Barnes, Colin (2012). *The New Politics of Disablement*. New York: Palgrave Macmillan.
- Palmén, A. J. (1968) *Lääkärin etiikka muuttuvassa maailmassa*. Tapiola: Weilin + Göös.
- Pajala, Mari (2006) *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino.
- Pernaa, Ville & Railo, Erkki (2012). *Jytty: eduskuntavaalien 2011 mediajulkisuus*. Turku: Kirja-Aurora, Turun yliopisto.
- Pynnönen, Anu (2013) *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Raittila, Pentti (2004) *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampere University Press.
- Randelin, Ellen (2014) *Uhri vai sankari? Vammaisuuden diskurssit Helsingin Sanomissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Reinikainen, Marjo-Riitta (2007) *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit: yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rieser, Richard (2011) *Mustat lasit. Vammaisuus valkokankaalla ja televisiossa*. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Sainio, Sari (2004) *Toimintakyvyttömiksi kytketyt. Vammaisuuden artikulaatiot Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa, Ilta-Sanomissa ja Turun Sanomissa keväällä 2003*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Seppänen, Janne (2001) *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.

Shakespeare, Tom (1994) Cultural representation of disabled people: Dustbins for disavowal? *Disability & Society* 11: 115-119.

Silvennoinen & Pihlaja (2012) *Rajankäyntejä. Tutkimuksia normaaliuden, erilaisuuden ja poikkeavuuden tulkinnoista ja määrittelyistä*. Turku: Turun yliopisto.

Swain, John & French, Sally (2000). Towards an affirmation model of disability. *Disability & Society* 15(4):569–582.

Teittinen, Antti (2008) Teoksessa *Muuttuvat marginaalit: näkökulmia vammaistutkimukseen*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Vehmas, Simo (2005) *Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus.

Verkkosivut:

Finnish punk band with a difference take a punt at Eurovision title. (The Guardian, 27.2.2015)

Linkki osoitteessa: <http://www.theguardian.com/tv-and-radio/2015/feb/27/finnish-punk-band-take-punt-eurovision-title> (Testattu 5.5.2016)

PKN-yhtyeen kotisivut. <http://www.pkn.rocks> (Testattu 20.1.2016)

Ajankohtaisen kakkosen Kehitysvammais-ilta, Yle TV2 10.2.2015. Lähetys on katsottavissa osoitteessa: <http://areena.yle.fi/1-2449144> (Testattu 21.1.2016)

#Kohtaamut – kampanja, Kehitysvammaisten Tukiliiton kotisivut. Linkki osoitteessa <http://www.kvtl.fi/fi/kohtaamut/> (Testattu 21.1.2016)

Tietoa kehitysvammaisuudesta. Kehitysvammaisten Tukiliiton kotisivut. Linkki osoitteessa <http://www.kvtl.fi/fi/kehitysvamma-> (Testattu 22.2.2016)

Intellectual Disability. WHO:n kotisivut osoitteessa: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health/news/news/2010/15/childrens-right-to-family-life/definition-intellectual-disability> (Testattu 22.2.2016)

Pertti Kurikan Nimipäivät jäi semifinaalinsa viimeiseksi – Viron yleisön mielestä semifinaalin paras kappale. (Yle.fi, 24.5.2015) <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/05/24/pertti-kurikan-nimipaivat-jai-semifinaalinsa-viimeiseksi-viron-yleison-mielesta> (Testattu 11.1.2016)

Kehitysvammaisten ihmisten rakkaus puhutti: ”Pitääkö ulkopuolisen ottaa vastuuta, kun aikuiset harrastavat seksiä?” (Yle.fi, 10.2.2015) Linkki osoitteessa http://yle.fi/uutiset/kehitysvammaisten_ihmisten_rakkaus_puhutti_pitaako_ulkopuolisen_ottaa_vastuuta_kun_aikuiset_harrastavat_seksia/7796428 (Testattu 21.1.2016)

Muoviset viisuvoitot unohtuvat, PKN ei unohdu ikinä. (HS.fi, 20.5.2015) Juttu osoitteessa <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1432087972201> (Testattu 21.1.2016)

Vanhat vaikeavammaiset säästöleikkuriin – hallitus karsimassa yli 75-vuotiaiden tukia (Yle.fi, 16.3.2016) Linkki osoitteessa: http://yle.fi/uutiset/vanhat_vaikeavammaiset_saastoleikkuriin_hallitus_karsimassa_yli_75-vuotiaiden_tukia/8722067 (Testattu 5.5.2016)

Vammaisten turvapaikanhakijoiden asema heikko vastaanottokeskuksissa (Yle.fi, 29.3.2016) Linkki osoitteessa: http://yle.fi/uutiset/vammaisten_turvapaikanhakijoiden_asema_heikko_vastaanottokeskuksissa/8774140 (Testattu 5.5.2016)

Vaikeavammainen Mikael Jordan taistelee saadakseen pitää avustajansa – Ankara kiista Vantaan kaupungin kanssa (Yle.fi, 1.5.2016) Linkki osoitteessa: http://yle.fi/uutiset/vaikeavammainen_mikael_jordan_taistelee_saadakseen_pitaa_avustajansa_ankara_kiista_vantaan_kaupungin_kanssa/8848482 (Testattu 5.5.2016)

EU:n ja Turkin välinen siirtolaissopimus: Ei empatiaa, ei inhimillisyyttä (Punainenristi.fi, 1.4.2016) Linkki osoitteessa: <https://www.punainenristi.fi/uutiset/20160401/eun-ja-turkin-valinen-siirtolaissopimus-ei-empatiaa-ei-inhimillisyytta> (Testattu 5.5.2016)

In Contact – A War Ballet (trailer). Linkki osoitteessa: <https://www.youtube.com/watch?v=D7kfVyfXX00> (Testattu 6.5.2016)

In Contact – A War Ballet. Linkki osoitteessa: <http://www.sort-hvid.dk/en/project/in-contact/>
(Testattu 6.5.2016)

Pertti Kurikan Nimipäivät – Aina Mun Pitää (Finland) – LIVE at Eurovision 2015: Semi-Final 1
Linkki osoitteessa: <https://www.youtube.com/watch?v=v4Y0HOPL5GU> (Testattu 6.5.2016)

Suomi sitoutui vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen ja sen
valitusmenettelyyn (Suomen Ulkoasiainministeriö, 12.5.2016) Linkki osoitteessa:
<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=346189&contentlan=1&culture=fi-FI>
(Testattu 23.5.2016)

Muut:

Steriloimislaki 1935/227 § 1

Suomen Kuvalehti, 9/2015. Kansikuvan kuvankaappaus osoitteesta:
<https://pbs.twimg.com/media/B-8ame4VIAAUUTJ.jpg> (Testattu 25.5.2016)

Aineistot

Karilla on asiaa. Raymond, 1/2015 (23.2.2015).

Hän: Pertti Kurikka. Suomen Kuvalehti, 9/2015.

Matkalla euroviisuihin. Seura, 9/2015.

Aina mun pitää lähtee ulkomaille. Apu, 10/2015.

Heitä ne on ne sankarit. Apu, 22/2015.

Piireissä. Raymond.fi, 23.4.2015. Linkki osoitteessa: <http://www.raymond.fi/paajuttu/pertti-kurikan-nimipaivat-itavallan-suurlahettilaan-vieraana/> (Testattu 24.5.2016)

Suomen euroviisuedustaja Pertti Kurikan Nimipäivät pitää pissatauot ajallaan. Hs.fi, 13.2.2015.

Linkki osoitteessa: <http://www.hs.fi/kuukausiliite/a1305926871073> (Testattu 24.5.2016)

Alkuperäinen juttu julkaistu HS Kuukausiliitteessä 5/2010.